

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA KUMI NA SABA

Kikao cha Sita - Tarehe 12 Novemba, 2019

(Bunge Lillianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Mwenyekiti (Mhe. Mussa A. Zungu) Alisoma Dua

MWENYEKITI: Tukae. Katibu.

NDG. BAKARI KISHOMA – KATIBU MEZANI:

HATI ZA KUWASILISHA MEZANI

Hati Zifuatazo Ziliwasilishwa Mezani na:-

**WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE,
KAZI, AJIRA NA WENYE ULEMAVU:**

Taarifa ya Matoleo ya Gazeti la Serikali pamoja na Nyongeza zake yaliyochapishwa tangu Mkutano wa Bunge uliopita kama ifuatavyo:-

- (a) Toleo Na. 36 la tarehe 6 Septemba, 2019;
- (b) Toleo Na. 38 la tarehe 13 Septemba, 2019;
- (c) Toleo Na. 39 la tarehe 20 Septemba, 2019;
- (d) Toleo Na. 40 la tarehe 27 Septemba, 2019;
- (e) Toleo Na. 41 la tarehe 4 Oktoba, 2019;
- (f) Toleo Na. 42 la tarehe 11 Oktoba, 2019;
- (g) Toleo Na. 43 la tarehe 18 Oktoba, 2019;
- (h) Toleo Na. 44 la tarehe 25 Oktoba, 2019; na
- (i) Toleo Na. 45 la tarehe 1 Novemba, 2019.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:

Maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) wa mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Bill, 2019*]

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA - MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA:

Maoni na Ushauri wa Kamati ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) wa mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7), Bill 2019*].

MHE. DKT. IMMACULATE S. SEMESI (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI KWA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA):

Maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani juu ya Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) ya Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (Na.7) Bill, 2019*].

MWENYEKITI: Katibu.

NDG. BAKARI KISHOMA – KATIBU MEZANI:

MASWALI NA MAJIBU

MWENYEKITI: Tunaanza na Ofisi ya Waziri Mkuu, Mheshimiwa Zainabu Nuhu Mwamwindi, kwa niaba yake Mheshimiwa Chikambo.

Na. 71

Mkakati wa Kuwajengea Uwezo Vijana Kujijiri

MHE. SIKUDHANI Y. CHIKAMBO (K.n.y. MHE. ZAINABU N. MWAMWINDI) aliuliza:-

Ubunifu wa kupata ajira ni miongoni mwa changamoto kubwa kwa vijana hapa nchini:-

Je, ni lini Serikali itabuni na kusimamia mkakati wa kuwajengea uwezo wa kujijiri vijana kuanzia shule za msingi?

MWENYEKITI: Serikali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (KAZI, VIJANA NA AJIRA) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Zainabu Nuhu Mwamwindi, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kabisa mkakati wa kuwajengea uwezo wa kujijiri vijana kuanzia elimu ya msingi ni muhimu kutokana na kuwa vijana wanapomaliza elimu ya msingi hususan ambao hawaendelei na masomo wanaingia moja kwa moja katika soko la ajira. Kutokana na umuhimu huu, Serikali imeandaa miongozo ya kufundisha masuala ya ujasiriamali na imeanza kutoa mafunzo ya ujasiriamali kuanzia shule za msingi hadi vyo vya elimu ya juu. Mafunzo ya ujasiriamali yatawezesha vijana kuweza kuibua miradi na kuitekeleza na hatimaye kuajiri wengine.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imeandaa Mkakati wa Kitaifa wa Kukuza Ujuzi nchini pamoja na Programu ya Kukuza Ujuzi. Lengo ni kuhakikisha kuwa vijana wa Kitanzania wanapata ujuzi na stadi za kazi stahiki ili kuwawezesha kujijiri au kuajiriwa. Kupitia Programu ya Kukuza Ujuzi nchini wameendelea kupata mafunzo kupitia taasisi na vyo mbalimbali nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha 2018/2019 jumla ya vijana 32,563 wamewezeshwa kupata mafunzo ya ujuzi wa kujijiri na kuajiriwa katika sekta mbalimbali. Katika mwaka wa fedha 2019/2020 jumla ya vijana 47,000 watapata mafunzo ya stadi za kazi mbalimbali ikijumuisha mafunzo ya ujasiriamali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imeendelea kuimarisha Mfuko wa Maendeleo ya Vijana kwa kutenga fedha katika bajeti kila mwaka ambazo zinalenga kusaidia vijana kujajiri na kuwapa mikopo ya masharti nafuu na mafunzo ya ujasiriamali mali. Aidha, kutokana na mabadiliko ya sheria yaliyopitishwa na Bunge lako Tukufu, Serikali za Mitaa zinatenga asilimia 10 ya mapato yake ya ndani katika kuwawezesha vijana ili waweze kujajiri ambapo asilimia 4 ni vijana, asilimia nne ni wanawake na hata vijana wanawake na asilimia mbili ni kwa vijana wenye ulemavu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali itaendelea kuimarisha mikakati mbalimbali iliyopo ya kuwajengea uwezo vijana kujajiri pamoja na kubuni mikakati mingine zaidi ili kuhakikisha kuwa vijana wetu wanapata ajira.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Chikambo.

MHE. SIKUDHANI Y. CHIKAMBO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kwanza, naomba nimpongeze Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake mazuri lakini pamoja na pongezi hizi naomba niulize maswali madogo mawili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza, ni mkakati gani ambao umewekwa na Serikali wa kuwawezesha vijana kupata mafunzo ya ujasiriamali ili waweze kujajiri?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, tumekuwa tukishuhudia vijana wengi wanajishughulisha na shughuli za kilimo. Je, Serikali haioni kwamba iko haja sasa ya kuona wale vijana ambao wanajishughulisha na shughuli za kilimo waweze kupata mafunzo na kwa kuwa tunafahamu kilimo ni uti wa mgongo ili waweze kufanya kazi zao kwa umakini na waweze kupata tija? Ahsate.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (KAZI, VIJANA NA AJIRA): Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu maswali

mawili ya Mheshimiwa Sikudhani Chikambo, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza, nichukue fursa hii kumshukuru na kumpongeza sana Mheshimiwa Mbunge kwa namna ambavyo anafuatilia masuala ya vijana na akina mama. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza la mkakati, ni kweli kwa kutambua kwamba ujasiriamali hivi sasa ni nguzo muhimu ya kumfanya kijana aweze kujiajiri, hivi sasa tumeshatambulisha mtaala wa ujasiriamali kuanzia ngazi ya chini mpaka elimu ya vyo vikuu. Pia mkakati wa Serikali hivi sasa ni kuendelea kuwapitia wajasiriamali wote nchi nzima kwa kuwapa mafunzo katika kila Mkoa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, navyozungumza hivi sasa tumeshakamilisha mikoa zaidi ya 14 katika awamu ya kwanza na tutakwenda kumaliza awamu ya pili ambapo kila mkoa tumekutana na wajasiriamali zaidi ya 500 katika kuwapa elimu na ujuzi wa namna ya kuweza kufanya biashara zao.

Kwa hiyo, Serikali inatambua umuhimu huo wa wajasiriamali na ndiyo maana katika moja ya mkakati wetu ni kuwapa elimu na kuwasaidia pia kuweza kupata mikopo ya masharti nafuu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili kuhusu vijana kushiriki kwenye kilimo, Ofisi ya Waziri kwa kushirikiana na Wizara ya Kilimo tunao mkakati maalum wa kuwahusisha vijana katika kilimo ambao tumeanza kuutekeleza. Navyozungumza hivi sasa tunayo programu ya kilimo cha kitalu nyumba ambacho kitawafikia vijana 18,800 nchi nzima ambako kila Halmashauri nchi nzima vijana 100 watafundishwa kuhusu kilimo cha kitalu nyumba na vijana 20 watapata ujuzi wa kuweza kufundishwa kutengeneza *green house*. Lengo letu ni kuhakikisha kwamba vijana wengi wa Kitanzania wanashiriki moja kwa moja katika uchumi wa viwanda kupitia sekta hii ya kilimo. Lengo letu ni kuwafikia vijana 47,000 katika mwaka huu wa fedha.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, swali moja limechukua dakika kumi, tunaendelea na Ofisi ya Rais, Mheshimiwa Jerome Dismas Bwanausi.

Na. 72

Ahadi ya Ujenzi wa Madaraja – Lulindi

MHE. JEROME D. BWANAUSI aliuliza:-

Wananchi wa Mipande – Mtengula na Mwitika Maparawe wanakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa madaraja na Rais wa Awamu ya Tano aliwaahidi Wananchi hao kuwajengeamadaraja:-

Je, ni lini ahadi hiyo ya Mheshimiwa Rais itatekelezwa?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu: -

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Jerome Dismas Bwanausi, Mbunge wa Lulindi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali kupitia Wakala wa Barabara Vijijini na Mijini (*TARURA*) imeanza usanifu wa Daraja la Mwitika hadi Maparawe linalounganisha barabara yenye urefu wa kilomita 4 na daraja la Mputeni-Mtengula linalounganisha barabara yenye urefu wa kilomita 3.06. Lengo la usanifu huo ni kubaini gharama zinazohitajika kwa ajili ya ujenzi wa madaraja yote mawili. Hivyo, naomba Mheshimiwa Mbunge avute subira wakati Serikali inakamilisha kazi hiyo ya usanifu ili kuanza shughuli za ujenzi.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Bwanausi.

MHE. JEROME D. BWANAUSI: Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri lakini kwa

kuwa wananchi hawa wa maeneo ya Mipande na Mtegula, lakini pamoja na Mwitika - Maparawe, wamekuwa wanapata adha kubwa sana kutokana na kukosekana kwa madaraja haya makubwa; na kwa kuwa Mheshimiwa Rais alishahaidi kuyashughulikia madaraja haya, naomba Serikali itoe kauli ni lini madaraja haya ya Mtengula - Mipande na Mwitika - Maparawe yatajengwa?

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili, kwa kuwa madaraja haya ambayo Mheshimiwa Rais aliahidi jumla ni manne na tayari daraja la Shaurimoyo na Nanjocha yalishajengwa kwa kutumia *TANROADS*. Je, Serikali haioni umuhimu *TANROADS* kumaliza madaraja haya mawili yaliyobaki? (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali la kaka yangu Mheshimiwa Jerome Dismas Bwanausi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli madaraja haya yamekuwa na kadhia kubwa sana na nikiri wazi Mheshimiwa Bwanausi alikuja pale mpaka nikamkabidhi kwa Mkurugenzi wetu wa *TARURA* Bwana Seif wakaweza kuongea vya kutosha na ndiyo imewezesha sasa hivi usanifu unafanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata hivyo, kutokana na shida iliyo pale na hili ni agizo la Mheshimiwa Rais na Serikali imeshakamilisha kile kipande kingine cha madaraja, jukumu kubwa sasa ni kwamba usanifu huu utakapokamilika tutaangalia ni wapi fedha zitapatikana. Mimi na kaka yangu Kamwelwe tunashirikiana kwa karibu zaidi na baada ya usanifu tutashirikiana kuona jinsi gani tutafanya ikiwezekana wenzetu wa *TANROADS* waweze kusaidia katika eneo lile.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge na wananchi wa Lulindi kwamba kama Mheshimiwa Rais alivyoelekeza madaraja haya yatajengwa ili wananchi

hawa wanaopata shida kwa kipindi kirefu waweze kuondokana na adha hii inayowakabili.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Zacharia.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Pamoja na majibu mazuri ya Serikali kuna changamoto kubwa ya ukosefu wa madaraja katika maeneo mengi nchini ikiwemo Jimbo la Mbulu Mjini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Daraja la Gunyoda katika Jimbo la Mbulu Mjini linahitaji zaidi ya shilingi milioni 700 na hadi sasa ni mwaka wa nane (8) Serikali ikiombwa kujengwa daraja hilo. Je, Serikali haioni umuhimu mkubwa wa kuja na mpango mkakati kupitia *TARURA* na *TANROADS* ili kuainisha baadhi ya madaraja ambayo yanakwamisha huduma za jamii ili kuweza kutatua tatizo hili kwa nchi nzima?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, kwa kifupi.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali la kaka yangu Mheshimiwa Zacharia Issaay, Mbunge wa Mbulu Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nikiri wazi kwamba Mheshimiwa Issaay tumeshafika Jimboni kwake takribani mara kadhaa na mwezi mmoja na nusu uliopita nilikuwa kule na kweli wana changamoto hizo. Nadhani kwa juhudi yake aliyoifanya na mwenzake kule Mheshimiwa Flatei walikuwa na changamoto kubwa la Daraja la Magara ambapo leo hii Serikali imeshasikia na kuweza kujenga lile daraja la Magara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii maana yake ni nini? Ni mpango wa Serikali maeneo yote yenye vikwazo aidha kupitia *TARURA* au kupitia *TANROADS* kuondoa changamoto zilizopo na mpaka sasa kazi kubwa imefanyika maeneo mbalimbali. Nimtoe hofu Mheshimiwa Zacharia ni mpango wa Serikali kupitia *TARURA* na *TANROADS* kuhakikisha

tunaondoa vikwazo kwa wananchi ambao wanashindwa kusafiri katika maeneo hayo.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kisangi na Mheshimiwa Kafumu.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuuliza swali la nyongeza, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa tatizo la daraja linawakumba pia wananchi wa Mbagala – Nzasa – Kilungule - Mwanagati - Buza. Eneo hilo maji yanapojaa katika Mto Mzinga wananchi wanashindwa kuvuka na hata watoto wanashindwa kwenda shuleni mpaka wananchi wamejijengea daraja lao la miti. Je, Serikali lini itajenga daraja hilo ili kuwasaidia wananchi hao?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, kwa kifupi.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali la mama yangu Mheshimiwa Kisangi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli, ukiangalia maeneo ya Mbagala yote yalikuwa na changamoto kubwa sana na ndiyo maana Serikali tumeanza awamu kwa awamu. Mheshimiwa Kisangi unakumbuka kulikuwa na changamoto kubwa kati watu wa Mbagala Kuu na Kibada kupitia Twangoma. Serikali imekalisha ujenzi wa daraja kubwa maeneo yale kwa mabilioni ya fedha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata hivyo, nafahamu changamoto iliyopo katika Mto Mzinga na mimi mwenyewe nimeshatumia barabara ile kwa kutumia pikipiki mara kadhaa, nalifahamu eneo hilo. Nimhakikishie kwamba ni jukumu la Serikali eneo lote la Jiji la Dar es Salam miundombinu ambayo ilikuwa ina changamoto kubwa kupitia mpango wa awamu kwa awamu maeneo yote tutaweza kuyaunganisha

ili wananchi waweze kusafiri kutoka eneo moja mpaka eneo lingine.

MWENYEKITI: Ahsante kwa majibu mazuri. Mheshimiwa Kafumu.

MHE. DKT. DALALY P. KAFUMU: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Naomba niulize swali, barabara ya kutoka Igunga - Itumba - Loya madaraja yake pamoja na barabara yenyewe imeharibika sana na ilipata fedha kwenye bajeti iliyopita lakini mchakato wa kumpata mkandarasi umechukua muda mrefu sana. Nimeongea na *TARURA* hata Makao Makuu bado sasa ni miezi sita. Je, ni lini barabara hii itakarabatiwa kwa sababu fedha ipo?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, kwa kifupi.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali la kaka yangu Mheshimiwa Dalaly Peter Kafumu, Mbunge wa Igunga, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza tuseme kwamba kulikuwa na changamoto kwako na Nzega kule kwa Mheshimiwa Bashe, tumepeleka hela kwa pamoja daraja kule kwa Mheshimiwa Bashe limekamilika lakini kwako Mheshimiwa Dalaly bado kuna changamoto kubwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kueleza maneno mafupi, nimuagize Mtendaji Mkuu wa *TARURA*, Bwana Victor Seif ahakikishe kwamba ndani ya mwezi mmoja nipate matokeo nini kinafanyika eneo hilo kwa sababu fedha zipo hatuna sababu ya kuchelewa. Kwa hiyo Mheshimiwa Kafumu haya ni maelekezo yangu ndani ya mwezi mmoja nipate *status* ya ujenzi huo na ndiyo maana namuagiza Mtendaji wangu Mkuu wa *TARURA* afuatilie eneo hilo.

MWENYEKITI: Ahsante. Tunaendelea na Mheshimiwa Mary Deo Muro, Mbunge wa Viti Maalum.

Na 73

Kutatua Mgogoro wa Viwanja Vya Mwanalugali-Kibaha

MHE. MARY D. MURO aliuliza:-

Viwanja vya Mwanalugali Mjini Kibaha vimeshindwa kupimwa kutokana na mgogoro uliopo kwa wenye ardhi hiyo kutolipwa fidia wakati wa upimaji mwaka 2000:-

Je, Serikali inatoa msaada gani kwa wananchi hao ambao wameshindwa kuendeleza maeneo yao na kuwasababishia umaskini mkubwa?

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mary Deo Muro, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imekamilisha uthamini na kubaini watu 62 wanadai fidia kiasi cha Sh.575,017,858. Serikali imepanga kulipa fidia hiyo kwa kutumia fedha zitatokana na mauzo ya viwanja vilitolewa kwa wananchi na taasisi tangu mwaka 2004 lakini mpaka leo bado havijalipiwa na havilipiwi kodi ya Serikali.

Aidha, Serikali inakusudia kubadili matumizi ya eneo moja la ibada ambalo wananchi wanadai fidia ili wananchi wamilikishwe maeneo yao. Vilevile, Halmashauri inakusudia kuomba kibali kwa Kamishna wa Ardhi ili kufuta baadhi ya viwanja ili viweze kuuzwa kutunisha Mfuko wa Fidia na vingine kukabidhiwa kwa wananchi wanaodai fidia ili kumaliza mgogoro uliokuwepo kwa muda mrefu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Muro.

MHE. MARY D. MURO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kwa kuwa ni miaka 19 tangu mgogoro uanze na wananchi wale hawafanyi mwendelezo wowote, walijenga majengo yao wakasimamishwa. Je, Serikali ipo tayari kuwalipa fidia ya hasara ambayo wameipata kwa muda wote huo?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali la mama yangu Mheshimiwa Mary Muro, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli ni muda mrefu na kwenye taarifa yangu hapa nimesema. Hata hivyo, kila kitu lazima kina *win-win situation* na ndiyo maana nimesema kwamba kuna mkakati unaendelea. Kikubwa zaidi nimuelekeze Mkurugenzi wetu wa Halmashauri ya Kibaha aende akakae na wananchi wakubaliane nini kifanyike kwa ajili ya eneo hilo ili kuondoa mgogoro huu ambao umedumu kwa muda mrefu lakini mwisho wa siku kila mwananchi awe na furaha.

Kwa hiyo, Mheshimiwa mama Muro achukue maelekezo yangu haya kwamba namuelekeza Mkurugenzi wa Halmashauri yetu aende kukaa na wananchi pamoja na timu yote na ikiwezekana Kamati ya Fedha, *on site meeting*, wakubaliane nini kifanyike ili mradi kuondoa dukuduku za aina yoyote kwa wananchi wetu wa Kibaha Vijijini.

MWENYEKITI: Waheshimiwa, tunaendelea na Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, Mheshimiwa Omary Abdallah Kigoda.

Na. 74

Barabara ya Handeni – Mziha

MHE. OMARY A. KIGODA aliuliza:-

Barabara ya Handeni – Mziha ni barabara ya mkakati na ipo kwenye Ilani ya Chama cha Mapinduzi. Je, ni lini Serikali itamalizia kipande kilichobaki kutoka Handeni mpaka Mziha?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Bwanausi, Mheshimiwa Deo Muro na Mheshimiwa Kigoda wameuliza Kibunge, maswali mafupi, *paragraph* moja moja, hongereni sana. Mheshimiwa Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Omary Abdallah Kigoda, Mbunge wa Handeni Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, barabara ya Handeni – Mziha yenye urefu wa kilomita 70 ni sehemu ya barabara ya Handeni – Mziha – Turiani – Dumila yenye urefu wa kilomita 154.6 ambayo inasimamiwa na Wizara yangu kupitia Wakala wa Barabara Tanzania (*TANROADS*) Mkoa ya Tanga na Morogoro.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali kupitia Wakala wa Barabara Tanzania (*TANROADS*), Mkoa wa Tanga imekamilisha kazi ya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa barabara hiyo sehemu ya Handeni – Mziha (kilomita 70) kwa ajili ya kujenga kwa kiwango cha lami.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha 2019/2020, Serikali imetenga kiasi cha shilingi milioni 1,160 kwa ajili ya maandalizi ya kuanza ujenzi wa barabara hii kwa kiwango cha lami.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kigoda.

MHE. OMARY A. KIGODA: Mheshimiwa Mwenyekiti, asante kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Barabara ya Handeni - Mziha na barabara ya Handeni-

Kibirashi kutokana na mvua hazipitiki sasa hivi. Je, ni nini uamuzi wa Serikali kuhakikisha kwamba wanaokoa zile barabara ziweze kupitika wakati tunasubiri ziwekwe lami ili wananchi waweze kusafirisha mali zao na wao waweze kusafiri?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu kwa kifupi, jandae Mheshimiwa Kigua.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Omary Abdallah Kigoda, Mbunge wa Handeni Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza uniruhusu niwape pole sana wananchi pamoja na Mheshimiwa Mbunge Kigoda kwa sababu maeneo yale nilitembelea walipata shida kubwa sana wakati wa mvua ilipokuwa kubwa na maji yalikuwa mengi sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu swali lake tumechukua hatua za dharura kurejesha miundombinu katika maeneo haya. Kulikuwa na uharibifu mkubwa daraja lilikatika pale Nderemi pamoja na bwawa kubwa ambalo lilisababisha pia kukatika kwa daraja hili, tumerejesha kwa kushirikiana na Jeshi na sasa panapitika na maeneo mengine pia tumeweza kutengeneza barabara ya kilometa 24 kuunganisha Mji wa Handeni pamoja na Mziha na sasa panapitika.

Pia tumeiunga barabara ya Handeni pamoja na Korogwe, niseme kwa ujumla tumejipanga kuimarisha maeneo yote yaliyoathirika na mvua na Bunge lako limetenga fedha kwa ajili ya kumudu dharura zinazojitokeza, tutaendelea kutumia fedha za dharura katika maeneo yote nchini ambapo tutakuwa tunapata uharibifu wa mvua, kurejesha miundombinu ili wananchi waendeleo kupita wakati wote.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Kigua.

MHE. OMARY M. KIGUA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuuliza swali la nyongeza. Barabara ya Handeni- Kibirashi hadi Kiteto imekwisha na hatua zote za mwisho zimeshakamilika; na kwa kuwa barabara hii ni barabara ya kimkakati inaunganisha mikoa minne kwa maana ya Mkoa wa Tanga, Manyara, Singida na Dodoma. Je, Serikali sasa haioni umuhimu kuanza kutengeneza barabara hii kwa kiwango cha lami ili kuondokana na kero hii ya mara kwa mara? Hivi ninavyosema muda huu barabara hii haipitiki kwa wiki sasa.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu kwa kifupi, jiaandae Mheshimiwa Shekilindi.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Kigua, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kwamba Serikali inafahamu umuhimu wa barabara hii ndio maana usanifu wa kujenga barabara hii kilometa 461 kutoka Handeni kwenda hadi Singida umeshakamilika. Kwenye bajeti yetu tumetenga fedha kuanza ujenzi wa lami wa barabara hii kilometa 50, kwa hiyo Mheshimiwa Kigua naomba avute subira na kwamba tukipata fedha tutaanza ujenzi. Hata hivyo, kuna maeneo yalikuwa yameathirika na mvua kama nilivyojibu swali langu la msingi, ni kwamba tumejipanga kurejesha maeneo yote ambayo ni korofi na kama mvua zitaendelea kunyesha maeneo yoyote yatakayoonekana kuwa ni korofi tutakwenda maeneo hayo kufanya marejesho ya barabara.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Mwakajoka.

MHE. FRANK G. MWAKAJOKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Ni lini Serikali itajenga barabara ya *bypass* ya kutoka Mpemba kwenda Tunduma kwa sababu ni ahadi ya Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa

Tanzania wakati anafanya kampeni zake kipindi cha mwaka 2015?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu kwa kifupi, anataka kujua ni lini.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Mwakajoka, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunatambua umuhimu wa *bypass* na usanifu unafanyika, tutajenga mara moja tukipata fedha kwa ajili ya barabara hii.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Shekilindi.

MHE. SHABAN O. SHEKILINDI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi ili niulize swali dogo la nyongeza. Barabara ya kuanzia Dochi- Nguli – Mombo ambayo ni kilometa 16 mara nyingi nishauliza swali hili lakini sipati majibu na sasa hivi hali ya barabara ile sio nzuri. Je, Serikali ina mpango gani wa haraka wa kuhakikisha kwamba barabara ile inatoboka ili wananchi wangu waweze kupata huduma ya haraka?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Shekilindi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, mvua zilizonyesha hivi karibuni ziliathiri karibu maeneo yote ya Mkoa wa Tanga na sisi kama Serikali tumejipanga kurejesha maeneo hayo yaliyoharibiwa ikiwemo maeneo ya Dochi kwenda Mombo na eneo la kule Mchinga na maeneo mengine ya kule Pangani tumejipanga vizuri, wenzetu wa *TANROADS* wako

kazini, Mheshimiwa Kilindi aondoe hofu tunafanya marejesho makubwa na kazi zinaendelea.

MWENYEKITI: Ahsante. Waheshimiwa sasa tunaendelea na Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki, Mheshimiwa Ally Saleh (Alberto) aulize swali lake.

Na. 75

Misingi Mikuu ya Jumuiya ya Afrika Mashariki

MHE. ALLY SALEH ALLY aliuliza:-

Moja ya misingi mikuu ya Jumuiya ya Afrika Mashariki ni utawala bora, haki za binadamu na demokrasia sambamba na kukuza uchumi za Nchi sita Wanachama:-

(a) Je, hilo linatimizwa kwa kiasi gani ndani ya Jumuiya na Wanachama?

(b) Je, kuna mfumo gani wa kukosoana ndani ya Jumuiya katika eneo hilo?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NJE NA USHIRIKIANO WA AFRIKA MASHARIKI alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Ally Saleh Ally, Mbunge wa Malindi, lenye vipengele (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 6 ya Mkataba wa Uanzishaji wa Jumuiya ya Afrika Mashariki imeainisha misingi mikuu ya kuzingatia ili kuiwezesha Jumuiya ya Afrika Mashariki na Nchi Wanachama kufikia malengo yake. Katika kutekeleza matakwa ya Ibara hiyo, nchi wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki zimegawanya

madaraka katika mihimili mitatu yaani Bunge, Mahakama na Wakuu wa Nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki. Mihimili hii inajendesha kwa kanuni na taratibu zake ambapo Wakuu wa Nchi kupitia Baraza la Mawaziri husimamia utekelezaji wa shughuli mbalimbali za Jumuiya ya Afrika Mashariki ikiwemo maelekezo na maamuzi ya Wakuu wa Nchi; Bunge limepewa mamlaka ya kuwakilisha wananchi wa Jumuiya ya Afrika Mashariki, kutunga sheria, kusimamia utekelezaji wa miradi na programu za Jumuiya pamoja na kupitisha bajeti ya Jumuiya; na Mahakama ina mamlaka ya kutafsiri Sheria za Jumuiya ya Afrika Mashariki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa dhamira hiyo ya kusimamia misingi mikuu ya Utawala Bora na Demokrasia ya Jumuiya ya Afrika Mashariki, Nchi Wanachama hupokezana Uenyekiti wa Jumuiya. Aidha, uendeshaji wa shughuli za Jumuiya hufuata vikao rasmi ambavyo ni shirikishi kuanzia ngazi ya Wataalam, Makatibu Wakuu, Baraza la Mawaziri na Wakuu wa Nchi, hivyo maamuzi yanayofikiwa ni yaliyokubalika na nchi zote sita (*consensus*). Mathalani, nchi hizo zimekubaliana kutuma waangalizi wa uchaguzi kwenye chaguzi kuu za nchi wanachama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile Jumuiya ya Afrika Mashariki hutoa fursa kwa Sekta Binafsi na Asasi za Kiraia kuwasilisha hoja na masuala mbalimbali ambayo hufanyiwa maamuzi kupitia vikao rasmi. Pia, wananchi wa Jumuiya ya Afrika Mashariki kupitia Mabunge ya nchi zao hufanya uchaguzi wa Wabunge wanaowawakilisha nchi hizo katika Bunge la Afrika Mashariki. Halikadhalika, Mahakama ya Jumuiya ya Afrika Mashariki ina mamlaka ya kusikiliza mashauri mbalimbali kuhusu ukiukwaji wa haki za binadamu ndani ya Jumuiya ya Afrika Mashariki.

(b) Mheshimiwa Mwenyekiti, mfumo wa ukosoaji katika Jumuiya ya Afrika Mashariki unafanyika kupitia Bunge na Mahakama ya Afrika Mashariki. Bunge hilo limepewa mamlaka ya kusimamia utekelezaji wa shughuli za Jumuiya ya Afrika Mashariki ikiwa ni pamoja na kuandaa ripoti mbalimbali zinazowasilishwa na kujadiliwa ndani ya Bunge.

Hatua hii imewezesha Bunge hilo kutoa mapendekezo ya hatua za kuchukuliwa na Baraza la Mawaziri. Vilevile, kupitia Mahakama ya Afrika Mashariki wananchi hupeleka mashauri mbalimbali na Mahakama hiyo imeweza kufanya maamuzi ya kesi mbalimbali dhidi ya Serikali za nchi wanachama.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Ally Saleh.

MHE. ALLY SALEH ALLY: Mheshimiwa Mwenyekiti, *base* ya swali langu ni kwamba na-*target* Jumuiya, Nchi Wanachama na wananchi wanafaidikaje na hali hiyo. Sasa uchaguzi wa Serikali za Mitaa ndio chanzo cha awali kabisa cha kupima utawala bora kwa upande wa haki ya kuchagua na kuchaguliwa, haki ya maoni na kujieleza kwa hapa njia ya kufanya kampeni, lakini pia ni kigezo cha kupata Serikali Shirikishi kadri inavyowezekana.

Je, kwa hali hii ya wagombeaji kutoka upande wa upinzani kukatwa kwa zaidi ya asilimia 90. Je, Tanzania haioni kwamba inakiuka matakwa hayo ya Afrika Mashariki?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili kwa matukio tunayoyaona hapa nchini madai ya haki za binadamu ambayo hata *Human Right International Watch* juzi imetutaja lakini pia kwamba ku-*shrink* kwa *public space* pia kuwanyima wananchi fursa ya kuona Bunge *live*, kuwaweka mashehe wa kiislamu kwa miaka saba ndani bila kuwafungulia shauri na pia kutokuwa na Tume Huru...

MWENYEKITI: Sasa Mheshimiwa Ally Saleh, swali unaongeza, unaongeza uliza mawili tu moja tayari, la pili malizia.

MHE. ALLY SALEH ALLY: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Je, Serikali ya Tanzania haioni kwamba haikidhi vigezo vya kuwa na utawala bora na haki za binadamu? (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NJE NA USHIRIKIANO WA AFRIKA MASHARIKI: Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza anasema je, Tanzania haikiuki viwango kwa mujibu wa Afrika Mashariki. Tanzania ni nchi ambayo inafuata misingi ya utawala bora, misingi ya haki ya binadamu kama ambavyo imeainishwa kwenye Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na nyaraka nyingine za Kimataifa. Endapo kunatokea malalamiko yoyote tumesema bayana kupitia Afrika Mashariki, yeyote ambaye amekwazwa na lolote anaweza akaenda kulalamika kupitia Bunge la Afrika Mashariki pia kupitia Mahakama ya Afrika Mashariki na Serikali ya Tanzania ndio imeamua kuwa mwanachama ili kuwapa fursa wananchi wake kutoa malalamiko kwenye vyombo hivyo. Hicho ni kitendo cha wazi kabisa kwamba Serikali hii inaweza na inajali haki za binadamu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, amesema pia kuna malalamiko kuna *Human Right International Watch*; malalamiko yanatoka mengi sana, ni vizuri yachunguzwe, yanatoka wapi, yanaletwa na nani na kwa nia ipi na yakifika yashughulikiwe kwa mujibu wa muundo ambao unao. Hata hivyo, nimhakikishie Mheshimiwa Ally Saleh (Alberto), Mbunge wa Malindi kwamba Tanzania ni nchi ambayo inaheshimu sana haki za binadamu, demokrasia na utawala bora. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Tunaendelea na Wizara ya Kilimo, Mheshimiwa Bilakwate.

Na. 76

Kusuasua kwa Bei ya Kahawa

MHE. INNOCENT S. BILAKWATE aliuliza:-

Kahawa ni miongoni mwa zao la Mkakati na Biashara lakini bei ya zao hilo imekuwa ya kusuasua:-

Je, nini mkakati wa Serikali kuhakikisha zao hilo linaongeza kipato cha Taifa kwa ujumla?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA)
alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Innocent Seba Bilakwate, Mbunge wa Jimbo la Kyerwa, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ina mikakati mbalimbali ya kuhakikisha zao la kahawa linapata soko la uhakika na lenye tija kwa wakulima. Mikakati hiyo ni pamoja na kutoa elimu kwa wakulima kuhusu matumizi bora ya pembejeo; Kuongeza uzalishaji kwa upanuzi wa mashamba ya wakulima; Kuzalisha miche bora ya kahawa yenye kuhimili ukame, magonjwa na wadudu ili kuongeza tija kwa wakulima; na Kuhamasisha matumizi ya kanuni bora za kilimo kupitia Maafisa Ugani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na mikakati hiyo, Serikali inaendelea kuboresha mifumo ya masoko ya mazao ya kilimo ikiwemo zao la kahawa kwa kufanya utafiti wa mahitaji ya soko, kuimarisha Vyama vya Ushirika, kusimamia mikataba baina ya wanunuzi na wakulima na kuhamasisha uzalishaji wa ufanisi wenye tija ili kuweza kupunguza gharama za uzalishaji na hivyo kuongeza kipato cha wakulima na Taifa kwa ujumla.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika msimu wa mwaka 2019/2020, mfumo wa mauzo ya kahawa moja kwa moja (*direct export*) umetumika katika mauzo ya kahawa katika Mkoa wa Kagera ikiwemo Jimbo la Kyerwa ambapo asilimia 72.92 ya kilo 22,000,000 ya kahawa yote iliyozalishwa katika Mkoa wa Kagera imeuzwa kwa mfumo huo. Aidha, mfumo wa minada katika kanda pia umetumika ikiwa ni pamoja na kuviwezesha Vyama vya Ushirika kuuza kahawa kwa mikataba mapema kabla ya mauzo halisi kufanyika. Hadi kufikia mwisho wa msimu wa 2018/2019 kiasi cha tani 66,646 za kahawa kiliuzwa ikiwa ni asilimia 102.86 ya makisio ya uzalishaji ya tani 65,000 na kuingizia Taifa Dola za Marekani

milioni 123. Kati ya tani hizo zilizouzwa, tani 41,971 zimeuzwa kupitia minada ya kahawa na tani 24,575 zimeuzwa katika soko la moja kwa moja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali inawahakikishia wakulima wa kahawa nchini kuwa mifumo ya mauzo ya kahawa moja kwa moja na minada ya kahawa katika Kanda za Mbeya na Songwe; Ruvuma na Njombe; Kagera na Moshi iliyotumika msimu wa 2019/2020, itaendelea kutumika nchini. Kutumika kwa mifumo hiyo kutasaidia kuongeza kipato cha wakulima na Taifa kwa ujumla.

Aidha, Serikali inavihimiza Vyama vya Ushirika na wakulima wa kahawa nchini kuzalisha kahawa kwa wingi yenye ubora kwa kuzingatia ubora unaokubalika sokoni ili wapate bei nzuri.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Bilakwate.

MHE. INNOCENT S. BILAKWATE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Zao la kahawa ni miongoni mwa mazao ya kimkakati, lakini zao hili limekuwa kila mwaka linapungua uzalishaji. Je, ni nini mkakati wa Serikali kuongeza uzalishaji wa kahawa ili zao hili muhimu lisiweze kufutika? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, naamini miongoni mwa sababu zinazosababisha zao za kahawa kushuka ni kwa sababu tunapeleka kahawa ghafi kwenye soko la dunia. Je, ni nini mkakati wa Serikali wa kuanzisha viwanda ili tupeleke kahawa ambayo iko tayari kutumika kuliko kupeleka kahawa ghafi ambayo bei yake inakuwa chini?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA) Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Innocent Seba Bilakwate, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Mwenyekiti, anataka kujua mikakati ya Serikali kuhusu kuongeza uzalishaji. Mkakati wetu wa kwanza ni kuendelea kutoa elimu kwa wakulima kuzingatia kanuni bora za kilimo hasa kupitia Maafisa Ugani wetu na Maafisa Kilimo ili watumie mbinu za kisasa kwa ajili ya kuongeza tija ambayo ndio tatizo sugu kwa kilimo cha Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili, katika zao la kahawa hilo hilo, ni kuendelea kuzalisha. Tuna mkakati na program ya miaka mitano ya kuzalisha miche milioni 10 na kuisambaza katika mikoa yote inayolima kahawa. Mkakati huo unaanza mwaka huu 2019/2020 na utaisha 2024/2025. Pia tunaendelea kupanua mikoa, tunaendelea kulitambulisha zao hili la kahawa kwa ajili ya kuongeza uzalishaji hapa nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, kuhusu mkakati wa Serikali katika uimarishaji wa viwanda kwa ajili ya kuongeza thamani. Sisi kama Serikali tulishaanza kuweka mazingira mazuri kwa ajili ya kuwavutia wawekezaji wa ndani na nje kuja kuwekeza kwenye sekta hii ya kahawa. Nichukue nafasi hii kuwapongeza kampuni ya ndani...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, jibu kwa kifupi sana.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna viwanda viwili mpaka sasa Kiwanda cha Chanika kule Bukoba pamoja na Kiwanda cha Amir Hamza ambavyo vinazalisha zaidi ya tani 6000 za kahawa iliyoongezewa thamani, lakini changamoto kubwa tuliyonayo matumizi ya ndani ni madogo. Nitoe wito kwa sisi Wabunge na wananchi kwa ujumla tuweze kupenda vyetu tutumie bidhaa zinazozalishwa ndani, ili kuunga uchumi wa Taifa letu na kuleta moyo kwa hawa waliowekeza viwanda hapa nchini.

MWENYEKITI: Asante. Mheshimiwa Sophia.

MHE. SOPHIA H. MWAKAGENDA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwea kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Waziri zao la kahawa jinisi ambavyo bei yake iko chini zao la chai pia, bei yake iko chini kwa muda mrefu. Je, Serikali ina mkakati gani kuongeza bei ili kuweza kuwasaidia wakulima wa chai kupata kipato kiweze kuwasaidia katika maisha yao ya kila siku? Ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri kwa kifupi sana.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA):

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza ni kweli kama alivyosema zao la chai bei yake inaendelea kushuka. Ni kutokana na yaleyale ni *over supply* katika soko la dunia, lakini wanywaji wanabaki ni walewale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama tunavyofahamu uzalishaji unaweza kuongezeka ndani ya miaka mitano, lakini wanywaji wa chai na watu wenye uwezo wa kununua hiyo chai kuongezeka kwake mpaka afikishe zaidi ya miaka 18 na kuendelea. Mkakati mmoja wa Serikali ni kuhakikisha kwamba, tunakuwa na mnada kama walivyokuwa wenzetu wa Kenya hapa nchini, ili kuuza chai yetu kwenye mnada hapa nchini, lakini mkakati wa pili tunaendelea kwenye mazungumzo na wenzetu wa China, ili kupata *bilateral agreement* tuuze moja kwa moja chai yetu kwenye ma-*super market* ya China badala ya kuuza kwa kutumia...

MWENYEKITI: Asante. Mheshimiwa Selasini, Mheshimiwa Nape, Mheshimiwa Kakoso.

MHE. JOSEPH R. SELASINI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana, kati ya mambo yaliyoua zao la kahawa ni ushirika kwa sababu, ushirika ndio ulikuwa unatafuta pembejeo, n.k. Sasa chama kikuu cha ushirika pale Kilimanjaro (*KNCU*) ambacho kilimiliki mali nyingi sana za wakulima wa kahawa bado kinasuasua na mali zile baadhi zilishikiliwa na watu. Sasa je, Serikali ina mpango gani wa kufufua vyama vya ushirika vinavyotoka maeneo yanayozalisha kahawa, ili vyama vile viweze kusimamia zao hili kikamilifu?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri kwa kifupi. Jiandae Mheshimiwa Nape, Mheshimiwa Kakoso.

NNAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA): Mheshimiwa Mwenyekiti, mkakati wa Serikali kufufua vyama vya ushirika yeye mwenyewe ni shahidi, la kwanza kupitia viongozi wote hao wa vyama vya ushirika kufanya uhakiki kwa ajili ya madeni na mali za ushirika. Hilo tumeshalifanya huko katika Mkoa wa Kilimanjaro na Taifa kwa ujumla, tumeshawachukulia hatua wale wote waliotufikisha hapa mahali ilipo, lakini la pili kuendelea kutoa kuwahamasisha Wananchi wenyewe na wakulima kuchagua viongozi wazalendo waadilifu ambao watawatumikia kwa kuzingatia maslahi yao badala ya kuchagua kwa wale viongozi wanaojua kusema maneno mengi matokeo yake wanakuja kuwakandamiza na kuwaibia washirika kwa kushirikiana na viongozi asiokuwa waaminifu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Nape.

MHE. NAPE M. MNAUYE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi kama ilivyo kahawa, korosho ni zao la mkakati na bila shaka ndio zao linaloongoza kuingiza kipato kwa nchi yetu. Sasa hali toka msimu umeanza hali ya upatikanaji wa magunia ni mbaya sana, hili jambo limezungumzwa na kuzungumzwa. Hivi asubuhi ya leo imefikia mahali kwa sababu ya kukosekana kwa magunia viongozi wa vyama vya msingi wameanza kutishiwa maisha, wengine wanafungiwa ofisini, wakulima wanapewa magunia mawili, gunia moja. Serikali inatoa tamko gani ku-*rescue* hali hii kwa sababu, ikiachiwa ikaendelea hivi zao hili tunaliua tena?

MWENYEKITI: Asante. Mheshimiwa Waziri.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA): Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza ni kweli kamba, kuna changamoto ya magunia na Serikali tumeiona na yeye anafahamu wenye jukumu la kuagiza magunia walikuwa ni vyama vya ushirika na ndio hao ambao waliagiza magunia. Baadaye tulivyoona kwamba, inasuasua Serikali tumeingilia

kati, tumeshaongea na yule msambazaji, mpaka sasa magunia zaidi ya 2,400,000 yako bandarini. Na mpaka hivi tunavyozungumza ameshatoa zaidi ya magunia laki saba, jana amepakia zaidi ya magunia 258,000 kupeleka huko mikoa ya Kusini. Na leo hivi ninavyozungumza tunaendelea kupakia magunia 255,000 na usiwe na wasiwasi na tumeshamuelekeza maalum apeleke zaidi ya magunia 30,000 pale Lindi Mwambao.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kakoso.

MHE. MOSHI S. KAKOSO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ina mkakati gani wa kuwanusuru wakulima wa tumbaku waliokosa mikataba ya tumbaku baada ya kampuni ya *TLTC* kufunga shughuli zake hapa nchini na wakulima wanakosa majawabu. Tulikuwa tunaomba Serikali itoe majibu ya msingi wakiwemo wakulima wa Mishamo.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA): Mheshimiwa Mwenyekiti, mkakati wa kwanza wa Serikali ni kuendelea kutoa elimu kwa wakulima. Kilimo, mauzo ya soko la tumbaku ni soko la kimkataba, unatakiwa kuzalisha baada ya kuuza. Kwa hiyo, lazima kwamba, tuendelee wakulima wakaheshimu makubaliano hayo wasiendeleo kuzalisha kabla hawajajua mnunuzi ni nani na watauza kwa bei gani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini mkakati wa pili, tuko kwenye majadiliano tunaongea na kampuni ya *BAT* ambayo imekubali kununua tumbaku yetu zaidi ya tani 8,000 ambao tukishamaliza majadiliano hayo tutawaleta huko kuja kununua hiyo tumbaku.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini la tatu tunaendelea na mazungumzo na kampuni ya *TLPC* ili ambayo ile iliyojitoa ili waendeleo kununua tumbaku ya wakulima wetu.

MWENYEKITI: Tunaendelea Mheshimiwa, Wizara hiyohiyo Mheshimiwa Mlowe.

Na. 77

Kuanzisha Chuo cha Kilimo Mkoani Njombe

MHE. ANATROPIA L. THEONEST (K.n.y. MHE. LUCIA M. MLOWE) aliuliza:-

Njombe ni kati ya Mikoa mikubwa ya Kilimo na ina mashamba darasa ambapo wanafunzi wa maeneo mengine wanakuja kujifunza:-

Je, ni lini Serikali itaanzisha Chuo cha Kilimo katika Mkoa wa Njombe?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Lucia Michael Mlowe, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali inatambua mchango wa mikoa ya Nyanda za Juu Kusini ikiwemo Mkoa wa Njombe katika uzalishaji wa mazao ya chakula na biashara. Kutokana na umuhimu huo Serikali ilianzisha vyo vya Kilimo katika Nyanda za Juu Kusini ambayo Mkoa wa Njombe umo, ili kuzalisha wataalamu wa Ugani watakaotoa huduma za ushauri kwa wakulima katika mikoa hiyo. Vyo hivyo ni MATI Uyole, Igurusi na Inyala vyenye uwezo wa kudahili wanafunzi takribani 700 kwa wakati mmoja. Hata hivyo, vyo hivyo vinadahili wanafunzi chini ya uwezo kutokana na changamoto mbalimbali ikiwemo uchakavu wa miundombinu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ilianzisha Chuo cha Wakulima cha Ichenga mkoani Njombe kwa ajili ya kutoa mafunzo kwa wakulima. Kwa sasa Serikali haina nia ya kuanzisha chuo kipya cha kilimo katika Mkoa wa Njombe wala kwenye kanda yoyote ile, badala yake Serikali ina mpango wa kuviboresha vyuo vya kilimo vilivyopo, kikiwemo Chuo cha Wakulima cha Ichenga kwa kuvikarabati na kuviwezesha kifedha, ili viweze kuchukua wanafunzi na wakulima kwa ajili ya mafunzo ya rejea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, Serikali itaendelea kushughulikia changamoto katika vyuo vya kilimo ili kufikia lengo la kuwa na wataalamu wa kilimo wa kutosha na hivyo kufanikisha mapinduzi ya kilimo hapa nchini. Vile vile, Serikali inafanya ukarabati kwa chuo cha MATI Inyala kwenye Kanda ya Nyanda za Juu Kusini ambapo Mkoa wa Njombe upo.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Anatropia.

MHE. ANATROPIA L. THEONEST: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa majibu mazuri ya Naibu Wazir, licha ya hayo majibu kwamba, vyuo vipo bado hawa wataalam wanaokuwa wanamaliza kwenye vyuo hawapewi ajira na ndio maana tunazidi kuona upungufu wa maafisa ugani kwenye maeneo yetu. Je, nini mkakati wa Serikali kuajiri maafisa ugani wa kutosha kwa ajili ya kusaidia kufundisha wakulima kuzalisha mbegu bora?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili; Mkoa wa Kagera hususan Wilaya ya Kyerwa ni walimaji wakubwa wa zao la mgomba, kwa maana ya migomba. Nini mkakati wa Serikali kuja na viwanda au kuja na mbinu ya kuongeza thamani katika zao la ndizi kwa kuwa hilo zao au ndizi huwa zinaharibika muda mfupi baada ya kukomaa?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri kwa kifupi. Jiandae Mheshimiwa Mwambe na Mheshimiwa Khenani.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA): Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza anataka kujua

mkakati wa Serikali kutoa ajira kwa maafisa ugani; kwanza niseme ni kweli maafisa ugani hawatoshelezi, lakini kwamba, tutaendelea kuajiri kutokana na vilevile kuzingatia kipato cha Serikali kwa sababu hata tukiwaajiri hawa wana stahiki zao lazima wapewe, badala yake tukija kuwaajiri bila kuwalipa tutaanzisha changamoto nyingine ambayo haiwezekani. Kwa hiyo, tutaendelea kuajiri kwa kuzingatia uwezo wa serikali kuwalipa na kutoa gharama nyingine. Lakini la katika kukabiliana na tatizo lililopo kama Serikali cha kwanza mkakati tuliokuwanao tunaendelea kujenga vituo vya rasilimali kilimo kila kata, ili maafisa ugani wachache hawa waliokuwepo waweze kuwakusanya wakulima na kutoa elimu ya kilimo cha kisasa kwa wakulima walio wengi kwenye kata zao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili kwenye suala la Kagera kwenye suala la migomba; ni kweli migomba ni zao ambalo linapoteza thamani mapema. Mkakati wa Serikali kama tulivyosema siku zote Serikali ya Awamu ya Tano ya Chama cha Mapinduzi ni Serikali ya Viwanda, tutaendelea kuweka mazingira ya kuwavutia wawekezaji wa ndani na nje ili kuja kuwekeza katika viwanda kuongeza thamani. Na hii tutumieni kama fursa hata wabunge tuna uwezo hapa wa kwenda kuanzisha hivi viwanda vidogovidogo kuongeza thamani kwa sababu Serikali tulishajitoa kwenye suala la kufanya biashara tangu miaka ya 90.

MWENYEKITI: Asante, Mheshimiwa Mwambe, jiandae Mheshimiwa Khenani.

MHE. CECIL D. MWAMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utakumbuka kwenye swali ambalo Mheshimiwa Nape ameliuliza, ameulizia suala la magunia.

MWENYEKITI: Mheshimiwa uliza swali lako, mimi sikumbuki kitu hapa.

MHE. CECIL D. MWAMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kinachowasababisha *suppliers* wasipeleke magunia kwenye korosho ni kwa sababu Serikali haijawalipa pesa yao na tatizo hili ni kubwa sana kwenye hayo maeneo. Serikali huwa inawakata wakulima na sasa hivi wakulima wanakatwa zile tozo zote zimerudi tena upya kwa wakulima, ikiwa ni pamoja hiyo ya magunia. Sasa atueleze hapa Serikali...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwambe, swali la msingi ni vyuo; kaa chini, Mheshimiwa Khenan.

MHE. AIDA J. KHENAN: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru, pamoja na kuwa na vyuo vitatu Nyanda za Juu Kusini, lakini bado tunakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa fedha kwenye chuo cha utafiti. Serikali ina mpango gani wa kupeleka fedha za kutosha ili kuleta tija kwa ajili ya uzalishaji unaoendelea Nyanda za Juu Kusini?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA): Mheshimiwa Mwenyekiti, anataka kujua mkakati wa Serikali kupeleka fedha; kwenye bajeti ya mwaka huu tumetenga na tunapeleka fedha zaidi ya bilioni 10 kwenye vyuo vyetu vya utafiti na kilimo kwa ajili ya kwenda kuimarisha utafiti katika vyuo hivyo, ili viweze kuwahudumia wakulima.

MWENYEKITI: Waheshimiwa tunaendelea, Wizara ya mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Hasna Sudi Mwilima kwa niaba Mheshimiwa Shangazi.

Na. 78

Hitaji la Ofisi, Makazi na Vitendea Kazi kwa Jeshi la Polisi Uvinza

MHE. RASHID A. SHANGAZI (K.n.y. MHE. HASNA S. K. MWILIMA) aliuliza:-

Wilaya ya Uvinza imeanzishwa tangu mwaka 2002 lakini hadi sasa Jeshi la Polisi katika Wilaya hii halina nyumba za kuishi, Ofisi pamoja na vitendea kazi:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuwawezesha vitendea kazi Jeshi la Polisi katika Wilaya hiyo kama vile magari, Ofisi pamoja na makazi?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Hasna Sudi Mwilima, Mbunge Wa Kigoma Kusini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Jeshi la Polisi lina jumla ya Wilaya 168 za kipolisi ikiwa ni pamoja na Wilaya za Kiserikali. Kati ya hizo Wilaya 127 zina majengo kwa ajili ya Ofisi na Vituo vya Polisi vya Wilaya ikiwemo Wilaya ya Uvinza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imeendelea kufanya jitihada mbalimbali kuliboresha Jeshi la Polisi kwa awamu. Mathalani, Serikali imejenga na inaendelea kujenga nyumba za makazi kwa askari nchi nzima katika ngazi ya Mkoa na ni mpango wa Serikali kujenga Ofisi na nyumba za kuishi askari katika ngazi za wilaya zote nchini. Aidha, Wilaya ya Uvinza ina magari mawili ambayo ni *T/Land cruiser* PT 1415 linalotumiwa na *OCD* na Leyland Ashock kwa matumizi mbalimbali ya Kipolisi.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Shangazi.

MHE. RASHID A. SHANGAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante, pamoja na majibu ya Serikali kwanza tunashukuru kwamba, wameweza kutupatia gari la *canter* kwa ajili ya kubeba mahabusu katika Wilaya ya Uvinza, lakini tunaomba sasa ni lini Serikali itampatia *OCD* wa Wilaya ya Uvinza gari la

kufanyia *patrol* kwa sababu kwa kipindi kirefu sana hakuna gari la kwa ajili ya kufanya *patrol*?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili. Katika Wilaya ya Lushoto ambayo ndio wilaya kongwe ya kipolisi nchini jengo la utawala ambalo anatumia *OCD* limesimama kwa muda mrefu sasa na jengo hili linajengwa kwa msaada wa fedha za *DFID*. Je, ni lini jengo hili la Polisi Wilaya ya Lushoto litakamilika?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI:

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusiana na gari la *OCD*, kama ambavyo nimejibu katika swali la msingi Uvinza, lipo gari aina ya *Land Cruiser* ambayo anatumia *OCD* kwa sasahivi. Ingawa tukipata gari jingine tutaongeza tunatambua umuhimu wa mahitaji ya gari hasa katika Wilaya ya Uvinza na Mkoa wa Kigoma kwa ujumla wake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusiana na hoja ya kituo cha Polisi ambacho ujenzi wake umesita kule Lushoto; kimsingi nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba kituo hiki ambacho kilikuwa kinajengwa chini ya ule mradi pesa za ufadhili kutoka mradi wa STAKA pamoja na Serikali, ilisita kwa muda, hata hivyo tumeshafanya tathmini na kugundua kwamba, zinahitajika fedha kwa ajili ya kukamilisha kituo hiki na ninadhani takribani kama shilingi milioni 300 si pesa nyingi. Fedha hizi tunatarajia kuzipata kupitia kwenye mfuko wa Tuzo na Tozo, hivyo tutakapokamilisha kupata fedha hizo tutamaliza kituo hiki kiweze kutumika.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Chatanda.

MHE. MARY P. CHATANDA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kuniona, pamoja na majibu mazuri ya kwenye swali la msingi la Naibu Waziri, Wilaya ya Korogwe ina Halmashauri mbili ambapo Polisi wanakaa kwenye jengo la mkoloni ambalo Mkuu wa Wilaya yumo, Mahakama imo na hiyo Polisi ipo hapo.

Je, katika mipango ambayo wanakusudia sasa kuanza baadaye atakuwa tayari kuipa kipaumbele Korogwe ili wawe na jengo la ofisi kwa sababu kiwanja wanacho?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, kwa kifupi. Jiandae Mheshimiwa Mwamoto, Mheshimiwa Anna Kilango na Mheshimiwa Mtaturu.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kama ambavyo nimejibu kwenye swali la msingi kwamba, tuna upungufu wa vituo vya Polisi katika baadhi ya wilaya nchini na hivyo basi nimhakikishie kwamba, katika mipango ya Serikali ya kujenga vituo hivyo na Korogwe ni moja katika maeneo ambayo tunayatambua hayana kituo na hivyo ni moja katika maeneo ambayo tuna mpangonayo wa kujenga vituo pale ambapo mipango hiyo itakapokamilika, hususan katika eneo la upatikanaji wa fedha.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwamoto, Mheshimiwa Anna Kilango, Mheshimiwa Mtaturu.

MHE. VENANCE M. MWAMOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, asante kwa kunipa nafasi. Swali hili nauliza kwa mara ya tatu leo, kwa kuwa Milima ya Kitonga, Ruaha Mbuyuni mpaka Mikumi Iyovi, Malolo, kituo wanachotegemea cha Polisi ni kimoja cha Ruaha Mbuyuni, lakini hawana gari la Polisi na hivi juzi nimetoa pikipiki mbili kwenye kile kituo. Sasa je, Serikali haina ni wakati muafaka wa kuniunga mkono kwa sababu, *accident* inapotokea wanapata shida kubwa?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu, jiandae Mheshimiwa kilango.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nimpongeze kwa kuchangia pikipiki kwa askari wetu, lakini na mimi namjibu tena kwa mara nyingine kwamba, pale ambapo magari yatafika tutaangalia uwezekano wa kuweza kupeleka pale

kwa sababu, sasahivi tunavyozungumza hatuna magari ambayo yamepatikana kwa hiyo, avute subira Mheshimiwa Mbunge.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kilango, Mheshimiwa Mtaturu.

MHE. ANNE K. MALECELA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru, kwa kuwa mwaka 2015 mimi mwenyewe nilifadhili Wizara ya Mambo ya Ndani gari la Polisi kutoka Japan, jipya, na nikalipeleka kwenye kituo cha Polisi kilichoko Maore kwa ajili ya Jimbo la Same Mashariki, lakini Serikali mpaka leo mnashindwa kutoa hata pesa kidogo kwa ajili ya kupeleka *service* gari lile. Waziri unaniambia nini sasa hivi? (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Mwenyekiti, tunathamini sana jitihada za Mheshimiwa Anna Kilango Malecela za kuweza kutusaidia gari kwa matumizi ya Jimbo la Same. Namhakikishia Mheshimiwa kwamba hatushindwi kufanya *service* hiyo gari; na kama kuna tatizo la *service*, basi tumelipokea na tutahakikisha kwamba gari hiyo inafanyiwa *service* ili iweze kutumika. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mtaturu, jiandae Mheshimiwa Kiula.

MHE. MIRAJI J. MTATURU: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Wilaya ya Ikungi ni Wilaya iliyoanzishwa mwaka 2013; na hivi tunavyoongea, ofisi au *OCD* anakaa kwenye majengo ambayo yalikuwa ni maghala ya mkoloni. Kwa sababu ulishaanzwa ujenzi wa kujenga jengo la *OCD* kwa maana ya wilaya, ni lini sasa Serikali itamaliza, kwa sababu limesimama muda mrefu, miaka mitatu iliyopita?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri kwa kifupi. Jiandae Mheshimiwa Kiula.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI:

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa mimi na Mheshimiwa Mtaturu tulishazungumza pembeni kwamba niende Jimboni kwake, nimhakikishie kwamba moja katika mambo ambayo tutafanya ni kwenda kukitembelea kituo hiki kwa pamoja halafu tushauriane juu ya utaratibu muafaka wa kukimaliza kituo hiki kwa haraka.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kiula.

MHE. ALLAN J. KIULA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nami nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Kwa vile Serikali ikishawekeza pesa nyingi kujenga Kituo cha Polisi cha Mkalama; na kwa vile Naibu Waziri alishafika na akakiona kituo hicho sasa kinaanza kuharibika, ni lini kituo hicho kitakamilika?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI:

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kituo hiki nakifahamu na tuliambatana na Mheshimiwa Kiula kukitembelea. Nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba, kama ambavyo tulizungumza wakati wa ile ziara, nami nimeshawasilisha hiyo taarifa na hivi sasa Serikali ipo katika harakati za kutafuta fedha ili kituo hiki kiweze kukamilika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, namwomba Mheshimiwa Kiula avute subira wakati Serikali inaendelea na jitihada hizo za kupata fedha za kumaliza Kituo hiki cha Polisi.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Musukuma.

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi. Halmashauri ya *Geita DC* ina *population* zaidi ya watu 1,300,000 na tunaye *OCD* mmoja peke yake ambaye anafanya kazi kwenye Halmashauri hiyo ya watu 1,300,000 *plus* Geita Mjini yenye watu zaidi ya 600,000.

Je, Waziri ananiambiaje kuhusiana na kutafuta Kanda Maalum Nzela ili kumsaidia *OCD* wa Geita, kumpunguzia ukubwa wa eneo?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI:

Mheshimiwa Mwenyekiti, maamuzi ya kutengeneza kanda maalum yanategemea sababu mbalimbali au vigezo mbalimbali ikiwemo ukubwa wa kijiografia, hali ya uhalifu katika eneo husika na kadhalika. Kwa hiyo, sitaki nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba tunaweza kufanya hilo jambo kama ambavyo amependekeza kwa sasa hivi, kwa sababu sina hakika kwamba eneo hilo imekidhi vigezo ambavyo vinahitajika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata hivyo, tunalipokea na tuone, kama imekidhi vigezo na kama hali itaruhusu, basi tutalitafakari na kulitolea maamuzi sahihi kwa wakati muafaka.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kuchauka.

MHE. ZUBERI M. KUCHAUKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi nami niulize swali la nyongeza. Wilaya ya Liwale ni Wilaya kongwe yenye umri zaidi ya miaka 44 sasa; pamoja na kwamba Halmashauri wametenga eneo kubwa kwa ajili ya ujenzi wa Kituo cha Polisi, lakini hadi leo Wilaya ya Liwale haina Kituo cha Polisi. Nini kauli ya Serikali namna ya kuwapatia wananchi wa Liwale ujenzi wa Kituo cha Polisi?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, ni lini Wilaya ya Liwale unawapelekea Kituo?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI:

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli Mheshimiwa Kuchauka hiki kimekuwa ni kilio chake cha muda mrefu sasa, lakini nimhakikishie kwamba kilio chake siyo cha peke yake, hata sisi Serikali tuna kilio hicho hicho kuhakikisha kwamba Wilaya

ya Liwale kulingana na umuhimu wake inapata Kituo cha Polisi. Kwa hiyo, nimhakikishie kwamba pale ambapo tutaweza kufanikiwa kupata fedha, basi tutajenga hicho Kituo.

MWENYEKITI: Ahsante. Tunaendelea na Wizara ya Maji, Mheshimiwa Dkt. Haji Hussein Mponda.

Na. 79

Kutekeleza Mpango wa Maji WSDP- Malinyi

MHE. DKT. HADJI H. MPONDA aliuliza:-

Mradi wa Maji unaotekelezwa chini ya Programu ya WSDP katika Vijiji vya Malinyi, Kipingo na Makerere unasuasua sana toka 2015 hadi sasa mradi huo haujakamilika:-

(a) Je, ni lini mradi huo utakamilishwa ili kuwawezesha wakazi wapatao 18,000 wa vijiji hivyo kupata maji safi na salama?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kuwapelekea maji wakazi wa Vijiji vya Miembeni, Mchangani na Misegese Kata ya Malinyi?

NAIBU WAZIRI WA MAJI alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Maji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Hadji Hussein Mponda, Mbunge wa Jimbo la Malinyi, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kuanzia mwaka 2015, Serikali inatekeleza mradi wa maji wa Malinyi unaotarajia kuhudumia Vijiji vya Kipingo, Makerere na Malinyi ambapo ni Makao Makuu ya Wilaya. Ujenzi wa mradi huo unagharimu shilingi bilioni 3.01. Hadi kufikia mwezi Oktoba, 2019, utekelezaji wake umefikia asilimia 80. Kazi zilizofanyika ni ujenzi wa miundombinu ya chanzo cha maji, ulazaji wa

bomba kuu la maji urefu wa kilomita 22, ujenzi wa tanki la lita 150,000, vituo vya kuchotea maji 47 na ulazaji wa mabomba ya usambazaji maji kwa umbali wa kilomita 14.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na kukamilika kwa kazi hizo, miundombinu hiyo imeshindwa kufikisha huduma ya maji kwa wananchi kutokana na upungufu katika usanifu wa mradi. Serikali imemwagiza Mtaalam Mshauri anayesimamia ujenzi wa mradi huo kufanya marekebisho ili wananchi waweze kupata huduma ya maji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa Vijiji vya Mwembeni, Misegese na Mchangani kuna visima virefu viwili vyenye maji ya kutosha. Hivyo, kwa mwaka huu wa fedha 2019/2020 Serikali itafanya usanifu ili kuviendeleza visima hivyo ili kuboresha huduma ya maji kwa wananchi wa vijiji hivyo. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Dkt. Hussein.

MHE. DKT. HADJI H. MPONDA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi niweze kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Kwanza wana-Malinyi tunampongeza Mheshimiwa Waziri wa Maji, mwezi wa Nane alikuja Wilayani akaahidi kutatua matatizo ya maji katika Wilaya ya Malinyi ndani ya miezi miwili na nusu. Mheshimiwa Waziri ahadi hiyo mpaka leo hajajimizwa.

Swali la kwanza, katika Kijiji cha Igawa mradi wa Bonde la Mto Rufiji wamechimba kisima kwa njia ya utafiti, lakini kisima hicho wamekitelekeza. Halmashauri Wilaya ya Malinyi tumeomba zaidi ya mara mbili kibali cha kutumia kisima hiki ili tutengeneze miundombinu kusambaza maji, kutatua kero ya maji kwa wananchi wa Kata ya Gawa. Sasa Serikali inasema nini juu ya kuomba kibali hicho cha kutumia kile kisima walichochimba Rufiji Basin?

Swali la pili, pia Mheshimiwa Waziri aliahidi Tarafa ya Mtimbila; Kata ya Mtimbila yenye vijiji saba ipate maji ya mtiririko. Maji yale hayatoshelezi na kuna mpango pale wa

kuboresha ule mradi na Mkandarasi ameteuliwa lakini mpaka leo hajafanya chochote. Vile vile Mheshimiwa Waziri aliahidi kwamba ndani ya miezi miwili na nusu atamwondoa Mkandarasi, atafanya utaratibu wa *force account* ili mradi ule ukamilike. Nini kauli ya Waziri kwenye ahadi hiyo?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nampongeza Mheshimiwa Mbunge kwa ufuatiliaji wake, lakini kikubwa tunatambua maji ni uhai na sisi kama Viongozi wa Wizara ya Maji hatupo tayari kupoteza uhai wa Wana-Malinyi. Kubwa namwomba Mheshimiwa Mbunge kutokana na *concern* yake na jitihada kubwa ambazo zinafanyika pale kuwasimamia wale Wakandarasi, tukutane leo saa 7.00 ili tuweze kutoa uamuzi wa haraka ili wananchi wake waweze kupata huduma ya maji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Ghasia.

MHE. HAWA A. GHASIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi kuuliza swali la nyongeza. Katika Halmashauri ya Wilaya ya Mtwara kwa zaidi ya miaka mitatu imeshindwa kuongeza hata asilimia tatu ya upatikanaji wa maji pamoja na Serikali kuleta pesa nyingi na ipo miradi ya Mayaya na Liyo ambayo kwa zaidi ya miaka mitano hajjakamilika:-

Je, Serikali ipo tayari kuunda Tume na kufuatilia kujua kwenye wilaya hiyo kuna tatizo gani ambalo linashinda kutekeleza miradi ya maji? (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu kwa kifupi

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kubwa ambalo nilishukuru sana Bunge lako Tukufu kwa

kutupitishia Sheria (Na. 5) ambayo imetupa nafasi sisi kama Wizara ya Maji na rungu la kuwawajibisha Wakandarasi lakini hata kuwawajibisha Wahandisi wetu wa maji. Ninachotaka nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge, tumeshaunda kikosi kazi katika kila mkoa. Labda niagize kikosi kazi hicho kihakikishe kwamba kinafika katika Halmashauri ya Mtwara Vijijini katika kuhakikisha inatatua tatizo la maji, nami nitafanya ufuatiliaji wa kufika mwenyewe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Almasi, halafu Mheshimiwa Qambalo.

MHE. ALMAS A. MAIGE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana kwa kuniruhusu nami niulize swali la nyongeza katika swali la 79 linalohusu maji. Naishukuru sana Serikali yangu, imetuletea maji kutoka Ziwa Victoria na inachukua kata 10 za Jimbo langu, lakini kuna kata zinazobaki zaidi ya nane hazipati maji:-

Je, Serikali ina mpango gani kupeleka maji kwenye kata ambazo hazipati maji ya mradi wa Ziwa Victoria?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu. Jiandae Mheshimiwa Qambalo, halafu Mheshimiwa Amar.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nimpongeze Mheshimiwa Mbunge na nimeshafika pale Uyui, lakini ninachotaka kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge, Serikali imefanya jitihada kubwa sana zaidi ya shilingi bilioni 600 kwa ajili ya utekelezaji wa mradi mkubwa utakapofika katika Jimbo lake la Uyui.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kubwa naaka nimhakikishie maji yatafika Uyui na maeneo ambayo hayana maji tutahakikisha yale maji yaweze kufika na wananchi wake waweze kupata huduma ya maji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Qambalo.

MHE. QAMBALO W. QULWI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Miradi ya maji mitano iliyojengwa chini ya mpango wa *WSDP* katika Wilaya ya Karatu, Kijiji cha Buger, Kansay, Getamok bado haifanyi kazi kwa ajili ya kujengwa chini ya kiwango:-

Ni lini Serikali itawawajibisha Wakandarasi hao ili wananchi wapate huduma stahiki?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, niseme kwa ufupi sana, hatuna sababu tena ya kumwona Rais wetu anasononeka au Waheshimiwa Wabunge wanasononeka, mmeshatupa rungu. Ninachotaka kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge, baada ya Bunge nitafika Karatu kwa wale wote waliohujumu miradi ya maji, tutawachukulia hatua na kama fedha, watazitapika. Ahsante.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Amar, halafu jandae Mheshimiwa Rhoda na Mheshimiwa Kabati.

MHE. HUSSEIN N. AMAR: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi kuuliza swali dogo la nyongeza. Kwa kuwa Naibu Waziri alifanya ziara Vilayani Nyang'hwale mwezi wa Nne na kumpeleka kwenye mradi mkubwa wa maji kutoka Nyamtukuza, Kaluma, Bukwimba na kujionea hali halisi ya Wakandarasi wetu wanavyosuasua kuutekeleza mradi huo; na kwa kuwa aliwaita Wakandarasi Wizarani, tulikuja tukakaa nao pamoja; na Mkandarasi anayeitwa Pety, alielezea tatizo la kwamba amecheleweshewa fedha kwa ajili ya kuagizia *pump* nje:-

Je, Serikali inatoa tamko gani kukamilisha mradi huu kwa haraka iwezekanavyo?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nimpongeze Mheshimiwa Mbunge wa Nyang’hwale kwa kazi kubwa ambayo anaifanya. Moja ya changamoto kubwa sana ya Sekta yetu ya Maji ilikuwa eneo la maji vijijini. Nilifika Nyang’hwale tukaona Mkandarasi akifanya kazi kwa kusuasua, baadhi ya kazi tulimnyang’anya tukaomba wataalam wetu wa ndani na anaona kasi inavyofanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninachotaka kusema, tutalifanya hili jambo la haraka. Ie kazi ya kununua *pump* kama itakuwa imemshinda, tutainunua sisi Serikali ili wananchi wako waweze kupata huduma ya maji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kabati, halafu Mheshimiwa Rhoda.

MHE. RITTA E. KABATI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili niulize swali dogo la maji. Kwa kuwa Mheshimiwa Waziri Mkuu alipofanya ziara katika mkoa wetu wa Iringa aliweka jiwe la msingi katika mradi mkubwa sana wa maji katika Mji Mdogo wa Ilula:-

Je, ni lini sasa mradi ule utaanza kufanya kazi ili wananchi wa Iringa waweze kutuliwa ndoo kichwani?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri kwa kifupi, ni lini? Jiandae Mheshimiwa Rhoda.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nimpongeze Mheshimiwa Mbunge, anatosha sana mama yangu kwa kuwapigania...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri!

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kikubwa ambacho nataka kusema, utekelezaji wa miradi ya maji unategemeana na fedha, mkandarasi ame-*raise certificate* kwa ajili ya kumlipa. Tutamlipa kwa wakati.

MWENYEKITI: Mpelekee maji, hataki pongezi, anataka maji tu. *(Kicheko)*

Ahsante. Mheshimiwa Rhoda. *(Kicheko)*

MHE. RHODA E. KUMCHELA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Changamoto ya ukosefu wa maji katika Manispaa ya Mpanda pia nayo ni tatizo kubwa. Kata ya Mwamkulu, Kasokola, Kakese pamoja na Makanyagio ni Kata ambazo zina uhaba wa maji na upungufu wa maji. Je, Mheshimiwa Waziri uko tayari kuhakikisha miradi ya maji pamoja na visima vilivyopo katika maeneo hayo vinatoa maji yenye uhakika ambayo yatawatoshleza wakazi wa Kata hizo?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge, Mheshimiwa Waziri alishafika Mpanda na tumeunda timu maalum kwa ajili ya kutatua tatizo la maji. Kwa hiyo, ipo kazi inayofanyika katika eneo la Mpanda katika kuhakikisha wananchi wanapata huduma ya maji.

MWENYEKITI: Ahsante, tunaendelea na Wizara hiyo hiyo, Mheshimiwa Zainab Athumani Katimba.

Na. 80

Mikakati ya Uvunaji wa Maji ya Mvua

MHE. ZAINAB A. KATIMBA aliuliza:-

Je, ni kwa kiasi gani Serikali imeweka mikakati ya kuhamasisha uvunaji wa maji ya mvua ili kupunguza tatizo la upatikanaji wa maji safi na salama kwa wananchi hasa ikizingatiwa kuwa Tanzania kijiografia ipo katika ukanda wenye mvua za kutosha?

NAIBU WAZIRI WA MAJI, alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Maji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Zainab Athuman Katimba, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, chanzo kimojawapo katika kuongeza uhakika wa upatikanaji wa maji kwa wananchi ni maji ya mvua. Serikali kupitia Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, ilizielekeza Mamlaka za Serikali za Mtaa kutunga sheria ndogo ndogo ili kuhamasisha na kushauri kuwa nyumba zote zinazojengwa ziwekewe miundombinu kwa ajili ya uvunaji wa maji ya mvua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa uhaba wa maji bado ni changamoto katika nchi yetu, Serikali inaendelea kuhimiza na kuhamasisha jamii kwa kutoa elimu ya utaratibu wa uvunaji wa maji ya mvua kwa kutumia njia mbalimbali ikiwa ni pamoja na ujenzi wa mabwawa, malambo na uvunaji wa maji ya paa. Katika utekelezaji wa Programu ya kuendeleza Sekta ya Maji nchini, uhamasishaji umefanyika kwa kujenga matenki ya mfano ya kuvuna maji ya mvua katika maeneo ya shule na zahanati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wizara ya Maji imeandaa Mwongozo wa Uvunaji wa Maji ya Mvua ambao utasambazwa na kutumika nchi nzima. Mwongozo huo umeainisha mbinu mbalimbali za kuvuna maji ya mvua katika Kaya na Taasisi. Mwongozo utatumika katika kupanga, kusanifu, kujenga na uendeshaji na matengenezo ya miundombinu ya uvunaji wa maji ya mvua. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Katimba, jiandae Mheshimiwa Mzava.

MHE. ZAINAB A. KATIMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na majibu mazuri ya Serikali, lakini nilikuwa nadhani kuna haja ya Serikali kuwa mfano katika ujenzi wa majengo yake kwa kuweka miundombinu ya uvunaji wa maji kwa mfano kwenye majengo ya hospitali, shule, zahanati na kadhalika.

Aidha, nina swali moja la nyongeza. Pamoja na jitihada hizi za kubuni mbinu mbalimbali za uvunaji maji ya mvua, bado kuna uhitaji wa maji katika maeneo mbalimbali ya Mkoa wa Kigoma, yakiwemo maeneo ya Mwandiga:-

Je, Serikali inatuambia nini au inawaambia nini wananchi wa Mwandiga kuhusiana na upatikanaji wa maji safi na salama?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ninachokitaka kuwahakikishia wananchi wa Mwandiga, mimi nimekwishafika pale na Mheshimiwa Waziri amefika, tumetuma fedha kiasi cha shilingi milioni 400. Tumeagiza wataalamu wetu wa ndani wafanye ile kazi. Mpaka sasa uchimbaji wa mabomba wameshachimba, lakini pia mabomba yameshafika pale na tutajenga tenki zaidi ya lita 150,000 katika eneo la Bigabilo katika kuhakikisha wananchi wa Mwandiga wanapata safi, salama na yenye kuwatosheleza. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mzava, halafu Mheshimiwa Sokombi.

MHE. TIMOTHEO P. MNZAVA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Mvua kubwa zilizonyesha hivi karibuni Wilaya ya Korogwe zimeathiri kwa kiasi kikubwa miundombinu ya maji na kusababisha shida ya upatikanaji wa maji.

Je, Mheshimiwa Waziri anasema ni upi mkakati maalum na wa dharura wa Serikali kurekebisha miundombinu hii na kurudisha miundombinu hii na kurudisha huduma ya maji kwa wananchi wa Korogwe Vijijini kama wanavyofanya wenzenu kwenye upande wa barabara?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, maji ni uhai. Namwomba Mheshimiwa Mbunge tukutane leo saa

7.00 ili tujue namna ya kuweza kuwasaidia wananchi wa Korogwe.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Sokombi.

MHE. JOYCE B. SOKOMBI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kama tunavyojua, maji ni uhai na maji safi na salama yanapunguza sana maambukizi ya magonjwa ya matumbo kama vile kipindupindu. Nataka Mheshimiwa Naibu Waziri aniamble:-

Je, ni lini Serikali itajenga visima vya maji safi na salama katika Jimbo la Musoma Vijijini?

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ambacho nachotaka kumhakikishia, pamoja na uchimbaji wa visima, mpaka sasa tumeshasaini mradi mkubwa sana wa Mugango Kyabakari katika kuhakikisha wananchi wa Musoma wanaenda kupata huduma ya maji safi, salama na yenye kutosheleza. Ahsante sana.

MWENYEKITI: Waheshimiwa, tunaendelea na Wizara ya Afya Maendeleo ya Jamii. Mheshimiwa Zubeda Hassan Sakuru. Kwa niaba yake Mheshimiwa Paresso.

Na. 81

Serikali Kuwawezesha Wakunga wa Jadi

MHE. CECILIA D. PARESSO (K.n.y. MHE. ZUBEDA H. SAKURU) aliuliza:-

Je, Serikali ina mkakati gani wa kuwawezesha Wakunga wa Jadi ili kupunguza vifo vya Mama na Mtoto hasa maeneo ya Vijijini?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Zubeda Sakuru, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Tanzania iliridhia Mkataba wa Uzazi Salama mwaka 1994 katika mkutano uliofanyika nchini Misri. Mkataba huo unaelekeza kwamba kila mama anayejifungua atahudumiwa na mtaalamu mwenye ujuzi kwa kutilia maanani kwamba matatizo yatokanayo na uzazi hayatabiriki na yakitokea uhitaji kutatuliwa na wataalamu wenye ujuzi katika kuokoa maisha ya mama na mtoto mchanga.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wizara inawatambua wakunga wa jadi kama watu muhimu katika jamii. Hivyo, Wizara kwa kutambua umaarufu wao katika jamii, inatumia kufanya uhamasishaji wa wajawazito kujifungulia katika vituo vya kutolea huduma ya afya na ikibidi kuwasindikiza.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Paresso.

MHE. CECILIA D. PARESSO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi niweze kuuliza maswali madogo mawili ya yongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza, pamoja na mwongozo huo ambao Serikali imeutaja lakini ni ukweli kwamba bado tuna upungufu mkubwa sana wa watumishi katika sekta ya afya na hivyo vifo vinaendelea kuongezeka. Je, Serikali haioni umuhimu bado wa kuwatumia hawa wakunga kwa kuwapa mafunzo ili waweze kusaidia uzalishaji ili tuendelee kupunguza vifo hivi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, kwa sasa upungufu katika sekta ya afya kwa maana ya watumishi

wataalam ni asilimia 50, kiwango ambacho ni kikubwa sana na watu wetu wanaendelea kupata taabu. Je, Serikali ina mkakati gani wa kuhakikisha tunapunguza upungufu huu kwa kuongeza ajira katika sekta ya afya? (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSI, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Mbunge, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali lake la kwanza, kutokana na kuwa na vifo vingi vya akina mama na watoto sisi kama Serikali tumeweka mikakati ya kuhakikisha kwamba tunapunguza sana vifo hivi kwa kuwekeza katika miundombinu ambapo zaidi ya Hospitali za Wilaya 352 zimeboreshwa lakini kuhakikisha akina mama wanakwenda kliniki. Sasa hivi tumepiga hatua kubwa sana idadi ya akina mama ambao wanajifungulia katika vituo vya kutolea huduma za afya imeongezeka kutoka asilimia 51 mpaka asilimia zaidi ya 63.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna-*encourage* kabisa akina mama wajifungulie katika vituo vyetu vya kutolea huduma ya afya. Hawa wakunga wa jadi tunaendelea kushirikiana nao kwa sababu nao wana mchango kwenye jamii lakini katika lengo la kuhamasisha akina mama kwenda kliniki na kujifungulia katika vituo vyetu vya kutolea huduma za afya ili kupata huduma sahihi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili lilikuwa kuhusiana na ajira, ni kweli tuna changamoto ya rasilimali watu lakini tumeendelea kuajiri watumishi wa afya kadri vibali vya Serikali vinavyopatikana. (*Makofi*)

MHE. KHADIJA NASSIR ALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kuniona.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tafiti mbalimbali duniani zinaonesha kwamba mwanaume mmoja ana uwezo wa kuwapa ujauzito wanawake tisa (9) kwa siku moja wakati mwanamke mmoja ana uwezo wa kushika mimba moja (1) kwa miezi tisa (9). Je, Serikali haioni sasa kuendelea na programu za uzazi wa mpango kwa wanawake ni uharibifu wa rasilimali na badala yake programu za uzazi wa mpango zielekezwe sasa kwa akina baba? Ahsante. (*Makofi/Vigelegele*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali moja la Mheshimiwa Khadija Nassir, kama ifatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni dhana potofu kudhani kwamba suala la uzazi wa mpango ni la wanawake peke yake. Suala la uzazi wa mpango linawahusu wanaume vilevile. Sisi kama Serikali tuna-*encourage* akina baba na akina mama wote kushiriki katika suala zima la mpango wa uzazi salama.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara hiyohiyo na swali la Mheshimiwa Maida Abdallah.

Na. 82

Utaratibu wa NHIF kwa Watumishi Waliostaafu

MHE. MAIDA HAMAD ABDALLAH aliuliza:-

Sheria ya *NHIF* inamtambua Mtumishi wa Umma ambaye amechangia kwa miaka 10 pale anapostaafu kuwa atahudumiwa na Mfuko yeye na mwenza wake hadi mwisho wa maisha yao:-

Je, kwa nini Serikali isiweke utaratibu kama huo kwa Viongozi wa Umma?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Maida Hamad Abdallah, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, wastaafu ni moja ya makundi ya wanachama ambayo yametajwa katika Sheria ya Mfuko. Kundi hili linapata huduma bila ya kuendelea kuchangia hadi mwisho wa maisha kwa sababu fedha za kugharamia kundi hili zinatokana na mapato yatokanayo na uwekezaji wa michango ya wanachama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sasa utaratibu wa fao la wastaafu kupitia Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya unalenga mwanachama ambaye ni Mtumishi wa Umma, amechangia katika Mfuko huu kwa kipindi kisichopungua miaka kumi katika utumishi wake. Hata hivyo, idadi ya wastaafu imeendelea kuongezeka na gharama za madai kuzidi kuwa kubwa kwa kuwa magonjwa ya kundi hili ni yale yenye gharama kubwa. Mfuko umefanya tathmini ya kugharamia kundi hili na kupendekeza kubadili kigezo cha muda wa kuchangia kabla ya kustaafu kutoka miaka 10 hadi miaka 15 ambapo mabadiliko yameanza kutumika kuanzia tarehe 1 Septemba, 2019.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utaratibu wa matibabu kwa Viongozi wa Umma waliostaafu unatekelezwa kwa kufuata miongozo ya utumishi wa umma iliyopo. Kwa upande wa Waheshimiwa Wabunge huduma za matibabu kwa mujibu wa Sheria ya Uendeshaji Bunge (*The National Assembly (Administration) Act*) ya mwaka 2008 ambapo kupitia Kanuni zake, Mheshimiwa Mbunge hupata huduma za matibabu kwa kipindi chake cha Ubunge. Aidha, Mfuko umekamilisha utaratibu unaowapa fursa wananchi mbalimbali kujiunga na Bima ya Afya kupitia mpango wa Vifurushi unaomwezesha

mwananchi kujiunga kulingana na aina ya huduma na uwezo wa kuchangia.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Maida.

MHE. MAIDA HAMAD ABDALLAH: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza kabisa naipongeza Serikali kwa kuweza kuendelea kuwahudumia wananchi wake wawapo kazini na wale ambao wamestaafu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nina swali moja la nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na kwamba kuna mabadiliko ya utaratibu wa uchangiaji kutoka miaka 10 hadi 15 lakini bado baadhi ya Waheshimiwa Wabunge wamekuwa wakiendelea kuchangia miaka 20 na kuendelea lakini wazazi wao hawajatambuliwa kuwa wafaidika wa mfuko huo na ukiangalia wamechangia fedha nyingi na muda wanaopata matatizo ni mdogo. Vilevile kuna baadhi ya Waheshimiwa Wabunge hawana watoto, mume wala mke. Je, Serikali inaweka utaratibu gani wa kisheria kuweza kuwatambua Waheshimiwa Wabunge katika kufaidika na Mfuko huo watakapokuwa wamestaafu? (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali moja la nyongeza la Mheshimiwa Maida, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, amegusia kuhusiana na Wabunge ambao wamekua wanachangia Mfuko huu na kwa nini Serikali isifanye mabadiliko ya sheria. Naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mbunge, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi Waheshimiwa Wabunge ndiyo tunatunga sheria na hii sheria ambayo inahusu mafao yetu ni sisi wenyewe tunahusika. Pili, ni sisi wenyewe Wabunge ambao tunatengeneza Kanuni zetu za Uendeshaji wa Bunge letu. Kwa hiyo, hili suala wala siyo suala la Serikali ni la Bunge lenyewe kukaa na kuamua kupitia Kanuni zao na Tume ya Utumishi wa Bunge kuweka utaratibu wa mafao na haki stahiki katika masuala ya bima ya afya kwa Waheshimiwa Wabunge.

MWENYEKITI: Tunaendelea na Wizara ya Fedha na Mipango, Mheshimiwa Mattar aulize swali lake.

Na. 83

**Magari ya Zanzibar Kulazimika Kubadili Namba
Yaletwapo Tanzania Bara**

MHE. MATTAR ALI SALUM aliuliza:-

Miongoni mwa kero za Muungano ni wananchi wa Zanzibar waletapo magari yao Tanzania Bara kutoruhusiwa kutembea mpaka yabadilishwe namba, wakati magari yanayotoka Bara yafikapo Zanzibar yanaruhusiwa kutembea kwa muda wote bila ya bughudha yoyote:-

(a) Je, Serikali inalifahamu suala hili?

(b) Kama ndiyo, je, Serikali ina mpango gani madhubuti wa kutatua suala hili ili Watanzania waendeleo kufaidi matunda ya Muungano?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Fedha na Mipango, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mattar Ali Salum, Mbunge wa Shaurimoyo, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali inafahamu kwamba magari yaliyosajiliwa Zanzibar hayaruhusiwi kutembea Tanzania Bara bila kibali maalumu kwa sababu sheria zinazotumika kusajili vyombo vya moto, kati ya pande mbili za Muungano siyo sheria za Muungano. Kwa upande wa Tanzania Bara, usajili wa vyombo vya moto unasimamiwa na Sheria ya Usalama Barabarani ya mwaka 1973 pamoja na Kanuni zake na kwa upande wa Zanzibar usajili wa vyombo vya moto unafanyika kwa mujibu wa Sheria ya Usafiri wa Barabara Na.7 ya mwaka 2003. Aidha, majukumu ya usajili wa vyombo vya moto kwa upande wa Zanzibar husimamiwa na Bodi ya Mapato Zanzibar (*ZRB*) na Tanzania Bara husimamiwa na Mamlaka ya Mapato Tanzania (*TRA*).

(b) Mheshimiwa Mwenyekiti, ili kuondokana na utaratibu wa sasa wa wananchi wa Zanzibar kuomba kibali maalum ili kutembelea magari yao Tanzania Bara, Serikali za pande mbili zipo katika majadiliano ili kuhuisha sheria na mifumo ya ukukotoaji kodi ya magari na hivyo kuwawezesha wananchi kutembelea magari yao pande zote za Muungano bila usumbufu. Aidha, mchakato wa kuhuisha sheria na mifumo ya ukokotoaji kodi utafuata taratibu zote zilizowekwa na Bunge lako Tukufu pamoja na Baraza la Wawakilishi Zanzibar.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mattar.

MHE. MATTAR ALI SALUM: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri, ameeleza suala la sheria tofauti. Nimfahamishe Kenya na Tanzania tuna sheria tofauti, Uganda na Tanzania kuna sheria tofauti lakini bado magari ya Kenya yanapewa kibali kwa urahisi kuweza kutembea Tanzania Bara lakini magari yanayotoka Zanzibar mpaka uweke *deposit* (pesa nyingi) ambapo ndiyo unaweza kupewa kibali cha kutembelea Tanzania Bara. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nimuulize Mheshimiwa Waziri wana utaratibu gani utakaokuwa rahisi kuweza kusaidia watu wa Zanzibar kuweza kutembelea gari ndani ya Tanzania Bara? Ahsante. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu swali moja la Mheshimiwa Mattar, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, utaratibu rahisi uliopo ni huo uliopo sasa mpaka pale sheria nilizoieleza kwenye jibu langu la msingi zitakaporekebishwa kwa pamoja.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na swali la Mheshimiwa Emanuel Mwakasaka.

Na. 84

Malimbikizo ya Madeni ya Wazabuni Nchini

MHE. EMANUEL A. MWAKASAKA aliuliza:-

Kumekuwa na malalamiko ya muda mrefu ya madeni mbalimbali ya wazabuni wanaoidai Serikali:-

Je, Serikali imefikia hatua zipi katika kuhakikisha inalipa madeni ya wazabuni nchini.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Fedha na Mipango, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Emanuel Adamson Mwakasaka, Mbunge wa Tabora Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imeendelea kulipa madeni yaliyohakikiwa na kukubaliwa kupitia bajeti inayoidhinishwa na Bunge lako tukufu. Kati ya mwaka 2016/2017 na robo ya kwanza ya mwaka 2019/2020, Serikali imetoa jumla ya shilingi 2,528,619,142,345.21 kulipa madeni yaliyohakikiwa ya watumishi, wazabuni, wakandarasi/

wahandisi washauri, watoa huduma na madeni mengineyo. Kati ya kiasi hicho, jumla ya shilingi 379,072,545,151.14 zimetolewa kulipa madeni ya wazabuni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imekuwa ikichukua hatua mbalimbali kupunguza madeni, ikiwa ni pamoja na kutenga fedha kwenye bajeti kila mwaka kwa ajili ya kulipa madeni yaliyohakikiwa na kukubaliwa, kuweka sheria na kanuni zake kama vile Sheria ya Bajeti Sura 439 na Kanuni zake; Sheria ya Manunuzi, Sura 410; Sheria ya Fedha, Sura 348 na kutoa miongozo na maelekezo mbalimbali ikiwemo Waraka Na.1 wa Mlipaji Mkuu wa Serikali unaotolewa kila mwaka kuhusu utekelezaji wa bajeti na Mwongozo wa Maandalizi ya Mpango na Bajeti unaotolewa kila mwaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika ulipaji wa madeni yaliyohakikiwa, Serikali imeandaa mkakati wa kulipa madeni yaliyohakikiwa na kuzuia ulimbikizaji wa madeni. Madeni yanayohusika kwenye mkakati huo ni yaliyozalishwa na Wizara, Idara Zinazojitegemea na Sekretarieti za Mikoa yakiwemo madeni ya watumishi, wazabuni na watoa huduma, pamoja na madeni ya wakandarasi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili kukabiliana na changamoto ya madeni, Serikali itaendelea kutenga bajeti kwa ajili ya kulipa madeni yaliyohakikiwa kwa kuzingatia mwelekeo ulioandaliwa wa kulipa madeni hayo kulingana na upatikanaji wa mapato.

Aidha, lengo la Waraka Na.1 wa Mlipaji Mkuu unaotolewa kila mwaka ni kuiwezesha Serikali kufikia malengo yake ya kudhibiti madeni na kutoa huduma kwa wananchi kwa wakati ikiwemo kuzuia uzalishaji na ulimbikizaji wa madeni.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwakasaka.

MHE. EMANUEL A. MWAKASAKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Pamoja na majibu mazuri yaliyotolewa na Serikali, nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza, wazabuni wengi na nina imani hii ni kwa nchi nzima lakini hapa niwe *specific* kwa Tabora, ni wafanyabiashara wadogowadogo na wengi wapo sokoni wamekuwa waki-*supply* vyakula mbalimbali Serikalini kwa maana ya magereza na hata shuleni. Wengi wa wazabuni hao pamoja na kuhakikiwa madeni yao, hawajalipwa kuanzia mwaka 2013, inafika miaka sita (6) sasa na wazabuni hawa wengi wamekopa kwenye mabenki. Leo hii wengine wameuziwa nyumba zao na wengine wana kesi mbalimbali mahakamani. Serikali inasemaje kuhusu suala hili la kuwalipa wazabuni hawa kwa sababu madeni yao ni ya muda mrefu? (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, kumekuwa na mtindo wa walipaji ambao wapo kwenye malipo mbalimbali hayo ya wazabuni kulipa madeni ya karibuni yaani wao kwa mfano deni ni la mwaka huu au la mwaka jana wanalipa hayo kwanza, yale ya miaka mingi ambayo watu wamekuwa na madeni haya ambayo yamepelekea mpaka kuuza nyumba zao hawalipi. Serikali inasemaje kuhusu hilo suala hilo? Ahsante. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu maswali mawili ya Mheshimiwa Mwakasaka, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu swali lake la kwanza kwamba wapo wazabuni tangu 2013 hawajalipwa. Naomba kuliarifu Bunge lako Tukufu kwamba Serikali yetu kama nilivyosema kwenye jibu la msingi imekuwa ikilipa madeni haya kila mwaka. Kuanzia mwaka 2016/2017 tulitenga bajeti ya shilingi bilioni 625 na tukalipa shilingi bilioni 746. Mwaka 2017/2018 tulitenga shilingi trilioni 1 kwa ajili ya ulipaji wa madeni na tukalipa shilingi trilioni 1.096. Mwaka 2018/2019 tumetenga shilingi bilioni 600 na tukalipa shilingi bilioni 600.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tumeendelea kulipa madeni haya. Sasa linalonishangaza ni kusema kuna wazabuni wadogowadogo wa tangu mwaka 2013. Naomba nitoe wito wangu kwa Makatibu Tawala wa Mikoa wote waweze kuwasiliana na wazabuni kwenye mikoa yao ili wahakikishe kama madeni yao bado ni halali kwa sababu madeni yote ambayo ni halali tumekuwa tukiyalipa mpaka mwaka 2020/2021 tutakuwa tumekamilisha kulipa madeni yote na deni lililopo sasa ni shilingi bilioni 325 tu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu swali lake la pili ni kwa nini wanalipa madeni ya karibuni. Tuna vigezo vya ulipaji wa madeni haya, kigezo kimojawapo ni kuhakikisha kuwa madeni ya zamani yanapewa kipaumbele kwenye kulipwa. Kwa hiyo, nitoe wito wangu kwa Maaifisa Masuuli wote wanapopelekewa fedha za kulipa madeni wafuate vigezo walivyopewa na Mlipaji Mkuu wa Serikali ili tuweze kuwasaidia wazabuni wetu.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, maswali yetu yamekwisha sasa ni kipindi cha wageni. Kuna wageni wa Waheshimiwa Wabunge ambao wako Bungeni leo. Tunaanza na wageni wawili wa Mheshimiwa Luhaga Mpina, Waziri wa Mifugo na Uvuvi ambao ni Viongozi wa CCM kutoka Wilaya ya Meatu Ndugu Julius Maunde na Ndugu Isaya Maganga, karibuni. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Jumaa Aweso, Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, ambaye ni dada yake kutoka Pangani Mkoa wa Tanga Ndugu Fatuma Aweso, karibu. *(Makofi)*

Wageni 21 wa Mheshimiwa Zuberi Kuchauka ambao ni Waheshimiwa Madiwani kutoka Liwale Mkoa wa Lindi wakiongozwa na Mheshimiwa Jafari Dibihi, karibuni. *(Makofi)*

Wageni 28 wa Mheshimiwa Profesa Norman Sigalla ambao ni wanafunzi wake kutoka Chuo Kikuu cha *Los Angeles*, Marekani wakiongozwa na Profesa Emmanuel Shija, karibuni. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Boniventure Kiswaga ambaye ni Mjomba wake kutoka Magu Mkoa wa Mwanza Ndugu Wilson Enosi karibu. *(Makofi)*

Wageni 12 wa Mheshimiwa Timotheo Mnzava ambao ni Watumishi wa Taasisi ya *Communal Outcome and Delivery Organization* kutoka Dodoma wakiongozwa na Ndugu Rosemary Michael, karibuni. *(Makofi)*

Wageni 13 wa Mheshimiwa Oscar Mukasa ambao ni Viongozi wa Baraza la Watu wanaoishi na Virusi vya UKIMWI kutoka Jijini Dar es salaam wakiongozwa na Ndugu Deogratus Rukatwa na Ndugu Halidi Saidi. Karibuni. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Rashid Shangazi ambao ni ndugu zake kutoka Mlalo Mkoa wa Tanga Ndugu Elisafi Lukindo na Ndugu Athuman Mashambo, karibuni. *(Makofi)*

Wageni 33 wa Mheshimiwa Lolesia Bukwimba ambao ni kwaya ya Nuru Kanisa la Anglikana Mlimwa, Mkoa wa Dodoma wakiongozwa na Ndugu Emmanuel Nguji, karibuni. *(Makofi)*

Wageni 53 wa Mheshimiwa Anna Lupembe ambao ni Wanamaombi wa Mkoa wa Dodoma wakiongozwa na Ndugu Isaya Njendaluzi, karibuni. *(Makofi)*

Wageni 13 wa Mheshimiwa Wilfred Lwakatare ambao ni Wathiolojia kutoka Msalato, Mkoa wa Dodoma wakiongozwa na Mchungaji Yohana Malogo, karibuni. *(Makofi)*

Wageni watano wa Mheshimiwa Zainab Katimba ambao ni Wanajeshi kutoka Kambi ya Makutupora walioshirikiana na Wabunge kwenye mazoezi ya kulenga shabaha siku ya Jumamosi tarehe 9 wakiongozwa na Kepteni Fatuma Haruna, karibuni. *(Makofi)*

Wageni wanne wa Mheshimiwa Hawa Ghasia ambao ni ndugu zake kutoka Kahama, Mkoa wa Shinyanga wakiongozwa na Ndugu Lucas Kitapela, karibuni. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Daimu Mpakate ambaye ni Katibu Kata, Chama cha Mapinduzi kutoka Tunduru, Mkoa wa Ruvuma Ndugu Said Ajali, karibu. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Rashid Chuachua ambaye ni mdogo wake kutoka Masasi Mkoa wa Mtwara Ndugu Deogratus Mkapa, karibu. *(Makofi)*

Wageni watatu wa Mheshimiwa Ritta Kabati ambao ni Wazee wa Mkoa wa Iringa Ndugu Augustino Shoni, Ndugu Felix Chaula na Ndugu Mwakalasa Mwakalasa, karibuni. *(Makofi)*

Wageni 16 wa Mheshimiwa Ritta Kabati ambao ni Wanawake wa Kwaya ya Kiinjilisti kutoka Kanisa la Anglikana Maili Mbili Mnadani, Mjini Dodoma wakiongozwa na Ndugu Lucy Sembuche, karibu. *(Makofi)*

Wageni waliopo Bungeni kwa ajili ya mafunzo; wanafunzi kumi na moja na Walimu wanne kutoka Chuo cha *Evangelist Central Bible College* cha Ilazo Jijini Dodoma wakiongozwa na Mwalimu Mchungaji Christine Katamba. *(Makofi)*

Tangazo la Kikao; Mwenyekiti wa Kamati ya Bunge ya Mambo ya Nje, Ulinzi na Usalama anawaomba Wajumbe wote wa Kamati hiyo wakutane leo saa saba mchana kwenye Ukumbi Na. 231 bila kukosa.

Mheshimiwa Anna Lupembe, Mwenyekiti wa Ibada anawatangazia Wabunge wote Wakristo walioko maeneo ya Bunge wanatangaziwa kuhudhuria Ibada katika eneo la wazi la *basement* leo siku ya Jumanne tarehe 12 Novemba, mara baada ya kusitisha shughuli za Bunge saa saba mchana.

Katibu.

NDG. BAKARI KISHOMA – KATIBU MEZANI:

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI

**Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali
(Na.7) wa mwaka 2019 (*The Written Laws (Miscellaneous
Amendments) (No.7) Bill, 2019*)**

(Kusomwa Mara ya Pili)

MWENYEKITI: Mtoa hoja.

MHE. FRANK G. MWAKAJOKA: Mheshimiwa
Mwenyekiti, Mwongozo.

MWENYEKITI: Waheshimiwa kaeni. *(Makofi)*

MHE. FRANK G. MWAKAJOKA: Mheshimiwa
Mwenyekiti, Mwongozo.

MWENYEKITI: Nimekwambia kaa. *(Makofi)*

MHE. FRANK G. MWAKAJOKA: Mheshimiwa
Mwenyekiti, sasa nikae namna gani wakati nimeomba.

MWENYEKITI: Mheshimiwa kaa.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI PROF. ADELARDUS
L. KILANGI:** Mheshimiwa Mwenyekiti...

MWENYEKITI:...au unataka upepo wa kisulisuli ukingie
sasa hivi. *(Kicheko)*

Mheshimiwa endelea.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa
Mwenyekiti, naomba kutoka maelezo ya Mwanasheria Mkuu
wa Serikali kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya

Mbalimbali (Na.7) wa mwaka 2019 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Bill, 2019*) katika Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote naomba kabla ya kutoa maelezo kuhusu Muswada huu napenda nitumie nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kuiongoza nchi kwa malengo, ujasiri na uzalendo wa hali ya juu. Nawashauri Watanzania wote tuendeleo kumuunga mkono na pia kumwomba kwa Mwenyezi Mungu na pia nawapongeza Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania; Mheshimiwa Dkt. Ally Mohamed Shein, Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi; na Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mawaziri wote kwa kazi kubwa wanayoifanya katika kuwaletea maendeleo Watanzania wote katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. (*Makoff*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawashukuru Mawaziri wote kwa ushirikiano wanaoipatia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika utekelezaji wa majukumu yake. Aidha, napenda kuchukua nafasi hii kukupongeza wewe mwenyewe, Mheshimiwa Mwenyekiti, pia nawapongeza Mheshimiwa Spika, Naibu Spika na Waheshimiwa Wenyeviti wote wa Bunge kwa kuiongoza na kusimamia vikao na mijadala ndani ya Bunge letu kwa umahiri na kwa kuzingatia Sheria na Kanuni zinazoliongoza Bunge hili. Vilevile nawapongeza Waheshimiwa Wabunge kwa kuendelea kutekeleza ipasavyo wajibu wao wa Kikatiba wa kutunga Sheria pamoja na kuisimamia Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naishukuru pia Ofisi ya Bunge na Wabunge wote kwa ushirikiano wanaoipatia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Napenda pia kuwapongeza Watumishi wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali nikianza na Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Dkt. Evaristo Emanuel Longopa kwa kuendelea kutekeleza vyema

majukumu na kazi za Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, ikiwemo kuandaa Muswada huu ambao ulisimamiwa kwa karibu na Bw. Onorius Njole, Mwandishi Mkuu wa Sheria. Tunatambua na tutaendelea kuhakikisha kuwa tunatekeleza majukumu yetu kwa weledi, ufanisi na kwa kuweka mbele maslahi ya nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho lakini sio kwa umuhimu, nimalizie kwa kutoa shukrani zangu kwa kuishukuru sana Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria inayoongozwa na Mwenyekiti wake Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengerwa, Mbunge wa Rufiji na Makamu Mwenyekiti, Mheshimiwa Najma Murtaza Giga, Mbunge wa Viti Maalum kwa ushirikiano na ushauri waliotupatia wakati wa kupitia Muswada huu mbele ya Kamati hiyo. Kamati hii ilifanya kazi kubwa na nzuri sana ya kuchambua Muswada huu kwa umakini na kupokea maoni yaliyowasilishwa na wadau mbalimbali walioitwa mbele ya Kamati hiyo na kisha kuishauri Serikali kuboresha Muswada huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya maneno haya ya utangulizi na kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 86 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Mwaka 2016, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) wa Mwaka 2019, (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments)(No.7) Bill, 2019*) kama ulivyorekebishwa kwa mujibu wa Jedwali la Marekebisho ya Serikali, sasa usomwe kwa Mara ya Pili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) wa Mwaka 2019, (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Bill, 2019*), unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria kumi na moja (11) zifuatazo:-

(i) Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156 (*The Animal Diseases Act, Cap. 156*);

(ii) Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154 (*The Animal Welfare Act, Cap. 154*);

(iii) Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197 (*The Bank of Tanzania Act, Cap. 197*);

(iv) Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada, Sura ya 134 (*The Government Loans, Guarantees and Grants Act, Cap. 134*);

(v) Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa Virusi vya UKIMWI na UKIMWI, Sura ya 431 (*The HIV and AIDS (Prevention and Control) Act, Cap. 431*);

(vi) Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa Kemikali za Viwandani na Majumbani, Sura ya 182 (*The Industrial and Consumer Chemicals (Management and Control) Act, Cap. 182*);

(vii) Sheria ya Madini, Sura ya 123 (*The Mining Act, Cap.123*);

(viii) Sheria ya Mazishi ya Viongozi wa Kitaifa, Sura ya 419 (*The National Leaders' Funeral Act, Cap. 419*);

(ix) Sheria ya Bandari, Sura ya 166 (*The Ports Act, Cap. 166*);

(x) Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19 (*The Prevention of Terrorism Act, Cap.19*); na

(xi) Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, Sura ya 36 (*The Registration and Identification of Persons Act, Cap. 36*).

Mheshimiwa Mwenyekiti, lengo la marekebisho yanayopendekezwa ni kurahisisha utekelezaji wa sheria hizo kwa kuondoa upungufu uliojitokeza wakati wa kutumia masharti ya sheria hizo na pia kuoanisha masharti ya sheria zinazorekebisha na masharti yaliyoko katika sheria nyingine zilizopo. Baadhi ya masuala yanayozingatiwa katika Muswada huu ni kubadilisha vifungu vya sheria kwa kufuta baadhi ya vifungu vya sheria hizo na kuviandika upya, kufuta baadhi ya maneno kwenye vifungu vya sheria, kuingiza

maneno mapya na kuongeza vifungu vipya. Hivyo, kwa ujumla madhumuni ya marekebisho kwa kila sheria inayopendekezwa kurekebishwa ni kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156; kifungu cha 62 kinapendekezwa kurekebishwa kwa madhumuni ya kuhisha upya adhabu na makosa mbalimbali chini ya Sheria hii. Kifungu cha 62A kinaongezwa ili kuweka mfumo wa kufilisha makosa, jambo ambalo litaepusha mchakato mrefu wa mashtaka na hivyo kuokoa gharama na muda na kupunguza mlundikano wa kesi mahakamani kwa makosa madogo madogo ambayo yanaweza kufilishwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154; kifungu cha 59 kinarekebishwa kwa lengo la kuongeza idadi ya vitendo ambavyo ni makosa chini ya sheria hiyo ili kujumuisha vitendo ambavyo ni kinyume na haki za wanyama zinazotambulika kimataifa. Sheria inapendekezwa pia kurekebishwa kwa madhumuni ya kuhisha upya adhabu na makosa mbalimbali yaliyoainishwa chini ya Sheria hii na kuongeza kiwango cha fedha ambacho Mkurugenzi anaweza kuagiza mtu alipe pale ambapo atafilisha makosa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197; kifungu cha 34(1) kinarekebishwa kwa lengo la kuweka matumizi sahihi ya neno "Serikali" ili kujumuisha Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar katika masharti ya kifungu hicho.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada, Sura ya 134; kifungu kipya cha 14A kinapendekezwa kuongezwa kwa lengo la kuiwezesha Serikali kutoa dhamana kwa bima iliyokatwa kwa mali na miradi mikubwa inayogharamiwa na fedha za Serikali. Kwa mujibu wa marekebisho haya, Waziri mwenye dhamana na masuala ya fedha atatoa dhamana hiyo pale atakaposhauriwa kufanya hivyo na Kamati ya Usimamizi wa

Deni la Taifa. Lengo la marekebisha haya ni kulinda maslahi ya Taifa na kuwezesha kampuni za bima za ndani ya nchi, kufaidika na miradi inayofadhiliwa kwa fedha za Serikali na kuinua uwezo wa soko la bima nchini katika kuchangia pato la Taifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa Virusi vya UKIMWI na UKIMWI, Sura ya 431; inapendekezwa kufanya marekebisha kwa lengo la kujumuisha katika sheria hiyo masharti ya kujipima Virusi vya UKIMWI. Marekebisha haya yanalenga kuainisha wajibu kwa mtu anayejiipima Virusi vya UKIMWI na mtu anayetoa au kusambaza vifaa vya kujipima Virusi vya UKIMWI na kumwezesha Waziri kutoa miongozo ili kuhakikisha kuna usimamizi wa viwango vya vifaa vya kujipimia Virusi vya UKIMWI vinavyosambazwa na kuuzwa kwa watumiaji. Inapendekezwa pia kuweka wajibu wa kutunza siri kwa mtu anayemsaidia mtu mwingine kujipima na kufanya kitendo cha kutoa siri kuwa kosa chini ya sheria hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, marekebisha mengine yanayopendekezwa katika Sheria hii ni pamoja na kuondoa matumizi ya maneno "kuishi na UKIMWI" na badala yake kutumia maneno "kuishi na Virusi vya UKIMWI". Aidha, inapendekezwa kurekebisha kifungu cha 3 kwa lengo la kuongeza tafsiri ya neno "child" na "*HIV self-testing*" ambayo hayakuwa yametafsiriwa awali. Marekebisha haya yamelenga kuweka bayana umri wa mtoto katika masuala ya upimaji wa virusi vya UKIMWI (VVU) na kueleza maana ya dhana ya kujipima Virusi vya UKIMWI. Kifungu cha 13 kinarekebisha ili kuwezesha vituo vyote vya huduma ya afya kutoa huduma ya upimaji, bila kujali kuwa vituo hivyo ni vya umma au ni vya watu binafsi. Kifungu cha 16 kinapendekezwa kurekebisha kwa lengo la kuruhusu majibu ya vipimo ya mtu mwenye umri wa chini ya miaka 18 kutolewa pia kwa mzazi, mlezi au mtu mwingine ambaye mwenye vipimo anamwamini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 23(2) kinarekebisha ili kuhakikisha kuwa kondomu

zinazotengenezwa au kuingizwa nchini zinaidhinishwa na mamlaka zinazohusika na udhibiti wa viwango Tanzania, bila kuwa na haja ya kuzitaja mamlaka hizo kwa majina. Lengo ni kuwezesha kifungu hiki kiendeleo kuwa sahihi na kusomeka vizuri hata pale ambapo majina ya mamlaka hizo yatabadilika. Kifungu cha 27(3) kinarekebisha kwa madhumuni ya kuongeza adhabu kwa kosa la kutoa taarifa za kupotosha kuhusu tiba au udhibiti wa Virusi vya UKIMWI na UKIMWI. Marekebisha haya yanalenga kuzuia watu kutoa matamko kuhusu tiba ya UKIMWI bila ushahidi wa kisayansi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 42(1) kinarekebisha kwa dhumuni la kuboresha utaratibu wa ukusanyaji wa taarifa za utafiti kuhusu Virusi vya UKIMWI na UKIMWI. Kwa mujibu wa marekebisha haya, *TACA/IDS* itashirikiana na *NACP* katika ukusanyaji wa taarifa za utafiti wa masuala ya UKIMWI na kuziwasilisha kwa Waziri ili zitolewe kwa umma. Kifungu cha 47 kinarekebisha kwa lengo la kuiwezesha Mahakama kutoa amri ya fidia kwa mtu aliyeambukizwa Virusi vya UKIMWI kwa makusudi. Kifungu cha 52 kinarekebisha ili kumpa Waziri mamlaka ya kutengeneza Kanuni za Utoaji, Usambazaji, Matumizi na Utupaji wa Vifaa vya Kujipima Virusi vya UKIMWI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Usimamizi na Udhibiti wa Kemikali za Viwandani na Majumbani, Sura ya 182; marekebisha ya jumla yanapendekezwa kwa kufuta neno "Wakala" na badala yake kuweka neno "Mamlaka" na kufuta rejea ya Sheria ya Wakala wa Serikali na badala yake kuweka rejea ya Sheria ya Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali, Sura ya 177. Marekebisha haya yanalenga kutambua mabadiliko ya mfumo wa Ofisi ya Mkemia Mkuu kutoka Wakala na kuwa Mamlaka. Kifungu cha 2 na kifungu cha 4(2) vinarekebisha kwa madhumuni ya kuweka rejea sahihi ya Bodi kumaanisha Bodi iliyoanzishwa chini ya Sheria ya Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali. Kifungu cha 3 kinafutwa na kuandikwa upya kwa lengo la kufanya rejea sahihi ya utawala na majukumu ya Mamlaka chini ya Sheria ya Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali. Kifungu cha 6 kinarekebisha kwa

lengo la kuiwezesha Bodi kukasimisha mamlaka yake kwa Mkemia Mkuu wa Serikali, Kamati au Afisa aliyeidhinishwa ili kupunguza urasimu na kuhakikisha Bodi inatekeleza majukumu yake kwa ufanisi na kwa wakati. Kifungu cha 11 kinarekebisha kwa lengo la kuondoa utata katika utekelezaji wake. Dhumuni la marekebisho haya ni kuhakikisha utekelezaji wa kifungu hicho unazingatia viwango vya kimataifa katika masuala yanayohusu kemikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu kipya cha 27A kinaongezwa kwa lengo la kuzuia mtu yeyote kufanya shughuli zinazohusu kemikali zilizoainishwa katika Jedwali la Tatu, la Sita, la Saba na la Nane bila kusajiliwa na kuweka adhabu kwa ukiukwaji wa masharti hayo. Marekebisho haya yanalenga kuimarisha udhibiti na usimamizi wa kemikali, kuzuia utorohaji wa kemikali kwa njia za magendo na kudhibiti matumizi ya kemikali yasiyo halali ikiwa ni pamoja na matumizi ya kemikali katika utengenezaji wa silaha kinyume cha sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kifungu cha 29(7) kinarekebisha ili kuondoa ulazima wa vyeti kusainiwa na Msajili na Mwenyekiti wa Bodi. Kwa mujibu wa marekebisho haya, vyeti vitasainiwa na Msajili peke yake. Marekebisho haya yanalenga kumwezesha Msajili kutekeleza mamlaka yake ya kusaini vyeti chini ya kifungu cha 10(2). Kifungu cha 42 kinarekebisha kwa lengo la kufanya vitendo vya uingizaji nchini kemikali ambazo hazina maelezo yaani (lebo) au zimeisha muda wa matumizi kuwa kosa chini ya sheria hii na pia kuainisha adhabu kwa kosa hilo. Marekebisho haya yanalenga kuhakikisha viwango vya Kitaifa na Kimataifa vinazingatiwa katika shughuli zote zinazohusu kemikali. Kifungu cha 43 kinarekebisha katika kifungu kidogo cha (11) kwa lengo la kuweka masharti ya kuwa upakuaji na ufungashaji wa kemikali unafanyika katika maeneo yaliyotengwa kwa ajili hiyo ili kuhakikisha unazingatia viwango vya usalama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vifungu vya 48 na 49 vinapendekezwa kufanyiwa marekebisho kwa lengo la

kuondoa rejea ya vifungu mbalimbali vya Sheria ya Wakala wa Serikali na badala yake kurejea Sheria ya Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali. Vilevile, kifungu cha 50 kinapendekezwa kufutwa na kuandikwa upya ili kuongeza muda ambao Msajili wa Kemikali atapaswa kuwasilisha taarifa ya mwaka kwa Waziri mwenye dhamana na masuala yanayohusiana na kemikali. Kifungu kipya cha 61A kinapendekezwa kuongezwa kwa lengo la kumpa Msajili mamlaka ya kufifilisha makosa chini ya Sheria hii. Marekebisho yanalenga kupunguza gharama, ucheleweshaji wa kesi na kupunguza mlundikano wa kesi mahakamani.

Katika Sheria ya Madini, Sura ya 123, mapendekezo ya marekebisho yanalenga kuondoa changamoto ambazo zimejitokeza katika utekelezaji wa baadhi ya masharti katika shughuli za uongezaji thamani madini. Kupitia Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 2) ya Mwaka 2019, Marekebisho yaliyofanyika katika Sheria ya Madini yanawataka wamiliki wa *“dealer’s license”* kufanya biashara ya madini ndani ya masoko ya madini pekee. Masharti hayo yamesababisha ugumu wa kufanya shughuli za uongezaji thamani kwenye madini katika masoko hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kifungu cha 43(3) kinapendekezwa kurekebisha kwa kuwa maudhui yake yanapendekezwa kuelezwa kwa mapana katika vifungu vipya vinavyopendekezwa. Aidha, sehemu ndogo ya (iv) yenye vifungu vipya vya 85C hadi 85M inapendekezwa kuongezwa kwa lengo la kuweka vigezo na taratibu za utoaji wa leseni za ukataji na ung’arishaji madini na kuweka katazo kwa mtu yeyote kufanya shughuli za ukataji na ung’arishaji wa madini bila kuwa na leseni husika. Sababu za mapendekezo ya kuanzisha aina hii ya leseni ni kuruhusu shughuli za ung’arishaji na ukataji madini kufanyika nje ya masoko ya madini kwenye mazingira ambayo yanaweza kuruhusu usimikaji wa mitambo na mashine za uongezaji thamani madini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Mazishi ya Viongozi wa Kitaifa, Sura ya 419, marekebisho ya jumla

yanafanyika kwa kuondoa masharti yanayohusu uanzishwaji wa Makaburi ya Kitaifa na usimamizi wake. Msingi wa marekebisho haya ni kuwawezesha viongozi au familia zao kuwa huru kuchagua mahala pa kuzikwa kwa kuheshimu tamaduni, mila na dini zao. Hivyo, kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa kufuta tafsiri ya neno "*National Cemetery*". Aidha, marekebisho mengine katika kifungu hicho yamefanywa ili kuongeza tafsiri ya neno "*cemetery*" na kupanua wigo wa tafsiri ya maneno "kiongozi wa kitaifa" kwa lengo la kujumuisha viongozi wa kitaifa wa Zanzibar.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Vifungu vya 5, 7, 13, 20 na 21(2) vinarekebishwa kwa lengo la kutambua viongozi wa kitaifa wa Zanzibar katika masharti mbalimbali ya Sheria hii yanayohusu taratibu za mazishi ya viongozi na kuainisha muda wa maombolezo wa Rais wa Zanzibar na Rais Mstaafu wa Zanzibar na pia kuimarisha ushiriki wa viongozi wa Zanzibar katika Kamati Tendaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, kifungu cha 9 kinarekebishwa kwa lengo la kuainisha kipindi cha maombolezo pale ambapo Spika au Jaji Mkuu atafariki. Sheria ilivyo sasa haijaainisha muda wa maombolezo kwa viongozi hao. Kifungu cha 11 kinarekebishwa kwa kumfanya Makamu wa Pili wa Rais wa Zanzibar kuwa Makamu Mwenyekiti wa Kamati ya Taifa ya Mazishi na kufuta kurudiwa kwa uwakilishi wa baadhi ya wajumbe na kuongeza uwakilishi wa Viongozi wa Zanzibar katika Kamati hiyo. Lengo la marekebisho haya ni kuboresha ushirikiano wa pamoja katika maandalizi na taratibu za mazishi ya viongozi wa kitaifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Sambamba na kufuta masharti yote yanayohusu Makaburi ya Kitaifa, kifungu cha 16 cha Sheria kinafutwa na vifungu vya 17, 18 na 27(2) vinarekebishwa ili kuondoa dhana ya Makaburi ya Kitaifa katika masharti ya Sheria hii. Lengo la marekebisho haya ni kuruhusu kiongozi wa kitaifa kuzikwa katika eneo ambalo familia yake itaamua azikwe au kwa kuzingatia wosia wake. Pamoja na kuruhusu hilo, mazishi yatafanyika kwa taratibu za mazishi ya kitaifa au kiserikali kama zilivyoainishwa kwenye

Sheria. Kifungu kipya cha 20A kinaongezwa ili kujumuisha masharti ya kuzingatiwa kwa itifaki wakati wa mazishi ya viongozi wa kitaifa Zanzibar. Kifungu cha 22(3) kinarekebisha kwa lengo la kuweka utaratibu wa gwaride la mazishi. Kwa mujibu wa marekebisho haya, Waziri ataainisha utaratibu wa kufanya gwaride baada ya kujadiliana na Waziri mwenye dhamana na masuala ya ulinzi na usalama.

Kifungu cha 25 kinarekebisha ili kufanya utoaji wa taarifa za siri chini ya Sheria hii kuwa kosa chini ya Sheria ya Usalama wa Taifa, Sura ya 47. Kifungu cha 26 kinarekebisha kwa madhumuni ya kuongeza adhabu kwa kosa la utoaji wa taarifa za siri au kukwamisha utekelezaji wa masharti ya Sheria hii kutoka faini isiyozidi kiasi cha shilingi laki tano na kuwa kiasi kisichopungua shilingi laki tano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Bandari, Sura ya 166, kifungu cha 2 kinarekebisha na kifungu kipya cha 3A kinapendekezwa kuongezwa kwa lengo la kuweka kifungu mahsusi kinachorejea bandari zilizoainishwa katika Jedwali la Pili na kumpa Waziri mamlaka ya kutangaza maeneo mengine kuwa bandari chini ya Sheria hii. Kifungu cha 3 kinarekebisha kwa kufuta tafsiri ya neno “bandari” na kuiandika upya kwa lengo la kupanua wigo wa tafsiri hiyo ili kuzijumuisha bandari bubu. Aidha, kifungu cha 7 kinarekebisha kwa kuongeza kifungu kidogo cha (3) ili kuainisha majukumu ya Bodi. Sheria ilivyo sasa haina kifungu kinachoainisha majukumu ya Bodi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile, kifungu cha 12 kinarekebisha kwa lengo la kuipa Mamlaka ya Bandari Tanzania jukumu la kupanga, kujenga, kuendeleza, kusimamia na kuendesha bandari zote. Marekebisho haya yanakusudia kutambua malengo yaliyoainishwa katika kifungu cha 5 cha Sheria hii na kuweka bayana kuwa Mamlaka itasimamia na kuendesha bandari zote. Aidha, kifungu hiki pia kinarekebisha kwa madhumuni ya kuweka masharti ya kuwawezesha watu wengine kufanya shughuli za bandari. Kwa mujibu wa marekebisho haya, mtu yeyote

ama kampuni inayokusudia kufanya shughuli za huduma za bandari itapaswa kuingia mkataba na Mamlaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kifungu cha 34 kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kumfanya Mheshimiwa Rais kuwa mamlaka ya uteuzi wa Mkurugenzi Mkuu, badala ya Mheshimiwa Waziri na kuhakikisha kuwa vigezo na masharti ya ajira yake ni vile vilivyowekwa kwenye barua yake ya uteuzi. Kifungu kipya cha 38A kinapendekezwa kuongezwa kwa lengo la kuiwezesha Mamlaka kuandaa Kanuni za kuwasimamia watumishi kwa kuzingatia misingi ya Sheria ya Utumishi wa Umma. Kifungu cha 44 kimerekebishwa kwa lengo la kumuwezesha Waziri kutengeneza kanuni za kuainisha makundi ya au aina za bandari. Mapendekezo haya yanalenga kupanua wigo wa maeneo ambayo Waziri anaweza kuyatengenezea kanuni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kifungu cha 47 kinapendekezwa kurekebishwa kwa kuweka matumizi ya neno “bandari” katika kifungu hicho na kufuta vifungu vinavyoziondoa boti au meli ndogo katika masharti ya kifungu hiki ili kuhakikisha kuwa masharti ya kifungu hiki yanatumika kwa bandari zote na pia kwa boti au meli ndogo. Pia, inapendekezwa kuainisha adhabu kwa ukiukwaji wa kifungu hicho ili kuhakikisha kwamba wamiliki au wasimamizi wa vyombo vya majini hawatii nanga katika bandari zisizo rasmi.

Kifungu kipya cha 85A kinaongezwa kwa lengo la kuweka masharti ya utaratibu wa kufungua mashauri dhidi ya Mamlaka pale ambapo mtu hajaridhika na maamuzi au amri yoyote ya Mamlaka. Madhumuni ya marekebisho haya ni kutoa kinga kwa Mamlaka dhidi ya kuchukuliwa hatua za kisheria kwa madai yasiyo na msingi wowote na kuruhusu uwezekano wa kusuluhisha migogoro kabla suala halijapelekwa mahakamani. Aidha, inapendekezwa pia kuongeza kifungu kipya cha 90A kinachozuia ukaziaji wa amri za mahakama kwa kukamata mali zinazomilikiwa na Mamlaka. Badala yake, kifungu hiki kinaruhusu kiwango cha fedha kilichoamriwa kulipwa kutoka katika mapato ya Mamlaka. Jedwali la Kwanza linapendekezwa kurekebishwa

kwa kupunguza idadi ya vikao vya Bodi. Marekebisho haya yanapendekeza kuwa Bodi ifanye vikao mara nne kwa mwaka. Jedwali la Pili linarekebishwa kwa kufanya rejea ya kifungu sahihi kilicholitaja Jedwali na kuiondoa bandari ya Nansio katika orodha ya bandari za maziwa za kundi la kwanza ili ibaki katika kundi la pili tu. Kwa sasa, bandari ya Nansio inatokea katika orodha ya bandari kubwa na orodha ya bandari ndogo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19, kifungu cha 12(5) kinarekebishwa kwa kuongeza aya mpya ya (e) ili kumuwezesha Waziri kutengeneza kanuni kuzuia kuongezeka kwa vitendo vya ufadhili wa ugaidi. Lengo la marekebisho haya ni kuboresha masharti ya Sheria katika vita dhidi ya vitendo vya kufadhili ugaidi na utakatishaji fedha nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, Sura ya 36, marekebisho yanakusudia kuongeza kifungu kipya cha 19A kwa lengo la kuweka masharti ya kuitambua Mamlaka ya Vitambulisho ya Taifa kama taasisi pekee inayoweza kuamua namna ambavyo taarifa za watu waliosajiliwa zitatumika na watu au taasisi. Msingi wa marekebisho ni kulinda taarifa binafsi na kudhibiti matumizi mabaya ya taarifa zilizomo katika Kanzidata ya Taifa ya Utambuzi wa Watu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya maelezo haya na kwa mara nyingine tena, ninaomba Bunge lako Tukufu liujadili Muswada huu wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) wa Mwaka 2019 (*the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Act, 2019*) na kuupitisha katika hatua ya Kusomwa kwa Mara ya Pili na ya Tatu na hatimaye marekebisho yanayopendekezwa yawe sehemu ya Sheria za Nchi. Naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO:

Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

BILL SUPPLEMENT

To the Gazette of the United Republic of Tanzania No. 45 Vol. 100 dated 1st November, 2019
Printed by the Government Printer, Dodoma by Order of Government

WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO. 7) ACT, 2019

ARRANGEMENT OF SECTIONS

Section Title

PART I

PRELIMINARY PROVISIONS

1. Short title.
2. Amendment of certain written laws.

PART II

AMENDMENT OF THE ANIMAL DISEASES ACT,(CAP. 156)

3. Construction.
4. Amendment of section 62.
5. Addition of section 62A.

PART III

AMENDMENT OF THE ANIMAL WELFARE ACT,(CAP. 154)

6. Construction.
7. Amendment of section 59.
8. Amendment of section 60.

PART IV

AMENDMENT OF THE BANK OF TANZANIA ACT,(CAP. 197)

9. Construction.
10. Amendment of section 34.

PART V

AMENDMENT OF THE GOVERNMENT LOANS, GUARANTEES
AND GRANTS ACT,(CAP. 134)

11. Construction.
12. Addition of section 14A.

PART VI

AMENDMENT OF THE HIV AND AIDS (PREVENTION AND CONTROL) ACT, (CAP. 431)

13. Construction.
14. General amendment.
15. Amendment of section 3.
16. Amendment of section 7.
17. Amendments of section 13.
18. Amendment of section 16.
19. Addition of sections 16A,16B,16C, 16D and 16E.
20. Amendment of section 17.
21. Amendment of section 23.
22. Amendment of section 27.
23. Amendment of section 42.
24. Amendment of section 47.
25. Amendment of section 52.

PART VII

AMENDMENT OF THE INDUSTRIAL AND CONSUMER CHEMICALS
(MANAGEMENT AND CONTROL) ACT, (CAP.182)

26. Construction.
27. General amendment.
28. Amendment of section 2.
29. Repeal and replacement of section 3.
30. Amendment of section 4.
31. Amendment of section 6.
32. Amendment of section 11.
33. Addition of section 27A.
34. Amendment of section 29.
35. Amendment of section 42.
36. Amendment of section 43.
37. Amendment of section 48.
38. Amendment of section 49.
39. Repeal and replacement of section 50.
40. Addition of section 61A.

PARTVIII

AMENDMENT OF THE MINING ACT,(CAP. 123)

41. Construction.
42. Amendment of section 73.
43. Addition of sub-part (iv) of Part V.

PART IX

AMENDMENT OF THE NATIONAL LEADERS' FUNERALS ACT,(CAP. 419)

- 44. Construction.
- 45. Amendment of section 3.
- 46. Amendment of section 5.
- 47. Amendment of section 7.
- 48. Amendment of section 8.
- 49. Amendment of section 9.
- 50. Amendment of section 11.
- 51. Amendment of section 13.
- 52. Repeal of section 16.
- 53. Amendment of section 17.
- 54. Amendment of section 18.
- 55. Amendment of section 20.
- 56. Addition of section 20A.
- 57. Amendment of section 21.
- 58. Amendment of section 22.
- 59. Amendment of section 25.
- 60. Amendment of section 26.
- 61. Amendment of section 27.

PART X

AMENDMENT OF THE PORTS ACT,(CAP.166)

- 62. Construction.
- 63. Amendment of section 2.
- 64. Amendment of section 3.
- 65. Addition of section 3A.
- 66. Amendment of section 7.
- 67. Amendment of section 12.
- 68. Amendment of section 34.
- 69. Addition of section 38A.
- 70. Amendment of section 44.
- 71. Amendment of section 47.
- 72. Addition of section 85A.
- 73. Addition of section 90A.
- 74. Amendment of Schedules.

PART XI

AMENDMENT OF THE PREVENTION OF TERRORISM ACT, (CAP.19)

- 75. Construction.
- 76. Amendment of section 12.

PART XII

AMENDMENT OF THE REGISTRATION AND IDENTIFICATION OF PERSONS ACT, (CAP. 36)

- 77. Construction.
- 78. Amendment of section 4.

—————
NOTICE
—————

This Bill to be submitted to the National Assembly is published for general information to the public together with a statement of its objects and reasons.

Dodoma,
18th October, 2019

JOHN W. H. KIJAZI,
Secretary to the Cabinet

A Bill
for

An Act to amend certain written laws.

ENACTED by Parliament of the United Republic of Tanzania.

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

Short title	1. This Act may be cited as the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Act, 2019.
Amendment of certain written laws	2. The written laws specified in various Parts of this Act are amended in the manner specified in their respective Parts.

PART II
AMENDMENT OF THE ANIMAL DISEASES ACT, (CAP. 156)

Construction Cap. 156	3. This Part shall be read as one with the Animal Diseases Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.
Amendment of section 62	4. The principal Act is amended in the closing phrase of section 62(1), by deleting the words “three hundred thousand shillings or not more than five hundred thousand shillings or imprisonment for six months” and substituting for them the words “five hundred thousand shillings but not exceeding ten million shillings or to imprisonment for a term of not less than six months but not exceeding twelve months”.

Addition of
section 62A

5. The principal Act is amended by adding immediately after section 62 the following:

“Compounding
of offences

62A.-(1) Notwithstanding the provisions of this Act relating to penalties, where a person admits in writing that he has committed an offence under this Act or any other sector legislation, the Director or a person authorised by him in writing may, at any time prior to the commencement of the proceedings by a court of competent jurisdiction, compound such offence and order such person to pay a sum of money not exceeding five million shillings.

(2) Where the person fails to comply with the compounding order issued under this section within the prescribed period, the Director may, in addition to the sum ordered, require the person to pay an interest at the rate prescribed in the regulations.

(3) Where the person fails to comply with subsection (2), the Director may enforce the compounding order and interest accrued thereof in the same manner as a decree of a court.

(4) The Director shall submit quarterly reports of all compounded offences under this section to the Director of Public Prosecutions.

(5) The forms and manner of compounding of offences shall be as prescribed in the regulations made under this Act.”.

PART III

AMENDMENT OF THE ANIMAL WELFARE ACT,(CAP. 154)

Construction
Cap. 154

6. This Part shall be read as one with the Animal Welfare Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment
of section 59

- 7.** The principal Act is amended in section 59-
- (a) in subsection (1), by-
    - (i) adding immediately after paragraph (e) the following:
      - “(f) unnecessarily starve, underfeed or deny water or food to an animal;
      - (g) keep an animal in grossly dirty or verminous conditions;
      - (h) abandon an animal, whether permanently or not, in circumstances likely to cause unnecessary suffering to the animal;
      - (i) keep or manage an animal in a manner that prevents it from exhibiting normal behaviour patterns;”;
    - (ii) renaming paragraphs (f) and (g) as paragraphs (j) and (k) respectively;
  - (b) in subsection (2), by deleting the words “not exceeding one hundred thousand shillings” and substituting for them the words “of not less than one hundred thousand shillings but not exceeding one million shillings”.

Amendment
of section 60

- 8.** The principal Act is amended in section 60(1)(a), by deleting the word “fifty” and substituting for it the words “five hundred”.

PART IV

AMENDMENT OF THE BANK OF TANZANIA ACT,(CAP. 197)

Construction
Cap.197

- 9.**This Part shall be read as one with the Bank of Tanzania Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment
of section 34

- 10.**The principal Act is amended in section 34, by deleting the word “Government” wherever it appears in that section and substituting for it the word “Governments”.

PART V
AMENDMENT OF THE GOVERNMENT LOANS, GUARANTEES
AND GRANTS ACT, (CAP. 134)

Construction
Cap.134

11. This Part shall be read as one with the Government Loans, Guarantees and Grants Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Addition of
section 14A

12. The principal Act is amended by adding immediately after section 14 the following:

“Authority to
guarantee
insurance risks

14A.-(1) Notwithstanding the provisions of sections 13, 13A and 14, the Minister shall, upon the advice of the National Committee, issue a guarantee for and on behalf of the Government on risk emanating from insurance policy on the following conditions-

- (a) the insurance policy is issued by an insurance company or institution owned wholly by the Government;
- (b) the insurance policy relates to a project funded by the Government or a property owned by the Government; and
- (c) the extent of the guarantee covered does not exceed 75% of the risks insured.

(2) Notwithstanding subsection (1)(c), the Minister may, upon the recommendations of the National Committee, extend the rate of risk to be guaranteed.

(3) The provisions of this section shall be deemed to have come into operation on the 1st day of June, 2019.”

PART VI

AMENDMENT OF THE HIV AND AIDS (PREVENTION AND CONTROL) ACT,
(CAP. 431)

- Construction
Cap. 431   **13.** This Part shall be read as one with the HIV and AIDS (Prevention and Control) Act hereinafter referred to as the “principal Act”.
- General
amendment   **14.** The principal Act is amended generally, by deleting the words “living with HIV and AIDS” and “living with HIV/AIDS” wherever they appear in the Act and substituting for them with the words “living with HIV”.
- Amendment
of section 3   **15.** The principal Act is amended in section 3, by inserting in the appropriate alphabetical order the following new definitions-
    ““child” for the purposes of HIV testing under this Act, means a person below the age of fifteen;
    “HIV self-testing” means the process of a person collecting his own specimen, oral fluid or blood, performing a test and interpreting the results in a private setting, either alone or with someone he trusts;”.
- Amendment
of section 7   **16.** The principal Act is amended in section 7(1), by deleting article “a” appearing between the words “Education” and “programmes” .
- Amendment
of section 13   **17.** The principal Act is amended in section 13, by-
(a) deleting the words “For the purposes of facilitating HIV testing, every public” appearing at the beginning of subsection (1) and substituting for them the words “Except for HIV self-testing, for purposes of facilitating HIV testing, every”;
(b) deleting subsection (4) and substituting for it the following:
    “(4) Except for HIV self-testing, HIV testing shall be undergone or conducted in a health care or center recognized by NACP.”
- Amendment   **18.** The principal Act is amended in section 16(2), by

of section 16 deleting paragraph (a) and substituting for it the following:
“(a) in case of a person below the age of eighteen years, a parent, guardian or someone he trusts;”.

Addition of sections 16A, 16B, 16C, 16D and 16E

19. The principal Act is amended by adding immediately after section 16 the following:

“HIV self-testing

16A.-(1) Notwithstanding other provisions of this Act, a person may undertake self-testing in accordance with the procedures provided for under this Part.

(2) A person who undertakes self-testing or assists another person to undertake self-testing shall ensure that-

- (a) testing is voluntary;
- (b) he undertakes or assists to undertake confirmation of the results in a health facility or authorized HIV testing services; and
- (c) he disposes the used test kits in a proper manner.

(3) A person below the age of eighteen years shall not undertake self-testing or be provided with self-testing kits.

Responsibilities of person providing or distributing self-testing kits

16B.-(1) A person shall not provide or supply self-testing kits unless he has undergone training in HIV self-testing recognized by the Ministry.

(2) A person who provides or supplies self-testing kits shall, before providing or supplying such kits-

- (a) provide pre-testing counseling to the user in accordance with the provisions of this Act;
- (b) instruct the user on the

proper procedures of HIV self-testing and disposal of used self-testing kits;

- (c) inform the user that HIV self-testing does not provide definitive and conclusive diagnosis; and
- (d) advise the user to visit a health facility or authorized HIV testing services for confirmation of results.

Quality and standards of self-testing kits

16C. A person shall not use or supply self-testing kits unless the kits are approved and registered by the authority responsible for quality and standards control.

Methods of self-testing

16D. HIV self-testing shall be done in the following manner-

- (a) by an individual alone; or
- (b) by an individual with the assistance of someone he trusts or a trained HIV testing service provider.

Offences under this Part

16E. A person who contravenes the provisions of this Part commits an offence.”.

Amendment of section 17

20. The principal Act is amended in section 17-

- (a) in subsection (1), by adding the words “a person who assists another person to undertake self-testing” immediately after the word “guardians”; and

- (b) by adding immediately after subsection (2) the following:

“(3) A person who contravenes the provisions of this section commits an offence.”.

Amendment
of section 23

21. The principal Act is amended in section 23(2), by deleting the words “Tanzania Bureau of Standards” and substituting for them the words “authorities responsible for quality and standards control”.

Amendment
of section 27

22. The principal Act is amended in section 27(3), by deleting the word “one million shillings or to imprisonment for a term of not less than six months”, and substituting for them the words “five million shillings but not exceeding fifty million shillings or to imprisonment for a term of not less than six months but not exceeding three years”.

Amendment
of section 42

23. The principal Act is amended in section 42, by-

- (a) deleting the words “TACAIDS shall compile and disseminate relevant research findings to the public” appearing in subsection (1) and substituting for them the words “TACAIDS shall, in collaboration with NACP, compile the relevant research findings and submit to the Minister”;
- (b) adding immediately after subsection (1) the following:

“(2) The Minister may, upon receipt of the research findings and after consultation with the Minister responsible for multi sectoral coordination, policy of HIV and AIDS prevention and control, disseminate relevant research findings to the public.”;
- (c) renumbering subsections (2) and (3) as subsections (3) and (4) respectively.

Amendment
of section 47

24. The principal Act is amended in section 47, by-

- (a) designating the contents of section 47 as subsection (1); and
- (b) adding immediately after the designated subsection (1) the following:

“(2) In addition to the penalty prescribed under subsection (1), the court may order payment of compensation to the victim in the sum and manner it deems fit.”.

Amendment
of section 52

25. The principal Act is amended in section 52, by-

- (a) inserting immediately after paragraph (l) the

following:

- “(m)provision, supply, handling and disposal of self-testing kits;”
- (b) renaming paragraphs (m) and (n) as paragraphs (n) and (o) respectively.

PART VII

**AMENDMENT OF THE INDUSTRIAL AND CONSUMER CHEMICALS
(MANAGEMENT AND CONTROL) ACT,(CAP.182)**

Construction
Cap.182

26. This Part shall be read as one with the Industrial and Consumer Chemicals (Management and Control) Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

General
amendment

- 27.** The principal Act is amended generally, by-
- (a) deleting the word "Agency" wherever it appears in the Act and substituting for it the word "Authority"; and
  - (b) deleting the words "Executive Agencies Act" wherever they appear in the Act and substituting for them the words "Government Chemist Laboratory Authority Act".

Cap. 177

Amendment
of section 2

28. The principal Act is amended in section 2, by deleting the definition of the term "Board" and substituting for it the following:

""Board" means the Board for the Government Chemist Laboratory Authority established under section 7 of the Government Chemist Laboratory Authority Act;".

Cap. 177

Repeal and
replacement
of section 3

29. The principal Act is amended by repealing section 3 and replacing it with the following:

“Administration
and functions
under the Act

Cap. 177

3. The administration and functions under this Act shall be as specified under the Government Chemist Laboratory Authority Act.”

Amendment
of section 4

30. The principal Act is amended in section 4(2), by deleting the words "Ministerial Advisory" appearing in

paragraph (e).

Amendment
of section 6

31. The principal Act is amended in section 6, by deleting paragraph (e) and substituting for it the following:

"(e) delegate any of its powers to the Chief Government Chemist, Committee of the Board or authorised public officer provided that, such delegation shall not be further delegated; and".

Amendment
of section 11

32. The principal Act is amended in section 11-
(a) in subsection (2), by-

(i) adding immediately after paragraph (a) the following:

"(b) the dealer of chemical;";

(ii) by renaming paragraphs (b) and (c) as paragraphs (c) and (d) respectively;

(b) by deleting subsection (5) and substituting for it the following:

"(5) Every chemical imported, distributed, manufactured, transported, sold or stored shall bear on the container thereof, a label written in either Kiswahili or English language with details prescribed in the regulations."

Addition of
section 27A

33. The principal Act is amended by adding immediately after section 27 the following:

"Prohibition
from dealing
in chemicals
listed in Third,
Sixth, Seventh
and Eighth
Schedules

27A.-(1) A person shall not possess, use, distribute, buy or sell chemicals specified under the Third, Sixth, Seventh and Eighth Schedules unless that person is registered under this Act.

(2) Any person who contravenes subsection (1) commits an offence and shall, on conviction, be liable to-

(a) in case of a natural person, a fine of not less than one million shillings but not exceeding five million shillings or to imprisonment

- for a term of two years or to both; and
- (b) in case of a body corporate, a fine of not less than ten million shillings but not exceeding two hundred million shillings.”.
- Amendment of section 29   **34.** The principal Act is amended in section 29(7), by deleting the words “and the Chairman of the Board”.
- Amendment of section 42   **35.** The principal Act is amended in section 42, by-
- (a) deleting the words "international or foreign" appearing in subsection (1)(a) and substituting for them the words "or international"; and
- (b) adding immediately after subsection (5) the following:
- “(6) Any person who imports unlabelled, obsolete or expired chemical commits an offence and shall, upon conviction, be liable to a fine of not less than five millionshillings or to imprisonment for a term of six months or both.”
- Amendment of section 43   **36.** The principal Act is amended in section 43(11), by deleting the words “transit chemicals or chemical wastes in the country” and substituting for them the words “imported or transit bulk chemicals in the port unless such operation is undertaken at the designated port or area”.
- Amendment of section 48   **37.** The principal Act is amended in section 48(4), by deleting the words “section 12 of the Executive Agencies Act, 1997” and substituting for them the words“section 36 of the Government Chemist Laboratory Authority Act”.
- Cap. 177
- Amendment of section 49   **38.** The principal Act is amended in section 49(1), by deleting the words “section 14 of the Executive Agencies Act, 1997” and substituting for them the words “section 41 of the Government Chemist Laboratory Authority Act”.
- Cap. 177
- Repeal and replacement   **39.** The principal Act is amended by repealing section 50 and substituting for it the following-

of section 50

“Annual reports and performance agreements

Cap. 177

50. Within six months after the end of each financial year, the Registrar shall prepare and submit to the Minister an annual report in accordance with section 40 of the Government Chemist Laboratory Authority Act.”

Addition of section 61A

40. The principal Act is amended by adding immediately after section 61 the following:

"Compounding of offences

61A.-(1) Notwithstanding the provisions of this Act relating to penalties, where a person admits in writing that he has committed an offence under this Act or any other sector legislation, the Registrar or a person authorised by him in writing may, at any time prior to the commencement of the proceedings by a court of competent jurisdiction compound such offence and order such person to pay a sum of money not exceeding one half of the amount of fine to which such person would otherwise have been liable to pay if he had been convicted of such offence.

(2) Where the person fails to comply with the compounding order issued under this section within the prescribed period, the Registrar may in addition to the sum ordered, require the person to pay an interest at the rate prescribed in the regulations.

(3) Where the person fails to comply with subsection (2), the Registrar may enforce the compounding order and interest accrued thereof in the same manner as a decree of a court.

(4) The Registrar shall submit quarterly reports of all compounded

offences under this section to the Director of Public Prosecutions.

(5) The forms and manner of compounding of offences shall be as prescribed in the regulations made under this Act.”.

PART VIII

AMENDMENT OF THE MINING ACT,(CAP. 123)

Construction
Cap.123

41. This Part shall be read as one with the Mining Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment
of section 73

42. The principal Act is amended in section 73, by-
(a) deleting subsection (3); and
(b) renumbering subsections (4) and (5) as subsections (3) and (4) respectively.

Addition of
sub-part (iv)

43. The principal Act is amended in Part V by adding immediately below section 86B the following sub-part:

“(iv) *Lapidary Licence*

Lapidary licence

86C.-(1) A person shall not carry out lapidary activities without a licence issued under this sub-part.

(2) A lapidary licence shall be issued in the following categories-

- (a) large lapidary licence; and
- (b) small lapidary licence.

(3) A large or small lapidary licence shall apply to gemstones only.

Application for
large lapidary
licence

86D.-(1)An application for a large lapidary licence shall be made to the Commission in a prescribed form and shall be accompanied by the prescribed fee.

(2) An application for a large lapidary licence shall contain-

- (a) names, place of business and physical address;
- (b) the type of minerals for

which the licence is sought; and

- (c) any other information as may be determined by the Commission,

and shall be appended with two recent passport size photographs of the applicant.

(3) A large lapidary licence shall not be granted to or held by a person who, by reason of subsection (1) or (2) of section 8, is not qualified to be granted a primary mining licence unless the large lapidary licence is held by such person in undivided participating shares with a person or persons qualified to hold the licence under subsection (1) or (2) of section 8 and whose undivided participating share or shares amount to not less than twenty five *per centum* either alone, in the case of one person, or in aggregate, in the case of more than one person.

(4) An applicant for a large lapidary licence shall show possession of knowledge or experience in lapidary activities or has employed a person of the requisite knowledge or experience for at least two years.

Grant of large lapidary licence

86E.-(1) Subject to subsection (2), a successful applicant for a large lapidary licence under section 86B shall be entitled to the grant of a large lapidary licence for which he has applied.

(2) Notwithstanding subsection (1), a successful applicant shall not be granted a large lapidary licence if-

- (a) he has not surrendered any

licence which previously entitled him to carry out lapidary activities;

- (b) he previously held a large lapidary licence and was disqualified from holding such licence; or
- (c) he has been convicted of a criminal offence in relation to buying, selling or possession of minerals or unlawfully carrying out lapidary activities.

Duration of large lapidary licence and renewal

86F.-(1)A large lapidary licence shall be valid for a period of five years from the date of issue.

(2) A holder of a large lapidary licence may, not less than six months from the date of expiry of the licence, apply for renewal in the prescribed form and accompanied by the prescribed fees.

(3) The holder of a large lapidary licence who has failed to show evidence of transfer of lapidary skills to Tanzanians, quantity and type of equipment and an annual minimum turnover prescribed in the regulations shall be disqualified from obtaining a renewal of his licence.

Rights and obligations of holder of large lapidary licence

86G.-(1)The holder of a large lapidary licence may-

- (a) buy or acquire minerals specified in the licence from mineral and gem houses or import gemstones for value addition;
- (b) cut, polish, engrave or

enhance gemstones through heat treatment for the purpose of value addition; and

(c) sell, dispose of or export gems after value addition.

(2) The holder of a large lapidary licence shall-

(a) where the holder is a Tanzanian, acquire and utilise ten lapidary machines and where the holder is a foreigner, acquire and utilise thirty lapidary machines for conducting lapidary activities;

(b) where the holder is a foreigner, transfer lapidary skills and expertise to Tanzanians;

(c) conduct lapidary activities at the place of business specified in the licence; and

(d) keep and maintain accurate records and accounts of all transactions undertaken by him and such records and accounts shall-

(i) be kept in such form and include such details as may be prescribed; and

(ii) be submitted to the Commission on a quarterly basis.

Termination of
large lapidary
licence

86H.-(1)Where a holder of a large lapidary licence is in default of any conditions for which the licence was issued, the Commission may serve on the holder a notice stating the nature of default and require him to rectify the default within thirty days from the date of receipt of the notice.

(2) Where the default has not been rectified within the time prescribed in the notice, the Commission shall terminate the large lapidary licence and notify the holder in writing.

Application for
small lapidary
licence

86I.-(1)An application for a small lapidary licence shall be made to the Commission in the prescribed form and shall be accompanied by a prescribed fee.

(2) An application for a licence under this section shall contain-

- (a) names, place of business and physical address;
- (b) the type of minerals for which the licence is sought; and
- (c) any other information as may be determined by the Commission,

and shall be appended with two recent passport size photographs of the applicant.

(3) An applicant for a small lapidary licence shall show possession of knowledge or experience in lapidary activities or has employed a person of the requisite knowledge or experience.

Grant of small

86J.-(1) Subject to subsection

lapidary licence

(2), a successful applicant for a small lapidary licence under section 86I shall be entitled to the grant of a small lapidary licence for which he has applied.

(2) Notwithstanding subsection (1), a successful applicant shall not be granted a small lapidary licence if-

- (a) he has not surrendered any licence which previously entitled him to carry out lapidary activities;
- (b) he previously held a small lapidary licence and was disqualified from holding such licence; or
- (c) he has been convicted of a criminal offence in relation to buying, selling or possession of minerals or unlawfully carrying out lapidary activities.

(3) A small lapidary licence shall not be issued to a foreigner.

Duration and renewal of small lapidary licence

86K.-(1)A small lapidary licence shall be valid for a maximum period of twelve months from the date of issue, and in any case, shall expire on 30th June of each year.

(2) A holder of a small lapidary licence may, not less than one month from the date of expiry of the licence, apply for renewal in the prescribed form and accompanied by the prescribed fees.

(3) In determining an application for renewal, the Commission shall consider whether the applicant-

- (a) has been in default of

conditions of the licence;
or

- (b) is disqualified from holding a small lapidary licence under section 86J.

Rights and
obligation of small
lapidary licence

86L.-(1)The holder of a small lapidary licence may-

- (a) buy or acquire minerals specified in the licence from mineral and gem houses and buying centers;
- (b) cut, polish, engrave minerals or enhance minerals through heat treatment for the purpose of value addition; and
- (c) sell or dispose gems to local markets within Tanzania.

(2)The holder of a small lapidary licence shall-

- (a) where the holder is a Tanzanian, acquire and utilise three lapidary machines for lapidary activities;
- (b) conduct lapidary activities at the place of business specified in the licence; and
- (c) keep and maintain accurate records and accounts of all transactions undertaken by him and such records and accounts shall-
  - (i) be kept in such form and include such details as may be prescribed; and
  - (ii) be submitted to the

Commission on a quarterly basis.

Termination of small lapidary licence

86M.-(1)Where a holder of a small lapidary licence is in default of any condition for which the licence was issued, the Commission may serve on the holder a notice stating the nature of default and require him to rectify the default within thirty days from the date of receipt of the notice.

(2) Where the default has not been rectified within the time prescribed in the notice, the Commission shall terminate the small lapidary licence and notify the holder in writing.”

PART IX

AMENDMENT OF THE NATIONAL LEADERS’ FUNERALS ACT,(CAP. 419)

Construction Cap.419

44. This Part shall be read as one with the National Leaders’ Funerals Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment of section 3

- 45.** The principal Act is amended in section 3, by-
- (a) deleting the definition the terms “National Cemetery” and “President, Vice-President, President of Zanzibar and Prime Minister of the United Republic”; and
  - (b) deleting the definition of the term “national leader and substituting for it the following:
““national leader” means the President, Vice President, President of Zanzibar, Prime Minister of the United Republic of Tanzania, First Vice President of Zanzibar and Second Vice President of Zanzibar;”
  - (c) adding in the appropriate alphabetical order the following new definition:
“cemetery” means a piece of land or area

designated to be a burial place by the National Funeral Committee or an area specified in terms of section 17(1);

“President, Vice President, President of Zanzibar, Prime Minister of the United Republic of Tanzania, First Vice President of Zanzibar and Second Vice President of Zanzibar” includes a retired President, a retired Vice President, a retired President of Zanzibar, a retired Prime Minister of the United Republic of Tanzania, a retired First Vice President of Zanzibar and a retired Second Vice President of Zanzibar;”

Amendment
of section 5

46. The principal Act is amended in section 5(2), by adding the words “or President of Zanzibar” immediately after the word “President”.

Amendment
of section 7

47. The principal Act is amended in section 7(c), by-

(a) adding a new subparagraph (i) as follows:

“(i) in the case of the President of Zanzibar, a period of fourteen days for state mourning and the flags to fly half mast;”

(b) renaming subparagraph (i) as subparagraph (ii);

(c) adding immediately after the renamed subparagraph (ii) the following:

“(iii) in the case of a retired President of Zanzibar, a period of seven days for state mourning and the flags to fly half mast”.

(d) renaming subparagraphs (ii), (iii) and (iv) as subparagraphs (iv), (v) and (vi) respectively.

Amendment
of section 8

48. The principal Act is amended in section 8(2), by inserting the word “state” between the words “for” and “mourning”.

Amendment
of section 9

49. The principal Act is amended in section 9, by deleting subsection (2) and substituting for it the following-

“(2) The President shall, in the case of

the death of a serving specified leader, announce a period of three days for state mourning and the flag to fly half mast.”

Amendment
of section 11

by-

50. The principal Act is amended in section 11(2),

- (a) deleting the words “Chief Minister” appearing in paragraph (b) and substituting for them the words “Second Vice President of Zanzibar”;
- (b) deleting the words “Minister for” appearing in paragraphs (d), (e), (f), (g), (i), (j), (l) and (m) and substituting for them the words “Minister responsible for”;
- (c) adding the words “responsible for State House” immediately after the word “Zanzibar” appearing at the end of paragraph (k);
- (d) deleting paragraph (n) and substituting for it the following:
  - “(n) the Minister of State, Second Vice President’s Office Zanzibar;
  - “(o) Chief Secretary of Zanzibar;” and
- (e) renaming paragraphs “(o)” and “(p)” as paragraphs “(p)” and “(q)” respectively.

Amendment
of section 13

by-

51. The principal Act is amended in section 13(1),

- (a) adding immediately after paragraph (a) the following:
  - “(b) the Chief Secretary of Zanzibar who shall be the Deputy Chairman;”
- (b) deleting the words “Minister of” appearing in paragraphs (b), (c), (d), (e), (f), (g) and (i) and substituting for them the words “Minister responsible for”;
- (c) inserting the words “Construction, Industries,” between the words “for” and “Communication” appearing in paragraph (f);
- (d) deleting paragraph (j) and substituting for it the following:
  - “(j) the Permanent Secretary - Second Vice President’s Office Zanzibar;” and

- (e) renaming paragraphs (b) to (k) as paragraphs (c) to (l) respectively.
- Repeal of section 16   **52.** The principal Act is amended by repealing section 16.
- Amendment of section 17   **53.** The principal Act is amended in section 17, by-
- (a) deleting subsection (1) and substituting for it the following:
- “(1) A national leader or specified leader shall be buried at such place -
- (a) as the family of the deceased shall decide; or
- (b) as may be specified in the will of the deceased, if any,
- in accordance with the rites and procedures for state funeral or Government funeral as may be appropriate.”; and
- (b) deleting subsection (3).
- Amendment of section 18   **54.** The principal Act is amended in section 18(3), by deleting the words “the National Cemetery” and substituting for them the words “a cemetery”.
- Amendment of section 20   **55.** The principal Act is amended in section 20, by-
- (a) deleting the words “or retired President” appearing in subsection (2) and substituting for them the words “serving President of Zanzibar, retired President or retired President of Zanzibar;”
- (b) inserting the words “or the late President of Zanzibar” between the words “President” and “and” appearing in subsection (3); and
- (c) deleting the words “Minister, be prescribed by the Minister responsible for Defence” appearing in subsection (4) and substituting for them the words “Minister responsible for Defence, be prescribed by the Minister”.
- Addition of section 20A   **56.** The principal Act is amended by adding immediately after section 20 the following:
- “Protocols for burial of other   **20A.** Save as provided in this Act, the procedural matters and

national leaders
of Zanzibar

protocols regarding the funeral conduct of the First Vice President of Zanzibar and Second Vice President of Zanzibar shall be as prescribed under the relevant law of Zanzibar relating to burial of national leaders.”

Amendment
of section 21

57. The principal Act is amended in section 21, by deleting subsection (2) and substituting for it the following :

“(2) The flag used for covering the bier of the serving President, retired President, serving President of Zanzibar or retired President of Zanzibar shall, after the burial, be presented to the deceased’s family for custody.”

Amendment
of section 22

58. The principal Act is amended in section 22(3), by deleting the words “Minister, be prescribed by the Minister for Public Safety and Security” and substituting for them the words “Minister responsible for Public Safety and Security, be prescribed by the Minister”.

Amendment
of section 25

59. The principal Act is amended in section 25(3), by deleting the word “may” and substituting for it the word “shall”.

Amendment
of section 26

60. The principal Act is amended in section 26, by deleting the closing phrase and substituting for it the following:

“commits an offence and shall, on conviction, be liable to a fine of not less than five hundred thousand shillings or to imprisonment for a term of not less than six months or to both.”

Amendment
of section 27

61. The principal Act is amended in section 27(2), by-

- (a) deleting paragraphs (a), (d) and (e); and
- (b) renaming paragraphs (b), (c), (f), (g), and (h) as paragraphs (a), (b), (c), (d) and (e) respectively.

PART X

AMENDMENT OF THE PORTS ACT, (CAP.166)

Construction
Cap. 166

62. This Part shall be read as one with the Ports Act hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment
of section 2

63. The principal Act is amended in section 2, by-
(a) deleting subsection (2); and
(b) designating the contents of subsection (1) as section 2.

Amendment
of section 3

64. The principal Act is amended in section 3, by deleting the definition of the term “port” and substituting for it the following:

““port” means a place, whether proclaimed harbour or not, and whether natural or artificial, to which vessels may resort for shelter to load or unload goods or passengers;”.

Addition of
section 3A

65. The principal Act is amended by adding immediately after the heading to Part II the following:

“Declaration
of ports

3A.-(1) The ports specified in the Second Schedule are hereby declared to be ports for the purposes of this Act and any other written laws.

(2) Notwithstanding the provisions of subsection (1), the Minister may, by notice published in the *Gazette*, declare any other place and any navigable river to be a sea port or an inland port for the purpose of this Act.”.

Amendment
of section 7

66. The principal Act is amended by-
(a) designating the contents of section 7 as section 7(1);
(b) by adding the words “and functions” immediately after the word “Powers” appearing in the marginal note;

(c) adding immediately after subsection (2) the following:

“(3) Without prejudice to subsection (2), the Board shall-

- (a) provide strategic guidance and formulate policies for operation and management of the Authority;
- (b) approve and oversee financial matters;
- (c) conduct managerial oversight and review the activities and performance of management of the Authority;
- (d) secure and ensure efficient use of resources, including approval of annual work plan, annual budget and supplementary budget;
- (e) approve strategic and investment plans and operations manual;
- (f) evaluate the performance of the entire management team and take necessary measures;
- (g) approve performance reports of the Authority;
- (h) exercise disciplinary powers over management employees;
- (i) approve the disposal of capital items; and
- (j) perform any other functions necessary for the achievement of the objectives of the Authority.”

Amendment
of section 12

67. The principal Act is amended in section 12-

(a) in subsection (1), by adding immediately after paragraph (a) the following:

“(b) to plan, build, develop, manage, maintain, operate and control all ports;”

(b) by renaming paragraphs (b) to (w) as paragraphs (c) to (x) respectively;

(c) by deleting subsections (3) and (4) and substituting for them the following:

“(3) A person who intends to undertake port services shall, prior to engaging into such services, enter into an arrangement or agreement with the Authority.

(4) A person who conducts port services without any arrangement or contract with the Authority commits an offence and shall, upon conviction, be liable to a penalty of not less than five thousand USD but not exceeding fifty thousand USD or its equivalent in Tanzanian shillings or to imprisonment for a term of not less than two years but not exceeding five years or to both.

(5) Subject to subsection (4), the Authority may permit continued provision of port services in such areas upon satisfaction that the area is fit for the provision of such services.”.

Amendment of section 34

68. The principal Act is amended in section 34-

- (a) in subsection (2), by deleting the word “Minister” and substituting for it the word ‘President’; and
- (b) in subsection (4), by deleting the words “or as may from time to time be determined by the Board of Directors with approval of the Minister”.

Addition of section 38A

69. The principal Act is amended by adding immediately after section 38 the following:

“Power of Authority to make rules

Cap. 298

38A. The Authority may, with the approval of the Minister, make general rules relating to the conditions of service of employees of the Authority consistent with the Public Service Act.”.

Amendment of section 44

70. The principal Act is amended in section 44(1), by deleting the words “for the” appearing immediately after the word “regulations” and substituting for them the words “prescribing categories of ports”.

Amendment of section 47

71. The principal Act is amended in section 47, by-

- (a) deleting the words “an inland waterways port” wherever they appear in subsections (1) and (2) and substituting for them the words “the

port”;and

- (b) deleting subsections (3) and (4) and substituting for them the following:

“(3) The master or owner of a vessel that contravenes this section commits an offence and shall on conviction, be liable to a fine of not less than ten thousand USD but not exceeding fifty thousand USD or its equivalent in Tanzania shillings or to imprisonment for a term of not less than one year but not exceeding two years or to both.”

Addition of section 85A

72. The principal Act is amended by adding immediately after section 85 the following:

“Limitation in legal proceedings

85A. Where any action or other legal proceeding is commenced against the Authority for any act done in pursuance or execution, or intended execution, of this Act or of any public duty or authority, or in respect of any alleged neglect or default in the execution of this Act or of any such duty or authority, the action or legal proceeding shall not be commenced against the Authority until at least one month after written notice containing the particulars of the claim, and of intention to commence the action or legal proceeding, has been served upon the Director General by the plaintiff or his agent.”.

Addition of section 90A

73. The principal Act is amended by adding immediately after section 90 the following:

“Restriction on execution against property of Authority

90A. Notwithstanding any provision to the contrary in any written law, where a judgment or order has been obtained against the Authority, no execution or attachment or process in the nature thereof shall be issued against the property or assets of the Authority or employee of the Authority but the Authority shall cause to be paid out of the revenue of the Authority such amounts as may, by the judgment or order, be awarded

against the Authority to the person entitled thereto.”.

Amendment
of Schedules

74. The principal Act is amended-

(a) in the First Schedule, by:

(i) deleting the words “once every two months” appearing in paragraph 4(1) and substituting for them the words “quarterly every year”;

(b) in the Second Schedule, by:

(i) deleting the reference to section “2(2)” appearing immediately below the words “FIRST SCHEDULE” and substituting for it the reference to section “3A”;

(ii) deleting the word “Nansio” appearing under Part II of the Inland Waterways Ports.

PART XI

AMENDMENT OF THE PREVENTION OF TERRORISM ACT,(CAP.19)

Construction
Cap. 19

75. This Part shall be read as one with the Prevention of Terrorism Act hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment
of section 12

76. The principal Act is amended in section 12(5), by-

(a) adding immediately after paragraph (c) the following:

“(d) for prohibition of proliferation of terrorism financing;”;

(b) renaming paragraph (d) as paragraph (e).

PART XII

AMENDMENT OF THE REGISTRATION AND IDENTIFICATION OF PERSONS ACT, (CAP. 36)

Construction
Cap. 36

77. This Part shall be read as one with the Registration and Identification of Persons Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment
of section 4

78. The principal Act is amended by adding immediately after section 19 a new section 19A as follows:

“Control of **19A.**-(1) The National Identification Authority established

data
G.N No.122 of
2008

pursuant to the National Identification (Establishment) Instrument, 2008 shall be the sole data controller of all registration information of persons obtained pursuant to the mandate conferred upon the Authority, and the Authority shall, for that matter, have powers to determine the purpose and manner of use and means of processing personal data by a data recipient of any registration information contained in the National Identification Database.

(2) A person shall not extract, replicate or otherwise use information contained in the National Identification Database unless-

- (a) that person is a data recipient; and
- (b) such information is extracted, replicated or otherwise used upon obtaining authorization from the Authority.

(3) Any person who contravenes the provisions of this section or fails to comply to any terms and conditions for use of information as provided by the Authority commits an offence and shall on conviction be liable to a fine of not less than one million shillings but not more than twenty million shillings or to imprisonment for a term of not less than six months but not exceeding two years or to both.

(4) For the purpose of this section:

“Authority” means the National Identification Authority;
“data controller” means the Authority.”

OBJECTS AND REASONS

This Bill proposes amendments to Eleven laws namely, the Animal Diseases Act, Cap. 156, the Animal Welfare Act, Cap. 154, the Bank of Tanzania Act, Cap. 197, the Government Loans, Guarantees and Grants Act, Cap. 134, the HIV and AIDS (Prevention and Control) Act, Cap. 431, the Industrial and Consumer Chemicals (Management and Control) Act, Cap. 182, the Mining Act, Cap. 123, the National Leaders' Funeral Act, Cap. 419, the Ports Act, Cap. 166, the Prevention of Terrorism Act, Cap. 19 and the Registration and Identification of Persons Act, Cap. 36

The proposed amendments intend to keep updated the respective laws with changes so far observed in their implementation.

This Bill is divided into Twelve Parts.

Part I deals with preliminary provisions which include the title of the Bill and the manner in which the laws proposed to be amended, are amended in their respective Parts.

Part II of the Bill proposes to amend the Animal Diseases Act, Cap. 156 whereas section 62 is amended with the view of enhancing the penalty for commission of offences under the Act and introducing section 62A so as to empower the Director or his authorised officer to compound offences. The amendments aim at facilitating the reduction of costs and delay in dealing with litigations in courts of law and reduction of backlog of cases at the court.

Part III of the Bill proposes to amend the Animal Welfare Act, Cap. 154 so as to add to the list of acts considered to be offences under the Act. According to the proposed amendment, it shall be an offence if a person does not ensure animals under his or her care are free from hunger and thirst, free from fear and distress, free from physical discomfort, free from pain and injury and free to express normal patterns of behavior. The Act is also proposed to be amended to enhance the penalties stipulated for commission of various offences thereunder.

Part IV provides for amendment of the Bank of Tanzania Act, Cap 197 in order to ensure the proper use of the word “Governments” so as to include both the Government of the United Republic and the Revolutionary Government of Zanzibar in the provisions of section 34(1)(a).

Part V of the Bill proposes to amend the Government Loans, Guarantees and Grants Act, Cap. 134. A new section 14A is proposed to be added so as to enable the Government to guarantee an insurance policy for projects funded by the Government or properties wholly owned by the Government. According to the proposed amendments, the Minister, on behalf of the Government, shall only issue the said guarantee upon advice by the National Debt Management Committee. The rationale behind these amendments is to protect national interests and enable domestic companies, especially Government institutions to benefit from projects funded by the Government.

Part VI proposes to amend the HIV and AIDS (Prevention and Control) Act, Cap. 431 whereby section 3 is amended by adding the definition of the term “child” which had not been defined before and the term “HIV self-testing” which is a new concept in the Act. The amendments aim at specifying the age of a child in matters relating to HIV testing and allowing HIV self-testing. Section 7(2) is amended by correcting a clerical error so as to bring clarity to the provision.

Section 13 is amended by deleting the word “public” so that the provision may apply to all health facilities. The aim is to enable all health facilities to provide HIV testing services, whether the facilities are public and private. Section 16(2) is proposed to be amended so as to allow HIV test results of a person below the age of 18 to be given to his parent, guardian or someone he trusts.

The Bill also proposes to introduce new sections 16A, 16B, 16C, 16D and 16E so as to introduce in the Act provisions relating to HIV self-testing. The provisions provide for the obligations and responsibilities of a person undertaking an HIV self-test and the person supplying self-testing kits and the methods of self-testing. The proposals also aim at empowering the Minister to issue guidelines to prescribe the specifications and standards of self-testing kits so as to ensure there is control in the quality of kits supplied or used for self-testing. Section 17 is amended with a view of

imposing the requirement for a person who assists another to undertake HIV self-testing to comply with principles of confidentiality. The provision is further amended so as to make the act of breaching confidentiality an offence under the Act.

Section 23(2) is amended with the aim of ensuring that condoms manufactured or imported are approved by the relevant authorities responsible for regulating quality and standards in Tanzania, without necessarily naming them. This will ensure that the provision remains relevant even in instances of change of name of the respective authorities. Section 27(3) is amended so as to increase the penalty for the offence of making misleading statements regarding the cure, prevention or control of HIV and AIDS. The amendment aims at discouraging people from making such statements without scientific verification.

Section 42(1) is amended for the purpose of enhancing cooperation between TACAIDS and the National AIDS Control Program regarding collection and compilation of research findings on HIV and submission of the findings to the Minister for dissemination to the public. Section 47 is amended so as to enable the Court to make an order for compensation to victims who acquired HIV by being intentionally infected by another person. Section 52 is amended in order to empower the Minister to make regulations prescribing the provision, supply, handling and disposal of self-testing kits.

Part VII of the Bill proposes to amend the Industrial and Consumer Chemicals (Management and Control) Act, Cap. 182 whereas the Act is proposed to be amended generally by deleting the word "Agency" wherever it appears in the Act and substituting for it the word "Authority" and deleting the reference to the Executive Agencies Act and substituting for it the reference to the Government Chemist Laboratory Authority Act. The proposed amendments aim at reflecting the change of the status of GCLA from an Agency to an Authority. Sections 2 and 4(2) are amended so as to ensure that the reference to the term "Board" means the Board established under the Government Chemist Laboratory Authority Act. These amendments also aim at recognizing and ensuring reflection in the Act of the change of status of the Authority.

Section 6 of the Act is amended so as to enable the Board to delegate its powers to the Chief Government Chemist, Committee of the Board or authorised public officer

so as to reduce bureaucracy and ensure proper and timely implementation of its functions. Section 11 is amended so as to make it mandatory for all chemicals imported, distributed, manufactured, transported, sold or stored to bear on the container a label with the prescribed details written in either Kiswahili or English. The main reason for the amendment is to ensure compliance with international standards on classification and labeling of chemicals.

The Bill proposes to add a new section 27A so as to prohibit dealing in chemicals listed in the Third, Sixth, Seventh and Eighth Schedules without being registered and provide for the penalty for contravention of the provision. The aim is to strengthen the control and management of chemicals, discourage smuggling of chemicals and control illegal practices of chemicals including illegal use of chemical in manufacturing weapons.

Section 29(7) is amended so as to remove the requirement that a certificate has to be signed by both the Registrar and Chairman of the Board. According to the proposed amendment, the certificate will now be signed by the Registrar. The amendments aim at aligning the provision with section 10(2)(c) which empowers the Registrar to issue certificates.

Section 42 is amended to provide for an offence of importing chemicals that are unlabeled, obsolete or expired and prescribing the penalty. The proposed amendments aim to ensure compliance with national and international standards on dealing in chemicals. Section 43 is amended in subsection (11) so as require the unloading and repackaging of exported or bulk transit chemicals takes place at designated areas. This amendment aims at ensuring compliance to safety standards.

Sections 48, 49 and 50 are proposed to be amended so as delete the reference to various provisions of the Executive Agencies Act and substituting for it the reference to the Government Chemist Laboratory Authority Act. The Bill proposes to add a new section 61A so as to enable the Registrar to compound offences under the Act. The aim is to facilitate the reduction of costs and delay in dealing with litigations at the courts of law and reduction of backlog of cases at the court.

Part VIII proposes to amend the Mining Act, Cap. 123. Generally, the proposed amendments intend to address the challenges faced in administration and maintenance

of value addition activities which were observed during implementation of the Act. Through the recent amendments made by the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 2) Act of 2019, the Mining Act requires the holder of a dealer's licence to sell and buy minerals at the established buying stations or at the mineral and gem houses. This requirement poses difficulties for dealers to carry on their value addition activities within the established stations or mineral and gem houses.

Section 73 (3) is proposed to be deleted because its contents are proposed to be expanded in the new provisions to be added. It is proposed to add new sections 85C to 85M to provide conditions and procedures for application and issuance of lapidary licences by prohibiting a person to engage in lapidary activities without holding such licence. The reasons for the proposal to introduce lapidary licences is to allow mineral value addition activities to be conducted outside the mineral and gem houses or buying stations and to allow a holder of lapidary licence to set lapidary machines in the mineral value workshops.

Part IX of the Bill proposes to amend the National Leaders' Funeral Act, Cap. 419 whereby, among other things, general amendments are proposed by removing provisions relating to establishment of the National Cemetery and all provisions relating to its management and governance. The objective of the amendments is to afford the national leaders or their families an opportunity for observance of their customs, tradition and religious rights. Thus, section 3 is amended by deleting the definition of the term "National Cemetery", adding the definition of the term "cemetery" and broadening the definition of the term "national leader" to include the national leaders and retired national leaders of Zanzibar

Sections 5, 7, 13, 20 and 21(2) are amended to recognise national leaders of Zanzibar in various provisions relating to funeral arrangements. Section 9 is amended to make provisions for the period of mourning for serving specified leaders. Currently, the Act does not provide for period of mourning for specified leaders. Section 11 is amended so as to make the Second Vice President of Zanzibar the Deputy Chairman of the National Funeral Committee; deleting duplicity of representation and broadening the representation of Zanzibar in the National Funeral Committee. The aim of the amendment is to enhance corporation in national funeral affairs. Section 16 of the Act is repealed and sections 17, 18 and 27(2) are amended with the objective of removing

provisions relating to National Cemetery and enabling the family of a deceased national leader or a will to decide the place of burial.

A new section 20A is introduced in order to incorporate in the Act provisions relating to protocols for burial of the First and Second Vice President of Zanzibar. Section 25 is amended so as to make breach of the duty of secrecy under this Act an offence under the National Security Act, Cap.47. Furthermore, section 26 is amended with a view of enhancing the penalty for divulging secret information or obstruction from a fine not exceeding Tsh 500,000 to a fine of not less than Tsh 500,000 under the Act.

Part X of the Bill proposes to amend the Ports Act, Cap. 166 whereby section 2 is amended by deleting subsection (2). In line with that amendment, it is proposed that a new section 3A be introduced so as to incorporate the provision that was contained in section 2(2). The aim of the amendment is to introduce a provision that makes reference to the ports that are specified in the Second Schedule and empower the Minister to declare any other place to be a port. Section 3 is amended by deleting and substituting the definition of the term “port” with a view of broadening the scope of the definition so as to include even unnamed ports.

Section 7 is amended by adding subsection (3) in order to stipulate the functions of the Board. Currently, there is no provision in the Act that states the functions of the Board. Section 12 is amended so as to include in the functions of the Authority the planning, building, management, operation and control of all ports. The aim of the amendment is to realise the Authority’s objectives as stipulated in section 5 of the Act and clearly provide that the Authority is the controller and operator of all ports. The provision is further amended so as to allow other persons to engage in or undertake port services. According to the proposed amendments, a person or company intending to undertake port services must enter into an agreement with the Authority.

Section 34 is proposed to be amended so as to make the President the appointing authority of the Director General of the Tanzania Ports Authority instead of the Minister, and ensuring that the terms of his service are those set out in his letter of appointment. A new section 38A is proposed to be introduced so as to enable the Authority to make rules to govern its employees. However, the rules must be in compliance with the Public Service Act. Section 44(1) is amended so as to enable the

Minister to make regulations prescribing the categories of ports. The proposed amendment aims at broadening the scope of areas on which the Minister may make regulations.

Section 47 is proposed to be amended by introducing the use of the term ports and deleting the exclusion of small boats from the provision so that the section may apply not only to inland waterways ports but also to sea ports, and to all vessels including small boats. The Bill also proposes to stipulate the penalty for contravention of the provision. The aim of the amendments in this section is to ensure that masters or owners of vessels do not dock in unauthorised ports.

It is proposed to add a new section 85A so as to make provisions for the manner of instituting legal proceedings against the Authority in instances where a person is aggrieved by a decision or order of the Authority. The amendment aims at protecting the Authority against frivolous legal actions and to give an opportunity for settling of claims amicably without necessarily going to court. It is further proposed that a new section 90A be added so as to restrict execution orders against the property of the Authority. The provision however, allows for payment of the awarded amount from the revenue of the Authority.

The First Schedule is proposed to be amended by reducing the number of times that the Board must conduct its meetings. The amendments propose that the Board should meet four times a year. The Second Schedule is amended so as to make reference to the correct enabling provision and deleting Nansio from the list of inland water ways ports under Part II so that it may appear under Part I only.

Part XI of the Bill proposes to amend the Prevention of Terrorism Act, Cap. 19 by adding paragraph (e) in section 12(5) in order to empower the Minister to make regulations relating to the prohibition of proliferation of terrorism financing. The aim of the amendment is to enhance the provisions of the Act in the fight against terrorism financing and money laundering in the country and the region at large.

Part XII of the Bill proposes to amend the Registration and Identification of Persons Act, Cap. 36. The proposed amendment intends to add a new section 19A to provide for the recognition of the National Identification Authority as the sole data controller and processor of identification registration information obtained by the Authority consequent to registration and identification where such information is intended for use by any other person or organization. The objective of the amendment

is to safe guard personal data and control the use of such information against any abuse, misuse or fabrication of information contained in the National Identification Database.

MADHUMUNI NA SABABU

Muswada huu unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Kumi na Mojaambazo ni: Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156, Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154, Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197, Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada, Sura ya 134, Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 431, Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa Kemikali za Viwandani na Majumbani, Sura ya 182, Sheria ya Madini, Sura ya 123, Sheria ya Mazishi ya Viongozi wa Kitaifa, Sura ya 419, Sheria ya Bandari, Sura ya 166, Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19 na Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, Sura ya 36.

Marekebisho yanayopendekezwa yanalenga kuboresha sheria husika ili ziendane na mabadiliko ya wakati na kutatua changamoto mbalimbali zilizojitokeza wakati wa utekelezaji wake.

Muswada huu umegawanyika katika Sehemu Kumi na Mbili.

Sehemu ya Kwanza ya Muswada inahusu masharti ya Utangulizi na yanajumuisha jina la Muswada na namna ambavyo sheria zinazopendekezwa kufanyiwa marekebisho zimerekebishwa katika Sehemu husika ya Muswada.

Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156 ambapo kifungu cha 62 kinarekebishwa kwa madhumuni ya kuongeza ukubwa wa adhabu kwa makosa mbalimbali chini ya Sheria. Inapendekezwa pia kuongeza kifungu kipya cha 62A ili kumpa Mkurugenzi au afisa aliyeidhinishwa mamlaka ya kufililisha makosa. Mapendekezo haya yanalenga kupunguza gharama, ucheleweshaji wa kesi na kupunguza mlundikano wa kesi mahakamani.

Sehemu ya Tatu ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154. Kifungu cha 59 kinarekebishwa ili kuongeza idadi ya vitendo ambavyo ni makosa chini ya Sheria hiyo. Kwa mujibu wa marekebisho haya, itakuwa ni kosa mtu asipohakikisha kuwa wanyama walio chini ya uangalizi wake wanaishi bila njaa, kiu, woga, maumivu au majeraha. Sheria inapendekezwa pia kurekebisha ili kuongeza ukubwa wa adhabu kwa makosa mbalimbali yaliyoainishwa chini ya Sheria na kuongeza kiwango cha fedha ambacho Mkurugenzi anaweza kuagiza mtu alipe pale ambapo atafililisha makosa.

Sehemu ya Nne ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197 ambapo kifungu cha 34(1) kinarekebishwa ili kuweka matumizi sahihi ya neno “Serikali” ili kujumuisha Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar.

Sehemu ya Tano ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada, Sura ya 134. Inapendekezwa kuongeza kifungu kipya cha 14A ili kuiwezesha Serikali kutoa dhamana kwa bima iliyokatwa kwa mali miradi mikubwa inayogharamiwa na fedha za Serikali. Kwa mujibu wa marekebisho haya, Waziri mwenye dhamana na masuala ya fedha atatoa dhamana hiyo pale atakaposhauriwa kufanya hivyo na Kamati ya Usimamizi wa Deni la Taifa. Lengo la marekebisho haya ni kulinda maslahi ya Taifa na kuwezesha kampuni za ndani ya nchi, hususan taasisi za Serikali, kufaidika na miradi inayofadhiliwa kwa fedha za Serikali.

Sehemu ya Sita ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 431 ambapo, inapendekezwa kufanya marekebisho ya jumla katika Sheria kwa kuondoa matumizi ya maneno “kuishi na UKIMWI” na badala yake kutumia maneno “kuishi na VVU”. Kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa kuongeza tafsiri ya neno “child” na “HIV self-testing” ambayo hayakuwa yametafsiriwa awali. Marekebisho haya yamelenga kuweka bayana umri wa mtoto katika masuala ya upimaji wa virusi vya UKIMWI (VVU). Kifungu cha 7(1) kinarekebishwa ili kurekebisha makosa ya kiuchapaji ili kuhakikisha kifungu hicho kinasomeka kwa ufasaha na maudhui yake kueleweka vizuri.

Kifungu cha 13 kinarekebishwa kuwezesha vituo vyote vya huduma ya afya kutoa huduma ya upimaji, bila kujali kuwa vituo hivyo ni vya umma au vya watu binafsi. Kifungu cha 16 kinapendekezwa kurekebishwa ili kuruhusu majibu ya vipimo ya mtu mwenye umri wa chini ya miaka 18 kutolewa pia kwa mzazi, mlezi au mtu mwingine ambaye mwenye vipimo anamuamini.

Muswada unapendekeza pia kuongeza vifungu vipya vya 16A, 16B, 16C, 16D na 16E ili kuweka katika sheria hii masharti ya kujipima VVU. Vifungu hivi vimeleaga kuainisha wajibu kwa mtu anayejipima VVU na mtu anayetoa au kusambaza vifaa vya kujipima VVU. Mapendekezo haya yameleaga kumuwezesha Waziri kutoa miongozo ili kuhakikisha kuna usimamizi wa viwango vya vifaa vya kujipimia VVU vinavyosambazwa au kuuzwa kwa watumiaji. Kifungu cha 17 kinarekebishwa kwa lengo la kuweka wajibu wa kutunza siri kwa mtu anayemsaidia mtu mwingine kujipima. Aidha kifungu hiki kinarekebishwa pia kufanya kitenda cha kutoa siri kuwa kosa chini ya sheria hii.

Kifungu cha 23(2) kinarekebishwa ili kuhakikisha kuwa kondomu zinazotengenezwa au kuingizwa nchini zinaidhinishwa na mamlaka zinazohusika na udhibiti wa viwango Tanzania, bila kuwa na haja ya kuzitaja mamlaka hizo kwa majina. Lengo ni kuwezesha kifungu hiki kiendeleo kuwa sahihi na kusomeka vizuri hata pale ambapo majina ya mamlaka hizo yatabadilika. Kifungu cha 27(3) kinarekebishwa ili kuongeza adhabu kwa kosa la kutoa taarifa za kupotosha kuhusu tiba au udhibiti wa VVU na UKIMWI. Marekebisho haya yanalenga kuzuia watu kutoa matamko kuhusu tiba ya UKIMWI bila ushahidi wa kisayansi.

Kifungu cha 42(1) kinarekebishwa kwa dhumuni la kuboresha utaratibu wa ukusanyaji wa taarifa za utafiti kuhusu VVU na UKIMWI. Kwa mujibu wa marekebisho haya, TACAIDS itashirikiana na NACP katika ukusanyaji wa taarifa za utafiti wa masuala ya UKIMWI na kuziwasilisha kwa Waziri ili zitolewe kwa umma. Kifungu cha 47 kinarekebishwa ili kuiwezesha Mahakama kutoa amri ya fidia kwa mtu aliyekambukizwa VVU kwa makusudi. Kifungu cha 52 kinarekebishwa ili kumpa Waziri mamlaka kutengeneza Kanuni za utoaji, usambazaji, matumizi na utupaji wa vifaa vya kujipimia VVU.

Sehemu ya Saba ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa Kemikali za Viwandani na Majumbani, Sura ya 182 ambapo marekebisho ya jumla yanapendekezwa kwa kufuta neno “Wakala” na badala yake kuweka neno “Mamlaka” na kufuta rejea ya Sheria ya Wakala wa Serikali na badala yake kuweka rejea ya Sheria ya Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali. Marekebisho haya yanalenga kutambua mabadiliko ya mfumo wa Ofisi ya Mkemia Mkuu kutoka Wakala na kuwa Mamlaka. Kifungu cha 2 na kifungu cha 4(2) vinarekebishwa ili kuweka rejea sahihi ya Bodi kumaamisha Bodi iliyoanzishwa chini ya Sheria ya Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali.

Kifungu cha 6 kinarekebishwa ili kuiwezesha Bodi kukasimisha mamlaka yake kwa Mkemia Mkuu wa Serikali, Kamati au afisa aliyeidhinishwa ili kupunguza urasimu na kuhakikisha Bodi inatekeleza majukumu yake kwa ufanisi na kwa wakati. Kifungu cha 11 kinarekebishwa ili kuweka sharti la kuweka maelezo(label) ya Kingereza au Kiswahili kwenye vifungashio vya kemikali ambazo ni huingizwa nchini, husambazwa, hutengenezwa, husafirishwa, hutunzwa au huuzwa. Lengo kubwa la marekebisho haya ni kuhakikisha utekelezaji wa viwango vya kimataifa katika masuala yanayohusu kemikali.

Muswada unapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 27A ili kuzuia mtu yeyote kufanya shughuli zinazohusu kemikali zilizoainishwa katika Jedwali la Tatu, la Sita, la Saba na la Nane bila kusajiliwa na kuweka adhabu kwa ukiukwaji wa masharti hayo. Lengo ni kuimarisha udhibiti na usimamizi wa kemikali, kuzuia utoroshaji wa kemikali kwa njia za magendo na kudhibiti matumizi ya kemikali yasiyo halali ikiwa ni pamoja na matumizi ya kemikali katika utengenezaji wa silaha kinyume na sheria.

Kifungu cha 29(7) kinarekebishwa ili kuondoa ulazima wa vyeti kusainiwa na Msajili na Mwenyekiti wa Bodi. Kwa mujibu wa marekebisho haya, vyeti vitasainiwa na Msajili peke yake. Marekebisho haya yamelenga kumuwezesha Msajili kutekeleza mamlaka yake ya kusaini vyeti chini ya kifungu cha 10(2).

Kifungu cha 42 kinarekebishwa ili kufanya vitendo vya uingizaji nchini kemikali ambazo hazina lebo au zimeisha muda wa matumizi kuwa kosa chini ya sheria hii na pia kuainisha adhabu kwa kosa hilo. Marekebisho haya yanalenga kuhakikisha viwango vya kitaifa na kimataifa vinazingatiwa katika shughuli zote zinazohusu kemikali. Kifungu cha 43 kinarekebishwa katika kifungu kidogo cha (11) ili kuweka masharti ya kuwa upakuaji na ufungashaji wa kemikali utapaswa kufanyika katika maeneo yaliyotengwa kwa ajili hiyo ili kuhakikisha uzingatiaji wa viwango vya usalama.

Vifungu vya 48 na 49 vinapendekezwa kufanyiwa marekebisho ili kuondoa rejea ya vifungu mbalimbali vya Sheria ya Wakala wa Serikali na badala yake kurejea Sheria ya Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali. Kifungu cha 50 kinapendekezwa kufutwa na kuandikwa upya ili kuongeza muda ambao Msajili wa Kemikali atapaswa kuwasilisha taarifa ya mwaka kwa Waziri mwenye dhamana na masuala yanayohusiana na kemikali. Muswada unapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 61A ili kumpa Msajili mamlaka ya kufililisha makosa chini ya Sheria. Lengo ni kupunguza gharama, ucheleweshaji wa kesi na kupunguza mlundikano wa kesi mahakamani.

Sehemu ya Nane ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Madini, Sura 123. Kwa ujumla, mapendekezo ya marekebisho yanalenga kuondoa changamoto ambazo zimejitokeza wakati wa utekelezaji wa baadhi ya masharti katika shughuli za uongezaji thamani madini. Kupitia Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 2) ya Mwaka 2019, Sheria ya Madini inawataka wamiliki wa dealer's licence kufanya biashara ya madini ndani ya masoko ya madini pekee, hivyo kusababisha ugumu wa kufanya shughuli za uongezaji thamani madini katika masoko hayo.

Kifungu cha 73(3) kinapendekezwa kurekebishwa kwa kuwa maudhui yake yanapendekezwa kuelezwa kwa mapana katika vifungu vipya vinavyopendekezwa. Muswada unapendekeza kuongeza sehemu ndogo ya (iv) yenye vifungu vipya vya 85C hadi 85M ili kuweka vigezo na taratibu za utoaji wa leseni za ukataji na ung'arishaji madini na kuweka katazo kwa mtu yeyote kufanya shughuli za ukataji na ung'arishaji

wa madini bila kuwa na leseni husika. Sababu za mapendekezo ya kuanzisha aina hii ya leseni ni kuruhusu shughuli za ung'arishaji na ukataji madini kufanyika nje ya masoko ya madini kwenye mazingira ambayo yanaweza kuruhusu usimikaji wa mitambo na mashine za uongezaji thamani madini.

Sehemu ya Tisa ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Mazishi ya Viongozi wa Kitaifa, Sura ya 419 ambapo marekebisho ya jumla yanafanyika kwa kuondoa masharti yanayohusu uanzishwaji wa Makaburi ya Kitaifa na usimamizi wake. Msingi wa marekebisho haya ni kuwawezesha viongozi au familia zao kuwa huru kuchagua mahala pa kuzikwa kwa kuheshimu tamaduni, mila na dini zao. Hivyo, kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa kufuta tafsiri ya neno "National Cemetery". Aidha, marekebisho mengine katika kifungu hicho yamefanywa ili kuongeza tafsiri ya neno "cemetery" na kupanua wigo wa tafsiri ya neno "kiongozi wa kitaifa" kwa lengo la kujumuisha viongozi wa kitaifa wa Zanzibar.

Vifungu vya 5, 7, 13, 20 na 21(2) vinarekebishwa kwa lengo la kutambua viongozi wa kitaifa wa Zanzibar katika masharti mbalimbali ya Sheria hii yanayohusu taratibu za mazishi ya viongozi, kuainisha muda wa maombolezo wa Rais wa Zanzibar na Rais Mstaafu wa Zanzibar na kuimarisha ushiriki wa viongozi wa Zanzibar katika Kamati Tendaji. Kifungu cha 9 kinarekebishwa ili kuainisha kipindi cha maombolezo pale ambapo Spika au Jaji Mkuu atafariki. Sheria ilivyo sasa haijaainisha muda wa maombolezo kwa viongozi hao. Kifungu cha 11 kinarekebishwa kwa kumfanya Makamu wa Pili wa Rais wa Zanzibar kuwa Makamu Mwenyekiti wa Kamati ya Taifa ya Mazishi, kufuta kurudiwa kwa uwakilishi wa baadhi ya wajumbe na kuongeza uwakilishi wa Viongozi wa Zanzibar katika Kamati hiyo. Lengo ni kuboresha ushirikiano kwa pamoja katika maandalizi na taratibu za mazishi ya viongozi wa kitaifa.

Sambamba na kufuta masharti yote yanayohusiana na Makaburi ya Kitaifa, kifungu cha 16 cha Sheria kinafutwa na vifungu vya 17, 18 na 27(2) vinarekebishwa ili kuondoa dhana ya Makaburi ya Kitaifa katika masharti ya Sheria hii. Lengo la marekebisho haya ni kuruhusu kiongozi wa kitaifa kuzikwa katika eneo ambalo familia yake itaamua azikwe au kwa kuzingatia wosia wake. Pamoja na kuruhusu hilo, mazishi yatafanyika kwa taratibu za mazishi ya kitaifa au kiserikali kama zilivyoainishwa kwenye Sheria. Kifungu kipya cha 20A kinaongezwa ili kujumuisha masharti ya kuzingatiwa kwa itifaki wakati wa mazishi ya viongozi wa kitaifa wa

Zanzibar. Kifungu cha 22(3) kinarekebishwa ili kuweka utaratibu kuhusiana na gwaride la mazishi. Kwa mujibu wa marekebisho haya, Waziri ataaisha utaratibu wa kufanya gwaride baada ya kujadiliana na Waziri mwenye dhamana na masuala ya ulinzi na usalama. Kifungu cha 25 kinarekebishwa ili kufanya utoaji wa taarifa za siri chini ya Sheria hii kuwa kosa chini ya Sheria ya Usalama wa Taifa, Sura ya 47. Kifungu cha 26 kinarekebishwa ili kuongeza adhabu kwa kosa la utoaji wa taarifa za siri au kukwamisha utekelezaji wa masharti ya Sheria kutoka faini isiyozidi kiasi cha shilingi laki tano na kuwa kiasi kisichopungua shilingi laki tano.

Sehemu ya Kumi ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Bandari, Sura ya 166 ambapo kifungu cha 2 kinarekebishwa kwa kufuta kifungu kidogo cha (2). Sambamba na marekebisho hayo, inapendekezwa kuongeza kifungu kipyaa cha 3A ili kujumuisha katika kifungu hicho maudhui ya kilichokuwa kifungu cha 2(2). Lengo la marekebisho haya ni kuweka kifungu mahsusini kinachorejea bandari zilizoainishwa katika Jedwali la Pili na kumpa Waziri mamlaka ya kutangaza maeneo mengine kuwa bandari chini ya Sheria hii. Kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa kufuta tafsiri ya neno “bandari” na kuiandika upya kwa lengo la kupanua wigo wa tafsiri hiyo ili kuzijumuisha bandari bubu.

Kifungu cha 7 kinarekebishwa kwa kuongeza kifungu kidogo cha (3) ili kuainisha majukumu ya Bodi. Sheria ilivyo sasa haina kifungu kinachoinisha majukumu ya Bodi. Kifungu cha 12 kinarekebishwa ili kuipa Mamlaka ya Bandari Tanzania jukumu la kupanga, kujenga, kuendeleza, kusimamia na kuendesha bandari zote. Marekebisho haya yanakusudia kutambua malengo yaliyoainishwa katika kifungu cha 5 cha Sheria hii na kuweka bayana kuwa Mamlaka itasimamia na kuendesha bandari zote. Aidha kifungu hiki pia kinarekebishwa ili kuweka masharti ya kuwawezesha watu wengine kufanya shughuli za bandari. Kwa mujibu wa marekebisho haya, mtu yeyote ama kampuni inayokusudia kufanya shughuli za huduma za bandari atapaswa kuingia mkataba na Mamlaka.

Kifungu cha 34 kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kumfanya Mhe. Rais kuwa mamlaka ya uteuzi wa Mkurugenzi Mkuu, badala ya Mhe. Waziri na kuhakikisha kuwa vigezo na masharti ya ajira yake ni vile vilivyowekwa kwenye barua yake ya uteuzi. Kifungu kipyaa cha 38A kinapendekezwa kuongezwa kwa lengo la kuiwezesha Mamlaka kuandaa Kanuni za kuwasimamia watumishi kwa kuzingatia misingi ya Sheria ya Utumishi wa Umma. Kifungu cha 44 kinarekebishwa ili

kumuwezesha Waziri kutengeneza kanuni za kuainisha makundi au aina za bandari. Mapendekezo haya yanalenga kupanua wigo wa maeneo ambayo Waziri anaweza kuyatengenezea kanuni.

Kifungu cha 47 kinapendekezwa kurekebishwa kwa kuweka matumizi ya neno “bandari” katika kifungu hicho bna kufuta vifungu vinavyoziondoa boti au meli ndogo katika masharti ya kifungu hiki ili kuhakikisha kuwa masharti ya kifungu hiki yanatumika kwa bandari zote na pia kwa boti au meli ndogo. Muswada unapendekeza pia kuweka adhabu kwa atakayekiuka kifungu hicho. Lengo la marekebisho ni kuhakikisha kwamba wamiliki ama wasimamizi wa vyombo vya majini hawatii nanga katika bandari zisizo rasmi.

Inapendekezwa kwamba kifungu kipya cha 85A kiongezwe ili kuweka masharti ya utaratibu wa kufungua mashauri dhidi ya Mamlaka pale ambapo mtu hajaridhika na maamuzi au amri yoyote ya Mamlaka. Marekebisho haya yanalenga kutoa kinga kwa Mamlaka dhidi ya kuchukuliwa hatua za kisheria kwa madai yasiyo na msingi wowote na kuruhusu uwezekano wa kusuluhisha migogoro kabla suala halijapelekwa mahakamani. Aidha, inapendekezwa pia kuongeza kifungu kipya cha 90A kinachozuia ukaziaji wa amri za mahakama kwa kukamata mali zinazomilikiwa na Mamlaka. Badala yake, kifungu hiki kinaruhusu kiwango cha fedha kilichoamriwa kulipwa kutoka katika mapato ya Mamlaka.

Jedwali la Kwanza linapendekezwa kurekebishwa kwa kupunguza idadi ya vikao vya Bodi. Marekekebisho haya yanapendekeza kuwa Bodi ifanye vikao mara nne kwa mwaka. Jedwali la Pili linarekebishwa kwa kufanya rejea ya kifungu sahihi kilicholitaja Jedwali na kuiondoa bandari ya Nansio katika orodha ya bandari za maziwa za kundi la I ili ibaki katika kundi la II tu. Kwa sasa, bandari ya Nansio inatokea katika orodha ya bandari kubwa na orodha ya bandari ndogo.

Sehemu ya Kumi na Mojinapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19 ambapo kifungu cha 12(5) kinarekebishwa kwa kuongeza aya ya (e) ili kumuwezesha Waziri kutengeneza kanuni kuzuia kuongezeka kwa vitendo vya ufadhili wa ugaidi. Lengo la marekebisho haya ni kuboresha masharti ya Sheria katika vita dhidi ya vitendo vya kufadhili ugaidi na utakatishaji fedha nchini.

Sehemu ya Kumi na Mbili ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, Sura ya 36. Mapendekezo ya marekebisho yanakusudiwa kuongeza kifungu kipya cha 19A ili kuweka masharti ya kuitambua Mamlaka ya Vitambulisho ya Taifa kama taasisi pekee inayoweza kuamua namna ambavyo taarifa za watu waliosajiliwa zitatumika na watu au taasisi. Msingi wa marekebisho ni kulinda taarifa binafsi na kudhibiti matumizi mabaya ya taarifa zilizomo katika Kanzidata ya Taifa ya Utambuzi wa Watu.

Dodoma,
16 Oktoba, 2019

ADELARDUS L. KILANGI,
Mwanasheria Mkuu wa Serikali

FURTHER SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY THE HON. PROF. ADELARDUS L. KILANGI, THE ATTORNEY GENERAL AT THE SECOND READING OF A BILL ENTITLED "THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS)(NO. 7) ACT, 2019"

(Made under S.088(6))

A Bill entitled "The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) Act, 2019" is further amended as follows:

A: In Clause 7, by deleting items (i) and (ii) appearing in subclause (a) and substituting for them the following:

"(i) adding immediately after paragraph (e) the following:

"(f) deliberately and with illmotive-

(i) starve, underfeed or deny water or food to an animal;

(ii) keep an animal in grossly dirty or verminous conditions;

(iii) abandon an animal, whether permanently or not, in circumstances likely to

cause unnecessary suffering to the animal;

(iv) keep or manage an animal in a manner that prevents it from exhibiting

normal behaviour patterns;" and

(ii) renaming paragraphs (f) and (g) as paragraphs (g) and (h) respectively."

Dodoma,
.....,2019

ALK
AG

SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY THE HON. PROF. ADELARDUS
KILANGI, THE ATTORNEY GENERAL AT THE SECOND READING OF A BILL ENTITLED "THE WRITTEN
LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS)(NO. 7) ACT, 2019"

(Made under S.O. 86 (10)(b))

A Bill entitled "the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Act, 2019" is amended
as follows:

A: In Clause 43, by-

adding the words "in the regulations" immediately after the word "prescribed"
appearing in the the proposed section 860(2)(d)(i); and
adding the words "in the regulations" immediately after the word "prescribed"
appearing in the the proposed section 86L(2)(c)(i).

B: In Clause 76(a), by deleting the words "of terrorism" appearing in the proposed paragraph
(d).

C: In Clause 78, by-

adding the word "possess," between the words "not" and "extract" appearing in the
opening phrase of the proposed section 19A(2); and
adding the word "possessed," between the words "is" and "extracted" appearing in
the proposed section 19A(2)(b).

Dodoma,
.....,2019

ALK
AG

MWENYEKITI: Ahsante, hoja imeungwa mkono, sasa namuita Mwenyekiti wa Kamati ya Sheria, Mheshimiwa Mchengerwa. (*Makofi*)

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA-MWENYEKITI KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, tarehe 5 Novemba, 2019, katika kikao cha kwanza cha Mkutano wa 17 wa Bunge lako Tukufu, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.7 wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) ACT, 2019*] ulisomwa mara ya kwanza Bungeni. Baada ya hapo, Mheshimiwa Spika alizingatia Masharti ya Kanuni ya 84(1) kwa pamoja na Kifungu cha 7(1)(b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 na kuuleta Muswada huo kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kulijulisha Bunge lako Tukufu kuwa, Kamati iliujadili Muswada huo kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni za Kudumu za Bunge hususan Sehemu ya Nane ya Kanuni za Bunge inayohusu masharti ya Jumla kuhusiana na kutunga Sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha Maoni na Ushauri wa Kamati ya Bunge ya Katiba na Sheria Kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) Wa Mwaka 2019 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) ACT, 2019*, kwa mujibu wa Kanuni ya 86(5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kutekeleza masharti ya Kanuni ya 84(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilikutana na Serikali katika Ukumbi Na.9 uliopo Jengo la Utawala katika Ofisi za Bunge Dodoma, mnamo tarehe 6 Novemba, 2019 ili kupokea maelezo kuhusu Muswada husika. Katika kikao hicho, Mtoa Hoja alijulisha Kamati kuwa, Muswada huu unakusudia kufanya marekebisho katika Sheria Kumi na Moja (11) ili kuondoa upungufu ambao umebainika wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo kwa lengo la kuongeza ufanisi zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Maelezo ya Serikali yanaonesha kuwa, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) wa mwaka 2019 unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Kumi na Moja (11) zifuatazo:-

(a) Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156 [*The Animal Diseases Act, (CAP. 156)*];

(b) Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154 [*The Animal Welfare Act, (CAP. 154)*];

(c) Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197 [*The Bank of Tanzania Act, (CAP. 197)*];

(d) Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada, Sura ya 134 [*The Government Loans, Guarantees and Grants Act, CAP. 134*];

(e) Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 431 [*The HIV and AIDS (Prevention and Control) bAct (CAP. 431)*];

(f) Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa Kemikali za Viwandani na Majumbani, Sura ya 182 [*The Industrial and Consumer Chemicals (Management and Control) Act, (CAP 182)*];

(g) Sheria ya ya Madini, Sura ya 123 [*The Mining Act, (CAP. 123)*];

(h) Sheria ya Mazishi ya Viongozi wa Kitaifa, Sura ya 419 [*The National Ledears' Fenerals Act, (CAP. 419)*];

(i) Sheria ya Bandari, Sura ya 166 [*The Ports Act, (CAP. 166)*];

(j) Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19 [*The Prevention of Terrorism Act), (CAP.19)*] na

(k) Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, Sura ya 36 [*The Registration and Identification of Persons Act, (CAP. 36)*].

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kupokea maelezo hayo, Kamati ilizingatia masharti ya Kanuni ya 84(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge na kutoa matangazo ya kuwaalika wadau mbalimbali wafike mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia katika uchambuzi wa muswada huu. Kwa matangazo hayo, wadau walifika na walipewa fursa ya kusikilizwa wakiwasilisha maoni yao. Taasisi ya *NACOPHA* na *Mwanza Youth and Children Network-MYCN* zilifika mbele ya Kamati na kuwasilisha maoni yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na kupokea maoni ya wadau hao, pia Kamati ilipokea maoni ya Mheshimiwa Oscar Mukasa, Mbunge, Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Masuala ya UKIMWI, kuhusu umuhimu wa marekebisho yanayopendekezwa katika Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa *VVU* na UKIMWI, Sura ya 431 [*The HIV and AIDS (Prevention and Control) Act (CAP. 431)*] na maoni ya Mheshimiwa Mahmoud Hassan Mgimwa, Mbunge, Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji, kuhusu Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156 [*The Animal Diseases Act, (CAP. 156)*] na Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154 [*The Animal Welfare Act, (CAP. 154)*].

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru kwa dhati Wadau wote na Waheshimiwa Wabunge kwa ushirikiano wao kwa kuisaidia Kamati kuulewa na kuuchambua Muswada huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mbili ni Maoni na Ushauri wa Kamati, baada ya kuzungumzia masuala ya awali katika utangulizi wa Taarifa hii, napenda kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu maoni ya Kamati ambayo yametokana na maelezo ya Serikali pamoja uchambuzi wa Kamati katika Sehemu na Ibara mbalimbali za muswada huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Maelezo ya Jumla kuhusu uchambuzi wa Muswada. Kamati ilipitia na kufanya uchambuzi wa Sehemu Mbili za Musawada zenye Ibara 78 na vifungu vyote vya Sheria vinavyopendekezwa kurekebishwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kutokana na uchambuzi wa Muswada uliofanywa na Kamati, kwa kupitia Ibara zote zinazopendekeza marekebisho katika Sheria husika, Kamati inapenda kutoa maoni kuwa, kwa ujumla maudhui ya Muswada huu yana tija kwa Taifa na endapo mapendekezo ya marekebisho yatapitishwa na kuwa Sheria yatasaidia kuondoa upungufu uliopo katika Sheria husika. Hivyo, Kamati imeridhia marekebisho yanayopendekezwa kwa kila Sheria inayorekebishwa katika Muswada huu, na kamati yangu pia inaipongeza sana Serikali kwa kubainisha mapungufu ya sheria husika na kuandaa mapendekezo ya kuboresha yaliyowasilishwa katika Muswada huu, na ambayo yameridhiwa na Kamati yangu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata hivyo, pamoja na Kamati kuridhishwa na maudhui pamoja na mantiki ya marekebisho yanayopendekezwa kwa kila Sheria husika, kamati ilibaini baadhi ya dosari za kiuandishi na kupendekeza marekebisho machache katika Sheria ya Madini, Sura ya 123 [*The Mining Act, (CAP. 123)*], ambayo yamepokelewa, kama inavyoonekana katika Jedwali la Marekebisho lililoletwa na Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mbili (ii), Suala Mahsus katika Muswada, kupitia vikao vya kupokea na kujadili maoni ya Wadau pamoja na vikao vya Majadiliano na Serikali kuhusu Muswada huu, Kamati ilibaini kuwa, suala la umri wa kujipima VVU kwa hiari (*HIV self testing*) kwa watoto chini ya miaka 15, linalopendekezwa katika Ibara ya 15 ya Muswada chini ya Sheria ya Usimamizi na Udhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 431 [*The HIV and AIDS (Prevention and Control) Act (CAP. 431)*], liliibua mjadala mahsus lakini wenye tija kwa ustawi wa Taifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na wadau kupendekeza umri wa mtoto ushuke hadi miaka 12, bado uchambuzi wa Kamati kupitia sheria za Nchi mbalimbali kama vile Ethiopia, Rwanda, Uganda, Afrika Kusini, Lesotho na nchi nyingine ikiwemo nchi ya Kenya, pamoja na kupitia miongozo ya Shirika la Afya Duniani (*WHO*), kamati ilijiridhisha pasipo shaka kuwa, suala la umri wa mtoto kujipima kwa hiari linaamuliwa na nchi yenyewe kwa kuzingatia mila na tamaduni, desturi na misingi ya maadili ya nchi husika. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa, muktadha huo, Kamati ilikubaliana na mapendekezo ya Serikali ya umri chini ya Miaka 15 kwa sababu, umri wa miaka 12 kwa watoto walio wengi bado ni wadogo sana, na ufahamu wao katika kufanya maamuzi na kukubaliana na matokeo ya upimaji, inaweza kuleta athari kubwa za kisaikolojia na hata kuchanganya ufahamu kwa watoto wengi na hivyo kuweza kuibua changamoto kubwa zaidi ndani ya jamii zetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia Kamati ilijihakiki kuwa, hata nchi ambazo zinatumia umri chini ya miaka 12, bado maambukizi ni makubwa sana, yameendelea kuwa juu badala ya kupungua. Hivyo, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali ya umri chini ya miaka 15 ili tutumie umri huo ambao watoto wengi wanakuwa shule za sekondari, na ni umri ambao kwa mujibu wa tafiti za Serikali, ndiyo umri ambao maambukizi mengi yamebainika kuanzia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Maoni na Mapendekezo, Kamati ilibaini dosari za kiuandishi zifuatazo:-

(a) Ibara ya 43 inayopendekeza kuongezeka kwa kifungu cha 86G (2)(d)(i) ambacho hakijafafanua kuhusu utaratibu wa kisheria utakaotumika katika kuainisha taarifa zinazotakiwa kwa mantiki ya kifungu hicho. Hivyo, kutokana na uwepo wa ombwe hilo la mfumo wa kisheria unakaotumika kuratibu utunzaji wa taarifa husika, Kamati inashauri kuongezwe maneno '*in the Regulations*', kifungu hicho kisomeke kama ifuatavyo:-

(d) *Keep and maintain records and accounts of all transactions undertaken by him and such records and accounts shall:-*

(i) *Be kept in such form and include such details as may be prescribed in the regulations.*

(b) Ibara 43 inayoongeza kifungu cha 86L(2)(c)(i) hakijafafanua mfumo wa kisheria unakaotumika kuratibu utunzaji wa taarifa husika kwa mantiki ya matumizi ya kifungu hicho. Hivyo, Kamati inapendekeza kuongezwa kwa maneno '*in the regulations*', na kifungu kisomeke kama ifuatavyo:-

"c) Keep and maintain records and account of all transactions undertaken by him and such records and accounts shall be kept in such form and include such details as may be prescribed in the regulations."

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ilipokea mapendekezo ya Kamati kama yalivyoonekana kwenye jedwali la marekebisha na mapendekezo ya jumla kama ilivyobaini masuala mbalimbali ya ujumla ambayo ni muhimu yakaboreshwa kwa lengo la kuleta ufanisi wa kutoa kutosha katika sekta husika kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa Kamati imebaini kuwepo kwa upungufu wa ukosefu wa ushirikiano wa kutosha kati ya Wizara ya Mifugo, Halmashauri na Mamlaka nyingine zinazohusika na usimamizi wa Sekta ya Mifugo hapa nchini;

Na kwa kuwa ukosefu wa ushirikiano wa kutosha katika hatua zote za usimamizi unaweza kusababisha changamoto wakati wa utekelezaji wa sheria za sekta husika;

Hivyo basi, Kamati inashauri kuwa Wizara na Taasisi zote zinazohusika na Sekta ya Mifugo nchini pamoja na wadau wote wa sekta husika ziboreshe mfumo wa mawasiliano kwa kuongeza ushirikiano wa kuwa karibu kwa lengo la kuboresha masuala mbalimbali ya kiutendaji ili sekta hii ichangie maendeleo ya nchi kwa viwango vinavyotakiwa.

(a) Masuala ya UKIMWI ni mtambuka na athari za ugonjwa huu zimegusa familia nyingi hapa nchini; kama sio wewe basi ni mwenzako, kama sio mwenzako ni ndugu yako, kama sio ndugu yako ni jirani, pamoja na marafiki wa karibu. Hapa ikiwemo, inaathiri pia nguvu kazi za Kitaifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa, jitihada ya kupambana na ugonjwa huu vizuri zierendane na misingi ya tamaduni za hapa nchini, bila kusahau maadili ya watoto wa vijana wetu;

Hivyo basi, Kamati inashauri kuwa:-

(i) Serikali kwa ushirikiano na wadau mbalimbali iendelee kutoa elimu kwa jamii kuhusu mbinu za kujikinga na kupambana na maambukizi ya ugonjwa huu kwa ustawi wa nguvu kazi za Taifa letu.

(ii) Serikali ihakikishe kuwa inafanya utafiti wa kutosha na kusimamia tafiti zake ili kujadili mbinu ambazo zinaweza kuathiri maadili ya vijana na watoto wetu kwa mgongo wa ugonjwa huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mara nyingine naomba nikushukuru sana wewe pamoja Mheshimiwa Spika, kwa kutoa kibali ili Kamati ya Katiba na Sheria iweze kufanya kazi ya uchambuzi wa Muswada huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kumtambua na kumshukuru sana Mwanasheria namba moja hapa nchini, Mwanasheria Mkuu wa Serikali Profesa Adeladus Kilangi pamoja na Watendaji wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushirikiano wao wa dhati waliowezesha Kamati kukamilisha uchambuzi wa Muswada huu kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, Kamati inatambua na kumshukuru sana kila Waziri na Watendaji wote waliofika mbele ya Kamati yetu kwa lengo la kuisadia Kamati kukamilisha kazi yake kwa ufanisi mkubwa na kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa namna ya kipekee kabisa naomba niwashukuru sana, sana, sana Wajumbe wa Kamati Katiba na Sheria kwa weledi wao mkubwa na umahili wao wanaoendelea kuonesha wakati wote wa uchambuzi wa Miswada na hatimaye kutoa mapendekezo ya msingi ya kuboresha. Naomba majina yao yote yainge kwenye *Hansard* za Bunge lako Tukufu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawashukuru sana Watumishi wote wa Bunge hususan Katibu wetu mchapakazi, Ndugu Stephen Kagaigai kwa uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji kazi wa Kamati hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru Kaimu Mkurugenzi wa Idara ya Kamati, Ndugu Michael Chikokoto; Mkurugenzi Msaidizi, Ndugu Gerald Magili; Wanasheria Wasaidizi wa Bunge, Ndugu Maria Mdugulu pamoja na Ndugu Fungo Matanus; Makati wa Kamati, Ndugu Angela Henry Shakifu; na mchapakazi namba mbili wa Kamati yetu Ndugu Stanslaus Kagisa pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndugu Rahel Masima, waliofanikisha kazi ya uchambuzi wa urataibu wa shughuli zeto za Kamati kwa kuiwezesha Kamati yangu kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kukamilisha taarifa hii kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha.
(*Makofi*)

**MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA BUNGE YA KATIBA NA
SHERIA KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA MAREKEBISHO YA
SHERIA MBALIMBALI (NA.7) WA MWAKA 2019 (THE WRITTEN
LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS)
(NO.7) ACT, 2019 - KAMA ILIVYOWASILISHWA BUNGENI**

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, tarehe 5 Novemba, 2019, katika kikao cha kwanza cha Mkutano wa Kumi na Saba wa Bunge, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.7 wa

Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) ACT, 2019*] ulisomwa mara ya kwanza Bungeni. Baada ya hapo, Mheshimiwa Spika alizingatia Masharti ya Kanuni ya 84(1) kwa pamoja na Kifungu cha 7(1) (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 na kuupeleka Muswada huo kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria. Naomba kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa, Kamati iliujadili Muswada huo kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni za Kudumu za Bunge hususan Sehemu ya Nane ya Kanuni za Bunge inayohusu masharti ya Jumla kuhusiana na kutunga Sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha Maoni na Ushauri wa Kamati ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.7) Wa Mwaka 2019 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 7) ACT, 2019*, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza masharti ya Kanuni ya 84(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilikutana na Serikali katika **Ukumbi Na.9** uliopo Jengo la Utawala katika Ofisi za Bunge Dodoma, mnamo tarehe 6 Novemba, 2019 ili kupokea maelezo kuhusu Muswada husika. Katika kikao hicho, Mtoa Hoja alijulisha Kamati kuwa, Muswada huu unakusudia kufanya marekebisho katika Sheria Kumi na Moja (11) ili kuondoa upungufu ambao umebainika wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo kwa lengo la kuongeza ufanisi Zaidi.

Mheshimiwa Spika, Maelezo ya Serikali yalionesha kuwa, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) wa Mwaka 2019 unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Kumi na Moja (11) zifuatazo:

a) Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156 [*The Animal Diseases Act, (CAP. 156)*],

b) Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154 [*The Animal Welfare Act, (CAP. 154)*],

c) Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197 [*The Bank of Tanzania Act, (CAP. 197)*],

d) Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada, Sura ya 134 [*The Government Loans, Guarantees and Grants Act, CAP. 134*],

e) Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 431 [*The HIV and AIDS (Prevention and Control) bAct (CAP. 431)*],

f) Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa Kemikali za Viwandani na Majumbani, Sura ya 182 [*The Industrial and Consumer Chemicals (Management and Control) Act, (CAP 182)*],

g) Sheria ya ya Madini, Sura ya 123 [*The Mining Act, (CAP. 123)*],

h) Sheria ya Mazishi ya Viongozi wa Kitaifa, Sura ya 419 [*The National Leaders' Fenerals Act, (CAP. 419)*],

i) Sheria ya Bandari, Sura ya 166 [*The Ports Act, (CAP. 166)*],

j) Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19 [*The Prevention of Terrorism Act), (CAP.19)*], na

k) Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, Sura ya 36 [*The Registration and Identification of Persons Act, (CAP. 36)*].

Mheshimiwa Spika, baada ya kupokea maelezo hayo, Kamati ilizingatia masharti ya **Kanuni ya 84(2)** ya Kanuni za Kudumu za Bunge na kutoa matangazo ya kuwaalika wadau mbalimbali wafike mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia katika Uchambuzi wa Muswada huu.

Kwa matangazo hayo, Wadau walifika na walipewa fursa ya kusikilizwa wakiwasilisha maoni yao. Taasisi ya NACOPHA na Mwanza Youth and Children Network-MYCN zilifika mbele ya Kamati na kuwasilisha maoni yao.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kupokea maoni ya wadau hao, pia Kamati ilipokea maoni ya Mhe. Oscar Mukasa, (Mb), Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Masuala ya UKIMWI, kuhusu umuhimu wa marekebisho yanayopendekezwa katika Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 431 (*The HIV and AIDS (Prevention and Control) Act (CAP. 431)*), na maoni ya Mhe. Mahmoud Hassan Mgimwa, (Mb), Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji, kuhusu Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156 [*The Animal Diseases Act, (CAP. 156)*] na Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154 [*The Animal Welfare Act, (CAP. 154)*],

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru kwa dhati Wadau wote na Waheshimiwa Wabunge kwa ushirikiano wao kwa kuisaidia Kamati kuulewa na kuuchambua Muswada huu.

2.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya kuzungumzia masuala ya awali katika utangulizi wa Taarifa hii, napenda kuwasilisha mbele ya Bunge lako tukufu maoni ya Kamati ambayo yametokana na maelezo ya Serikali pamoja uchambuzi wa Kamati katika Sehemu na Ibara mbalimbali za Muswada huu.

2.1 Maelezo ya Jumla kuhusu uchambuzi wa Muswada

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia na kufanya uchambuzi wa Sehemu Kumi na Mbili za Musawada zenye Ibara Sabini na nane (78) na vifungu vyote vya Sheria vinavyopendekezwa kurekebishwa.

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi wa Muswada uliofanywa na Kamati, kwa kupitia Ibara zote zinazopendekeza marekebisho katika Sheria kuu husika, Kamati inapenda kutoa maoni kuwa, kwa ujumla maudhui ya Muswada huu yana tija kwa taifa na endapo mapendekezo ya marekebisho yatapitishwa na kuwa Sheria yatasaidia kuondoa mapungufu yaliyopo katika Sheria hizo.

Hivyo, Kamati imeridhia marekebisho yanayopendekezwa kwa kila Sheria inayorekebisha katika Muswada huu, na inaipongeza Serikali kwa kubainisha upungufu katika sheria husika na kuandaa mapendekezo ya kuboresha yaliyowasilishwa katika Muswada huu, na ambayo yameridhiwa na Kamati.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, pamoja na Kamati kuridhishwa na maudhui pamoja na mantiki ya Marekebisho yanayopendekezwa kwakila Sheria husika, ilibaini baadhi ya dosari za kiuandishi na kupendekeza marekebisho machache katika Sheria ya ya Madini, Sura ya 123 [*The Mining Act, (CAP. 123)*], ambayo yamepokelewa, kama inavyoonekana katika Jedwali la Marekebisho lililoletwa na Serikali.

2.2 Suala Mahsus katika Muswada

Mheshimiwa Spika, kupitia vikao vya kupokea na kujadili maoni ya Wadau pamoja na vikao vya Majadiliano na Serikali kuhusu Muswada huu, Kamati ilibaini kuwa, suala la umri wa kujipima VVU kwa hiari (HIV Self testing) kwa watoto chini ya miaka 15, linalopendekezwa katika Ibara ya 15 ya Muswada chini ya Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 431 (*The HIV and AIDS (Prevention and Control) Act (CAP. 431)*), lilibua mjadala mahsus lakini wenye tija kwa ustawi wa Taifa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na wadau kupendekeza umri wa mtoto ushuke hadi miaka 12, bado uchambuzi wa Kamati kupitia sheria za Nchi mbalimbali kama vile Ethiopia, Rwanda, Uganda, Afrika Kusini, Lesotho na nchi nyingine ikiwemo nchi ya Kenya, pamoja na kupitia miongozo ya Shirika la Afya Duniani (WHO), kamati ilijiridhisha pasipo shaka kuwa, suala la umri wa mtoto kujipima kwa hiari linaamuliwa na nchi yenyewe kwa kuzingatia mila na tamaduni na misingi ya maadili ya nchi husika.

Kwa, muktadha huo, Kamati ilikubaliana na mapendekezo ya Serikali ya umri chini ya Miaka 15 kwasababu, umri wa miaka 12 kwa Watoto walio wengi bado ni wadogo sana,

na ufahamu wao katika kufanya maamuzi na kukubaliana na matokeo ya upimaji, inaweza kuleta athari kubwa za kisaikolojia na hata kuchanganya ufahamu kwa watoto wengi na hivyo kuweza kuibua changamoto kubwa zaidi ndani ya Jamii zetu.

Mheshimiwa Spika, pia Kamati ilijihakiki kuwa, hata nchi ambazo zinatumia umri chini ya miaka 12, bado maambukizi yameendelea kuwa juu badala ya kupungua.

Hivyo, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali ya umri chini ya miaka 15 ili tutumie umri huo ambao watoto wetu wengi wanakuwa shule za sekondari, na ni umri ambao kwa mujibu wa tafiti za Serikali, ndiyo umri ambao maambukizi mengi yamebainika kuanzia.

2.3 Maoni na Mapendekezo

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini dosari za kiuandishi zifuatazo:-

a) Ibara ya 43 inapendekeza kuongeza kifungu cha 86G (2)(d)(i) ambacho hakijafafanua kuhusu utaratibu wa kisheria utakaotumika katika kuainisha taarifa zazinazotakiwa kwa mantiki ya kifungu hicho. Hivyo, kutokana na uwepo wa ombwe hilo la mfumo wa kisheria unakaotumika kuratibu utunzaji wa taarifa husika, Kamati inashauri kuongezwe maneno *'in the Regulations'*, kifungu hicho kisomeke kama ifuatavyo:-

(d) Keep and maintain records and accounts of all transactions undertaken by him and such records and accounts shall:-

(i) be kept in such form and include such details as may be prescribed **in the regulations**.

b) Ibara 43 inayoongeza kifungu cha 86L(2)(c)(i) hakijafafanua mfumo wa kisheria unakaotumika kuratibu utunzaji wa taarifa husika kwa mantiki ya matumizi ya kifungu

hicho. Hivyo, Kamati inapendekeza kuongezwe maneno *'in the Regulations'*, na kifungu kisomeke kama ifuatavyo:-

(c) Keep and maintain records and accounts of all transactions undertaken by him and such records and accounts shall:-

(i) be kept in such form and include such details as may be prescribed in the regulations.

Mheshimiwa Spika, Serikali ilipokea mapendekezo ya Kamati kama yanavyoonekana kwenye Jedwali la Marekebisha.

2.3.1 Mapendekezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini masuala mbalimbali ya jumla ambayo muhimu yakaboreshwa kwa lengo la kuleta ufanisi wa kutosha kwenye sekta husika kama ifuatavyo:-

a) Mheshimiwa Spika,

Kwa kuwa, Kamati imebaini kuwepo kwa mapungufu ya ukosefu wa ushirikiano wa kutosha kati ya Wizara ya Mifugo, Halmashauri na Mamlaka nyingine zinahusika na usimamizi wa Sekta ya Mifugo hapa nchini,

Na kwa kuwa, ukosefu wa ushirikiano wa kutosha katika hatua zote za usimamizi unaweza kusababisha changamoto wakati wa utekelezaji wa Sheria za Sekta husika,

Hivyo basi, Kamati inashauri kuwa, Wizara na taasisi zote zinazohusika na Sekta ya Mifugo nchini pamoja na Wadau wote wa Sekta husika, ziboreshe mfumo wa mawasiliano kwa kuongeza ushirikiano wa karibu kwa lengo la kuboresha masuala mbalimbali ya kiutendaji, ili Sekta hii ichangie maendeleo ya nchi kwa viwango vinavyotakiwa.

b) Mheshimiwa Spika,

Kwa kuwa, masuala ya UKIMWI ni mtambuka, na athari za ugonjwa huu zimegusa familia nyingi hapa nchini ikiwemo kuathiri nguvu kazi ya taifa,

Na kwa kuwa, jitihada za kupambana na ugonjwa huu vizuri ziendane na misingi na tamaduni za hapa nchini bila kusahau maadili kwa Watoto na Vijana wetu,

Hivyo basi, Kamati inashauri kuwa:-

i) Serikali kwa kushirikiana na Wadau mbalimbali iendeleo kutoa elimu kwa Jamii kuhusu mbinu za kujikinga na kupambana na maambukizi ya Ugonjwa huu kwa ustawi wa nguvu kazi ya Taifa , na

ii) Serikali ihakikishe kuwa, inafanya utafiti wa kutosha na kusimamia tafiti zake ili kujiadhali na mbinu mbovu zinazoweza kuathiri maadili ya vijana na watoto wetu, kwa mgongo wa ugonjwa huu.

3.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine naomba nikushukuru sana wewe kwa kutoa kibali ili kamati ya Katiba na Sheria iweze kuufanyia kazi Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, naomba kumtambua na kumshukuru Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mhe. Prof. Adelardus Kilangi, pamoja na Watendaji wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushirikiano wao wa dhati ulioiwezesha Kamati kukamilisha Uchambuzi wa Muswada huu kwa wakati. Aidha, Kamati inatambua na kumshukuru kila Waziri na Watendaji wake waliofika mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia Kamati kukamilisha kazi yake kwa ufanisi mkubwa na kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya pekee kabisa naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Katiba na Sheria kwa weledi na umahiri wao waliouonesha wakati wa kuchambua Muswada huu na hatimaye kutoa Mapendekezo ya msingi ya kuuboresha. **Naomba Majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge (HANSARD).**

1. Mhe. Mohamed Omary Mchengerwa, Mb - Mwenyekiti
2. Mhe Najma Murtaza Giga, Mb – Makamu /Mwenyekiti

3. Mhe. Joseph Kizito Mhagama, Mb-Mjumbe;
4. Mhe. Makame Mashaka Foun, Mb - Mjumbe;
5. Mhe. Asha Abdallah Juma, Mb - Mjumbe;
6. Mhe. Amina Saleh Mollel, Mb - Mjumbe;
7. Mhe. Wanu Hafidh Amer, Mb - Mjumbe;
8. Mhe. Prof. Jumanne Abdallah Maghembe, Mb - Mjumbe;
9. Mhe. Dkt. Mathayo David Mathayo, Mb - Mjumbe;
10. Mhe. Nimrod Elirehemah Mkono, Mb - Mjumbe;
11. Mhe. Susan Peter Maselle, Mb - Mjumbe;
12. Mhe. Alfredina Apilinary Kahigi, Mb - Mjumbe;
13. Mhe. Latifah Hassan Chande, Mb - Mjumbe;
14. Mhe. Ally Abdulla Saleh, Mb - Mjumbe;
15. Mhe. Jacqueline Ngonyani Msongozi, Mb- Mjumbe;
16. Mhe. Bupe Nelson Mwakang'ata, Mb - Mjumbe;
17. Mhe. Sixtus Raphael Mapunda, Mb - Mjumbe;
18. Mhe. Hassan Seleman Kaunje, Mb - Mjumbe;
19. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb - Mjumbe;
20. Mhe. Upendo Furaha Peneza, Mb - Mjumbe;
21. Mhe. Emmanuel A.Mwakasaka, Mb – Mjumbe; na
22. Mhe. Dkt.Susan Alphonse Kolimba, Mb – Mjumbe.

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge hususan Katibu wa Bunge **Ndg. Stephen Kagaigai** kwa Uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji kazi wa Kamati. Aidha, namshukuru Kaimu Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Michael Chikokoto, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Gerald Magili, Wanasheria Wasaidizi wa Bunge, Ndg. Maria Mdulugu na Ndg.Fungo Matamus, Makatibu wa Kamati Ndg. Angela Henry Shekifu na Ndg. Stanslaus Kagisa, pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndg. Rahel Masima waliofanikisha kazi ya Uchambuzi na uratibu wa shughuli za Kamati kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kukamilisha taarifa hii kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

Mohamed Omary Mchengerwa, Mb
MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA
12 Novemba, 2019

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa namwita Msemaji kutoka Kambi Rasmi ya Upinzani.

MHE. SALOME W. MAKAMBA - MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Kabla sijaanza kuwasilisha maoni, nikukumbushe kwamba tunahitaji nakala za sheria mama ambazo zinafanywa marekebisha ili kuweze kufanya rejea. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitawasilisha maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu...

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, VIJANA, AJIRA NA WALEMAVU: Kuhusu Utaratibu.

MWENYEKITI: Kuhusu Utaratibu.

KUHUSU UTARATIBU

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, VIJANA, AJIRA NA WALEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, nasimama kuhusu jambo la utaratibu ambalo linakwenda kwenye Kanuni ya 64(1)(b)(d)(e), halafu nitakwenda kwenye Kanuni ya 53.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa jambo hilo la utaratibu ili Kiti kikikupendeza, katika maneno ya utangulizi ya Msemaji Rasmi wa Kambi ya Upinzani kifungu cha kwanza na cha pili kinachozungumza kwanza, "maamuzi ya aliyekuwa Jaji Mkuu, Jaji Barnabars Samatha;" Msemaji anataka kuyachukua maamuzi hayo ya Jaji Samatha na kuyaleta kwenye muktadha wa majadiliano yetu ya leo, lakini aki-*quote* vifungu vya Katiba. Ni kama vile anaona kwamba kuna matumizi mabaya ya vifungu vya Katiba ambavyo anavizungumzia kwenye maneno yake hayo ya utangulizi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vifungu hivyo pia ameendelea kuvihalalisha kwa kuzungumzia madaraka ya Mheshimiwa Rais katika kutekeleza wajibu wake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kifungu hicho cha kwanza na cha pili cha Msemaji Rasmi wa Kambi Rasmi ya Upinzani naomba viondololewe kwa sababu zifuatazo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza, kwa msingi wa heshima na kuheshimu Katiba ya nchi, mtu yeyote anayeona kuna ukiukwaji wa Katiba kwa maana na tafsiri yoyote ile, mashauri haya yanapaswa kufunguliwa na kushughulikiwa kwa kuzingatia misingi ya kisheria inayotafsiri Katiba na kushughulikia uvunjaji wa Katiba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili, kwa tafsiri hiyo ambayo inaletwa hapa mbele ya Bunge lako tukufu na Msemaji Mkuu wa Kambi ya Upinzani, inavunja vifungu vidogo vile nilivyovisema cha 64(1) (b) (d) (e). Kwa hiyo, bila ya kuathiri majadiliano ya leo, naomba vifungu hivyo viondolewe na visisomwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha tatu, cha nne, cha tano na cha sita vinavyozungumzia shughuli ya uchaguzi inayoendelea, vinakinzana na vinakiuka Kanuni ya 53 na nitaomba Kanuni ya 53 niisome ili Waheshimiwa Wabunge waweze kufuatilia sawa sawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kanuni ya 53(1) kinasema, "isipokuwa kama Kanuni hizi zimeagiza vinginevyo, hakuna mjadala wowote utakaondeshwa Bungeni ila tu kuhusu shughuli iliyoingizwa kwenye kitabu cha orodha ya shughuli za Bunge na kuwekwa kwenye orodha ya shughuli za kikao hicho."

Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi wote tunayo *Order Paper* ya leo na tumewekewa kwenye *tablets* zetu na pia kwenye *hard copy* ya *Order Paper* ya leo hakuna mahali popote *Order Paper* hii inasema shughuli itakayojadiliwa leo ndani ya Bunge itahusu pia mjadala unaohusu Uchaguzi wa Serikali za Mitaa ambao unaendelea kwa sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa muktadha wa Kanuni hizo nilizosisema, maneno haya ya utangulizi hayastahili

kusomwa mbele ya Bunge lako Tukufu, lakini tunaweza kuendelea na hotuba ya Msemaji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani katika vifungu vile ambavyo nilivipitia na ninaona kabisa kwamba vinaendana na muktadha wa shughuli iliyopo hapa ndani ya Bunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba mwongozo wako.
(*Makofi*)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, anachosema *Chief Whip* wa upande wa Serikali yupo sahihi. Ukitezama kwenye utangulizi moja, mbili, tatu, nne, tano na sita havimo kabisa katika muktadha wa majadiliano yetu na kwa kweli ni *controversial* na wala haviingiliani na Muswada wa sheria wala *amendments* ambazo Wabunge na Serikali imeleta.

Kwa hiyo, Msemaji kuanzia moja, mbili, tatu, nne, tano, sita hutasoma na Makatibu na *Hansard* mhakikishe kuwa maneno haya hayaingii. Utaanza kusoma kuanzia namba saba ambayo inaendana na shughuli za Bunge ambazo leo zimewekwa. Karibu.

MHE. SALOME W. MAKAMBA - MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kuniongoza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawasilisha maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) ya Mwaka 2019.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Muswada ulioletwa mbele ya Bunge lako Tukufu unapendekeza marekebisho katika Sheria Kumi na Moja. Sheria hizo ni Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156; Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154; Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197; Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada, Sura ya 134; Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa Kemikali za Viwandani na Majumbani, Sura ya 182; Sheria ya Madini, Sura ya 123; Sheria ya Mazishi ya Viongozi wa Kitaifa, Sura ya 149; Sheria ya

Bandari, Sura ya 116; Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19 na Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, Sura ya 36.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Maoni Katika Marekebisho ya Sheria Mahususi; Marekebisho ya Sheria ya Magonjwa ya Wanyama (sura ya 156). Sehemu ya pili ya Muswada inarekebisha Sheria ya Magonjwa ya Wanyama na Kifungu cha 4 cha Muswada kinarekebisha sheria mama kwa kurekebisha kifungu cha 62 cha sheria mama kwa kufuta maneno " *three hundred thousand shillings or not more than five hundred thousands shillings or imprisonment for six months*" na badala yake yawekwe maneno: "*five hundred thousands shillings but not exceeding ten million shillings or to imprisonment for a term of not less than six months but not exceeding twelve months.*"

Mheshimiwa Mwenyekiti, kiasi tajwa kama adhabu ni kikubwa sana na hakilingani na makosa. Kifungu hiki kinatokana na kifungu cha 62 cha Sheria ya Magonjwa ya Wanyama ambacho kinasema mtu yeyote atakayekwenda kinyume na matakwa ya Sheria ya Magonjwa ya Wanyama atakuwa ametenda kosa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, makosa yanasemwa kutendeka chini ya sheria hii ya magonjwa ya wanyama ni pamoja na makosa ya kusafirisha mifugo kwa miguu au kwa kutumia usafiri nje ya eneo lililokaguliwa au kuwekewa karandinga bila kibali. Mwananchi ambaye atakamatwa anaswaga mbuzi wake wawili kutoka eneo moja kwenda eneo lingine bila kibali huwezi kumtoza faini ya kati ya shilingi 500,000/= hadi shilingi milioni 10 na/au adhabu ya kifungo cha miezi sita jela hadi mwaka mmoja. Adhabu lazima ilenge kurekebisha kuliko dhana ya sasa ya kutumia makosa kama chanzo cha mapato ya fedha kwa Serikali. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 5 cha Muswada wa sheria hii kinarekebisha kifungu cha 62 kwa kuongeza kifungu kipya cha 62(A) kinachohusu mfumo wa kufifilisha makosa, kwa maelezo ya kwamba jambo hilo litaepusha

mchakato mrefu wa mashitaka na hivyo kuokoa gharama na muda na pia kupunguza mlundikano wa kesi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 5 cha Muswada kinafanya marekebisho ya sheria mama kwa kuingiza kifungu kipyua cha 62A (1) na kinataka kuweka mazingira ya mtuhumiwa kukiri kosa kwa maandishi kwamba amefanya kosa kwa mujibu wa Sheria ya Magonjwa ya Wanyama au sheria inayohusu idara nyingine. Kifungu hiki kinampa mamlaka Mkurugenzi au Afisa aliyeidhinishwa na Mkurugenzi wa Mamlaka ya kufifilisha makosa peke yake kabla ya kuanza kwa shauri Mahakamani na kumtaka mtuhumiwa kulipa kiasi cha fedha kisichozidi shilingi milioni tano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapendekeza kwamba kifungu hiki kirekebishwe kwa kutoa mwanya uliopo kwenye maneno, *“or any other sector legislation,”* kwa sababu sheria hii haihusiani na sheria za sekta nyingine isipokuwa magonjwa ya wanyama pekee.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu kidogo cha 62A(2) kinatoa mamlaka kwa Mkurugenzi kuongeza riba kwa mtu aliyeshindwa kulipa kiwango kilichotakiwa kulipwa kama ilivyoelekezwa kwenye kifungu cha 62A(1) hapo juu. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona Serikali inataka kutumia njia hii kama moja ya vyanzo vya mapato badala ya kuwa chombo cha kulea na kukuza Sekta ya Mifugo nchini. Kwa sababu hii mtu kushindwa kulipa faini aliyokiri inaweza kusababishwa na mambo mengi ikiwemo hali ngumu ya uchumi na umasikini hasa ikizingatiwa inawezekana mtuhumiwa akawa ni mfugaji wa kawaida tu. Hivyo, Kambi Rasmi ya Upinzani ilitegemea Serikali kutoa mwanya kwa mdaiwa kuongezewa muda wa kulipa badala ya kumwongezewa riba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni haikubaliani na kifungu cha 62A(3) kuwa mtu atakayeshindwa kulipa deni lililofifilishwa, Mkurugenzi anaweza kutekeleza amri ya kufifilisha sawa na amri ya Mahakama na badala yake Kambi Rasmi ya Upinzani

Bungeni inataka uwepo utaratibu wa kusajili Mahakamani hizo amri za kufilisika kama ambavyo tuzo nyingine zinasajiliwa Mahakamani na jukumu la kutoa amri ya kutekeleza amri hizo litolewe na Mahakama peke yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Marekebisho ya Sheria ya Ustawi wa Wanyama. Sehemu ya III ya Muswada huu unafanya marekebisho ya Sheria ya Ustawi wa Wanyama Sura ya 173, kifungu cha 7 cha Muswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 59 cha Sheria mama ya Ustawi wa Wanyama, Sehemu ya VII inayohusu makosa na adhabu ili kuongeza vitendo ambavyo ni makosa chini ya sheria hiyo. Kwa mujibu wa marekebisho haya, itakuwa ni kosa mtu asipohakikisha kwamba wanyama walio chini ya uangalizi wake wanaishi bila njaa, kiu, uwoga, maumivu au majeraha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitarudia, kwa mujibu wa marekebisho haya, itakuwa ni kosa mtu asipohakikisha kwamba wanyama walio chini ya uangalizi wake wanaishi bila njaa, kiu, uwoga, maumivu au majeraha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, haieleweki ni kwa namna gani mfugaji anaweza kuadhibiwa ikiwa mnyama ambaye yuko chini ya uangalizi wake anaweza kupata uwoga ambao hata mwangalizi mwenyewe hawezi naye hawezi kufahamu hata chanzo cha uwoga wa mnyama husika. Hata hivyo, kiasi cha fedha kinachotajwa katika kifungu cha 7 cha Muswada kwa kurekebisha kifungu cha 59(b) cha shilingi 100,000/= hadi shilingi milioni moja ni kiwango kikubwa sana kwa mfugaji wa kawaida na hivyo kinapaswa kupungua angalau kuwa kati ya shilingi 50,000/= na shilingi 500,000/=.

(Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuangalie katika mazingira ambayo maeneo mengi ya malisho ya mifugo yanatwaliwa kwa ajili ya matumizi mengine kama vile shughuli za madini, kilimo na kuwa hifadhi za wanyamapori na hivyo wafugaji kukosa eneo la malisho. Jambo hili ni wazi kabisa kuwa mifugo itakuwa na njaa. Je, sheria hii kwa nini haitoi wajibu kwa Serikali kuhakikisha maeneo ya malisho na maji kwa ajili ya

mifugo inapatikana kwa urahisi? Aidha, katika mazingira ambayo mabadiliko ya tabianchi yameathiri maeneo mengi ya malisho na vyanzo vya maji kukauka: Je, katika mazingira kama haya, mfugaji anatakiwa kuadhibiwa kwa mifugo kuwa na kiu au njaa?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 8 cha Muswada kinarekebisha kifungu cha 60(1)(a) kwa kufuta neno "hamsini elfu" na kuweka neno "laki tano." Kiwango hiki cha fedha ni kiwango kinachotokana na dhana ya kufifilisha kwa makosa ambayo yameanishwa chini ya kifungu cha 59(1) ambayo mengine yameongezwa na marekebisho ya Muswada huu. Hata hivyo, maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani kuhusiana na makosa ya kufifilisha ni yale yale. Aidha, Serikali iwekeze zaidi katika kuwajengea wananchi ufahamu wa kutovunja sheria za nchi katika sekta mbalimbali badala ya kuwavizia wafanye makosa ili Serikali ipate mapato yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Marekebisho ya Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania (Sura ya 197). Sehemu ya (iv) ya Muswada huu unafanya marekekebisho Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197 ambapo kifungu cha 10 cha Muswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 34 cha sheria mama ya Benki Kuu ya Tanzania. Kwa mujibu wa kifungu cha 10 cha Muswada huu, kifungu cha 34(1) cha sheria mama ya Benki Kuu ya Tanzania kinarekebishwa ili kuweka matumizi sahihi ya neno "Serikali" ili kujumuisha Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata hivyo, marekebisho haya hayana msingi wowote kwa sababu Sheria (Na. 4) ya mwaka 2006 inayoitwa "*The Bank of Tanzania Act*, iliyochapishwa kwa amri ya Serikali katika Gazeti maalum la Serikali, Gazette No. 5 la tarehe 8 Juni, 2006 lenye kichwa cha habari kinachosema; "*Act Supplement to The Special Gazette of the United Republic of Tanzania (No. 3) Vol. 87,*" limeiandika sheria hii na kifungu hiki kama ambavyo Serikali inapendekeza sasa katika kifungu cha 10 cha Muswada huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali sasa kuliambia Bunge lako Tukufu, nini dhamira ya kuleta mapendekezo haya ambayo tayari yako kwenye sheria za Tanzania na ikiwa ni ukosefu wa umakini, uko wapi uwajibikaji wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu?

Mheshimiwa Mwenyekiti, Marekebisho ya Sheria ya Usimamizi ya Udhhibiti wa VVU na UKIMWI Sura Na. 431. Sehemu ya sita ya Muswada huu inafanya marekebisho ya Sheria ya Usimamizi na udhibiti wa VVU na UKIMWI kama ambapo jumla ya vifungu kumi vya sheria husika vinapendekezwa kufanyiwa marekebisho.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 15 cha Muswada huu kinapendekeza kufanya marekebisho kifungu cha 3 cha sheria mama, kwa kuongeza tafsiri ya neno "mtoto." Kwa mujibu wa mapendekezo haya, mtoto kwa maana ya kupima virusi vinavyosababisha HIV ni mtu ambaye ana umri wa miaka chini ya 15. Aidha, dhamira hasa ya mabadiliko haya ni kupunguza umri wa ridhaa ya upimaji kutoka miaka 18 ya awali hadi miaka 15 inayopendekezwa na Serikali katika Muswada huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa lengo ni hilo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapendekeza kwamba, kifungu cha 15 cha Muswada huu ambacho kinarekebisha kifungu cha 3 cha sheria mama kirekebishwe kwa kupunguza miaka kutoka 15 hadi miaka 12. *(Makoff)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ziko sababu mbalimbali za kufanya mapendekezo haya. Mosi, tayari Tanzania inazo sheria nyingine ambazo zinatambua kuwa mtoto wa miaka 12 anaweza kuwajibika kisheria. Sheria ni pamoja na Sheria ya Kanuni ya Adhabu Sura ya 16 ambayo kifungu cha 15(1), (2) na (3) kinatambua kwamba mtu yeyote anaweza kufanya kosa la jinai akiwa na zaidi ya miaka 10 isipokuwa kwenye masuala ya kujamiiana ni kuanzia miaka 12. Kwa hiyo, marekebisho tunayopendekeza yataendana na kifungu hiki cha sheria hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 33(2)(a) cha Sheria ya Kudhibiti na Kuzuia Maambukizi ya VVU kinatoa jukumu kwa mtu yeyote mwenye maambukizi ya VVU kumlinda mwingine dhidi ya maambukizi. Kifungu cha 4(1)(b) nacho kinatoa wajibu wa jumla wa kila mtu au taasisi kupambana na maambukizi ya VVU. Sambamba na vifungu hivyo, kifungu cha 47 kinaeleza kusababisha maambukizi kwa mtu mwingine kwa kudhamiria itakuwa ni kosa ambalo kwa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.7 ya mwaka 2019 (yaani Muswada huu) kifungu cha 24(b) cha Muswada huu kinachorekebisha kifungu cha 47 cha sheria mama kinaipatia Mahakama uwezo wa kutoa amri ya kulipa fidia mtu atakayesababisha mwingine kuambukizwa VVU kwa makusudi. Ikimbukwe kwamba vifungu vyote nilivyotaja hapo juu havitaji umri isipokuwa mtu. Wajibu huu ni mgumu kutekelezeka kama unavyoelekezwa katika vifungu hivyo hasa kwa watoto wenye umri wa chini ya miaka 15 ambapo wengi wameanza kujihusisha na vitendo vya ngono. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mheshimiwa, mwaka 2009 Bunge lilitunga Sheria ya Mtoto Na.21. Pamoja na kwamba kwa sheria hii mtoto ni mtu mwenye umri chini ya miaka 18 lakini kifungu cha 15 cha sheria hii kinampatia mtoto wajibu wa kulinda maadili pamoja na kutumia uwezo wake na akili yake kwa manufaa mapana ya jamii na taifa kwa ujumla. Sheria hii pia mtoto amepewa nafasi katika masuala mengine yanayomhusu. Kwa mfano, kifungu cha 39(2)(d) mtoto wa miaka 7 anaweza kufanya maamuzi na kuchagua anayetaka kuishi naye kati ya baba au mama lakini katika masuala yanayohusu afya yake kama upimaji wa VVU, Sheria ya UKIMWI inamkataza kupima VVU mpaka pale mzazi au mlezi atakapotoa ridhaa au atimize miaka 15 kama ambavyo inapendekezwa sasa ambayo sisi Kambi Rasmi ya Upinzani tunataka ishuke hadi miaka 12. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa mtoto ana haki ya kutoa maoni na kushiriki kufanya maamuzi ya jambo lolote linaloathiri ustawi wake, upimaji wa VVU ni moja ya mambo yanayoathiri ustawi wake na hivyo ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kwamba Sheria ya UKIMWI inayomkataza

mtoto kupima VVU bila ridhaa ya mzazi au mlezi wake inaathari za moja kwa moja haki yake ya kutoa maoni na kushiriki kufanya maamuzi. Kwa muktadha huo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaamini kwamba kwa kubadili kifungu cha 15 cha Muswada huu kinachohusu ridhaa ya upimaji kwa mtoto itasaidia kuwapatia watoto nafasi ya kushiriki kufanya maamuzi kuhusu afya zao na wakati huo huo ikisadia utekelezwaji wa misingi ya sheria, ikiwemo Sheria ya Mtoto ya mwaka 2009.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tukiangalia uzoefu kutoka nchi nyingine za Afrika, zikiwemo nchi ya Afrika Kusini kupitia Sheria ya Mtoto Na. 38 ya mwaka 2005, kifungu cha 130(2)(a) kinaridhia mtoto kupima VVU akiwa na zaidi ya miaka 12 au chini ya miaka 12 ikiwa ana uelewa wa hatari, faida na athari za kijamii zinazohusiana na upimaji. Aidha, nchi ya Afrika Kusini ilikwenda mbali zaidi kupitia kifungu cha 129 cha sheria hiyo na kuruhusu ridhaa ya mtoto katika masuala mengine ya huduma za kiafya ikiwemo ridhaa ya matibabu na upasuaji kwa miaka 12 na kuendelea. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, endapo Bunge lako Tukufu litakubaliana na kupitisha marekebisho haya, Tanzania haitakuwa nchi ya kwanza kwa Afrika Mashariki kuwa na sheria ya hii. Nchi jirani ya Uganda tayari inacho kifungu kama hicho katika Sheria yake ya Kudhibiti na Kuzuia UKIMWI. Kifungu cha 10 cha Sheria ya Uganda kifungu kidogo cha (1) na (2) kinaruhusu mtoto wa miaka 12 kupima maambukizi ya VVU bila kupata ridhaa ya mzazi na au mlezi wake. Sheria hiyo ya nchi ya Uganda inakwenda sambamba na Sheria ya Ushauri Nasaha inayoeleza kwamba mtoto mwenye umri wa miaka 12 au zaidi anaweza kufanya maamuzi ya kupima VVU bila kuwa na ridhaa ya mzazi au mlezi. Nchi nyingine yenye kifungu kama hicho katika Ukanda wa Nchi za Afrika Mashariki na Kusini mwa Jangwa la Sahara ni pamoja na nchi za Rwanda, Uganda, Lesotho, Malawi na Afrika Kusini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, utafiti uliofanywa na Shirika la Afya Duniani mwaka 2017 kuhusu kushushwa umri wa

ridhaa ya kupima, unaonesha kwamba kadri sheria zinazohusiana na kupunguza umri wa ridhaa ya upimaji zinavyorekebisha zinachangia kuongezeka kwa 11% ya upimaji wa VVU miongoni mwa watoto.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 18 cha Muswada huu kinapendekeza kufanyia marekebisho kifungu cha 16 kwa kupendekeza kwamba endapo mtu mwenye umri wa chini ya miaka 18 atapimwa VVU kwamba wazazi, walezi waweze kupokea majibu kwa niaba yake. Kambi rasmi Bungeni inapendekeza watoto waweze kupokea majibu yao bila ridhaa ya wazazi wao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 19 cha Muswada kinafanyia marekebisho ya kifungu cha 16 kwa kuongeza vifungu vipya. Katika marekebisho hayo, Serikali inapendekeza kuruhusu mtu kujipima VVU ikiwa ni pamoja na kueleza masharti yatakayoambatana na upimaji huo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na nia nzuri ya Serikali katika mapendekezo haya, Kambi Rasmi inapendekeza kwamba marekebisho ya kifungu 16A(3) kiondolewe kwa sababu kifungu hicho kitawanyima watoto wenye umri wa chini ya miaka 18 kijipima VVU katika mazingira ambayo takwimu za Tanzania zinaonesha kwamba watoto wengi wanajihusisha na vitendo vya ngono kuanzia miaka 10 na kwamba maambukizi mapya kwa vijana ni miaka 15 – 24 kwa 40%.

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho ya Sheria ya Madini, Sura ya 123. Sehemu ya Nane ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Madini, Sura ya 123 kwa kile kinachosemwa na Serikali kwamba ni kuondoa changamoto ambazo zimejitokeza katika kutekeleza shughuli za kuongeza thamani ya madini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, itakumbukwa kwamba mapema mwaka huu, Bunge lako Tukufu lilitunga na kupitisha Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali na mojawapo sheria iliyopitiwa ni hii ya madini. Kwa mujibu wa marekebisho

hayo, Sheria ya Madini sasa inawataka wamiliki wa *dealers licence* kufanya biashara ya madini ndani ya soko la madini pekee yake na hivyo kusababisha ugumu wa kufanya shughuli za uongezaji thamani madini katika masoko hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama Serikali ingekubali kupokea maoni mbadala huenda leo kabla hata ya mwaka kuisha yasingeletwa marekebisho haya. Ni lazima sasa Serikali ijifunze kusikiliza maoni ya wadau na watu wengine kwa sababu mapendekezo yote yanalenga kuboresha na ni kwa maslahi mapana ya taifa letu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 42 cha Muswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 73 kwa kufuta kifungu kidogo cha (3) cha Sheria ya Madini. Hata kama Serikali ingesoma sheria yote kwa ujumla wake ingegundua kwamba kwa kupendekeza marekebisho katika kifungu cha 73(3) ilipaswa pia kupitia Muswada huu kupendekeza kufanya marekebisho ya kifungu cha 75(4)(b) cha Sheria mama ya Madini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 42 cha Muswada, sitakinuku kwa ajili ya muda lakini kifungu cha 73 cha sheria mama ambacho kimefutwa na sitakisoma kwa sababu ya muda na kifungu 75 wanatoa muda wa kuhuisha leseni. Katika kifungu cha 75(4) wanasema: *"The holder of a dealer licence who applies in the proper manner shall be granted a renewal of his licence for a maximum period of twelve months.* Ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani kwamba kifungu cha 75(4) hakifanya marejeo kwenye kifungu cha 73 na kwa mapendekezo ya Muswada huu kifungu cha 42 cha Muswada kimefutwa. Kwa vyovyote vili kifungu cha 75 hakifanyi marejeo kwenye kifungu kipyua cha 73 ambacho kimetokana na kuandikwa upya kwa kifungu kilichokuwa kifungu kidogo cha (4) na kifungu kidogo cha (5) ambacho sasa kinakuwa kifungu kidogo cha (4). Kwa muktadha huo, kwa hivyo kifungu cha 75(4)(b) kinapaswa kufutwa na Serikali wanapaswa kuingiza kifungu kipyua kinachofanyia marekebisho yaani cha 75.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 43 cha Muswada kinafanyia marekebisho Sehemu ya V ya Sheria mama ya Madini kwa kuongeza baada ya kifungu cha 86B sehemu ndogo ya (iv) inayohusu utoaji wa leseni za ukataji na kung'arisha madini. Hata hivyo, vifungu vya 86C, 86D, 86E havielezi kuhusu waombaji ambao watakuwa wameingia ubia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kipindi cha leseni kinachotajwa chini ya kifungu kipyua cha 86F kwa wenye leseni kubwa ni kidogo ukilinganisha na mtaji ambao utakuwa umewekezwa ambao kwa mujibu wa kifungu kidogo cha (1) na (2) cha kifungu cha 8 cha Sheria mama ya Madini ni kati ya dola 100,000 hadi dola 100,000,000.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni vigumu mwekezaji kuwekeza kiasi kikubwa cha fedha kama hicho, halafu akanyimwa leseni ya kuendelea kwa sababu ambazo zinaelezwa katika kifungu kipyua cha 86F(3). Pamoja na hayo, wakati Serikali ikifuta kifungu cha 73(3) ambacho kilikuwa kinamtaka mzawa kuwa na mashine tatu (3) kabla ya kupewa leseni kifungu kipyua cha 86G(2)(a) kinawataka wazawa ambao wanaomba leseni kubwa kuwa na mashine 10.

Kifungu hiki hakitoi nafasi kwa wazawa kuwekeza katika sekta ya madini na kutoa fursa kwao kuchangia uchumi wa Taifa. Ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani kwamba idadi ya mashine zinazotakiwa zipunguzwe ili kuwawezesha wazawa ambao mitaji yao siyo mikubwa sana lakini wanapenda kuwekeza katika aina hii ili kushiriki uchumi wa Taifa lao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hitimisho, naomba kuhitimisha kwa kuwakumbusha viongozi wetu popote pale walipo kwamba Kamati Kuu ya CHADEMA iliyokutana tarehe 7 Novemba...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

**MAONI YA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI, KUHUSU
MUSWADA WA SHERIA YA MAREKEBISHO YA SHERIA
MBALIMBALI NA. 7 YA MWAKA 2019 (THE WRITTEN LAWS
(MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO.7) ACT, 2019)**

(Chini ya Kanuni ya 86(6) ya Kanuni za Kudumu za Bunge,
Toleo la Januari, 2016)

A. UTANGULIZI

**[AYA YA KWANZA HADI YA SITA ZIMEONDOLEWA KWA
MAELEKEZO YA KITI]**

7. Mheshimiwa Spika, Muswada ulioletwa mbele ya Bunge lako tukufu unapendekeza marekebisho katika Sheria Kumi na Moja. Sheria hizo ni Sheria ya Magonjwa ya Wanyama, Sura ya 156; Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 154; Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197; Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada, Sura ya 134; Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 431; Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa Kemikali za Viwandani na Majumbani, Sura ya 182; Sheria ya Madini, Sura ya 123; Sheria ya Mazishi ya Viongozi wa Kitaifa, Sura ya 149; Sheria ya Bandari, Sura ya 116; Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19 na Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, Sura ya 36.

B. MAONI KATIKA MAREKEBISHO YA SHERIA MAHUSUSI

I. Marekebisho ya Sheria ya Magonjwa ya Wanyama (Sura ya 156)

8. Mheshimiwa Spika, Sehemu ya pili ya muswada inarekebisha Sheria ya Magonjwa ya Wanyama Sura ya 156. Kifungu cha 4 cha muswada kinarekebisha sheria mama kwa kurekebisha kifungu cha 62 cha sheria mama kwa kufuta maneno "three hundred thousand shillings or not more than five hundred thousands shillings or imprisonment for six months" na badala yake yawekwe maneno "five hundred thousands shillings but not exceeding ten million shillings or to imprisonment for a term of not less than six months but not exceeding twelve months".

9. **Mheshimiwa Spika**, kiasi tajwa kama adhabu ni kikubwa sana na hakilingani na makosa. Kifungu hicho kinatokana na kifungu cha 62 cha Sheria ya Magonjwa ya Wanyama ambacho kinasema mtu yeyote atakayekwenda kinyume na matakwa ya Sheria ya Magonjwa ya Wanyama atakuwa ametenda kosa.

10. **Mheshimiwa Spika**, kwa mfano makosa ambayo yanasemwa kutendeka chini ya sheria hii ya magonjwa ya wanyama ni pamoja na makosa ya kusafirisha mifugo kwa miguu au kwa kutumia usafiri nje ya eneo lililokaguliwa au kuwekewa kalandinga bila kibali. Mwananchi ambaye atakamatwa anaswaga mbuzi wake wawili, kutoka eneo moja kwenda eneo lingine bila kibali huwezi kumtoza faini ya kati ya shilingi laki tano hadi milioni kumi na au adhabu ya kifungu cha miezi sita jela hadi mwaka mmoja. Adhabu lazima ilenge kurekebisha kuliko dhana ya sasa ya kutumia makosa kama chanzo cha mapato ya fedha kwa Serikali.

11. **Mheshimiwa Spika**, kifungu cha 5 cha muswada wa sheria hii kinarekebisha kifungu cha 62 kwa kuongeza kifungu kipya cha 62A kinachohusu mfumo wa kuffilisha makosa, kwa maelezo ya kwamba jambo hilo litaepusha mchakato mrefu wa mashitaka na hivyo kuokoa gharama na muda na pia kupunguza mlundikano wa kesi.

12. **Mheshimiwa Spika**, kifungu cha 5 cha muswada kinafanya marekebisho ya sheria mama kwa kuingiza kifungu kipya cha 62A (1) kinataka kuweka mazingira ya mtuhumiwa kukiri kosa kwa maandishi kwamba amefanya kosa kwa mujibu wa sheria ya magonjwa ya wanyama au sheria inayohusu idara nyingine, kifungu hiki kinampa mamlaka Mkurugenzi au Afisa aliyeidhinishwa na Mkurugenzi wa Mamlaka ya kuffilisha makosa peke yake kabla ya kuanza kwa shauri mahakamani na kumtaka mtuhumiwa kulipa kiasi cha fedha kisichozidi milioni tano. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapendekeza kwamba kifungu hiki kirekebishwe kwa kutoa mwanya uliopo kwenye maneno, *“or any other sector legislation”* kwa sababu sheria hii haihusiani na sheria za sekta nyingine isipokuwa magonjwa ya wanyama pekee.

13. **Mheshimiwa Spika**, kifungu kidogo cha 62A(2) kinatoa mamlaka kwa Mkurugenzi kuongeza riba kwa mtu aliyeshindwa kulipa kiwango kilichotakiwa kulipwa kama ilivyoelekezwa kwenye kifungu cha 62A(1) hapo juu, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona Serikali inataka kutumia njia hii kama mojawapo ya vyanzo vya mapato badala ya kuwa chombo cha kulea na kukuza sekta ya mifugo nchini, kwa sababu mtu kushindwa kulipa faini aliyokiri inaweza kusababishwa na mambo mengi ikiwemo hali ngumu ya uchumi na umaskini ikizingatiwa inawezekana mtuhumiwa akawa ni mfugaji wa kawaida tu, hivyo Kambi Rasmi ya Upinzani ilitegemea Serikali kutoa mwanya kwa mdaiwa kuongezewa muda wa kulipa badala ya kumuongezea riba.

14. **Mheshimiwa Spika**, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni haikubaliana na kifungu cha 62A(3) kuwa mtu atakayeshindwa kulipa deni lililofililishwa, Mkurugenzi anaweza kutekeleza amri ya kufililisha sawa na amri ya Mahakama na badala yake Kambi Rasmsi ya Upinzani Bungeni inataka uwepo utaratibu wa kusajili mahakamani hizo amri za kufililisha kama ambavyo tuzo nyingine zinasajiliwa mahakamani na jukumu la kutoa amri ya kutekeleza amri hizo litolewe na mahakama peke yake.

II. Marekebisho ya Sheria ya Ustawi wa Wanyama (Sura ya 173)

15. **Mheshimiwa Spika**, Sehemu ya III ya muswada huu unafanya marekebisho ya Sheria ya Ustawi wa Wanyama Sura ya 173, kifungu cha 7 cha muswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 59 cha sheria mama ya Ustawi wa Wanyama, Sehemu ya VII inayohusu makosa na adhabu ili kuongeza vitendo ambavyo ni makosa chini ya sheria hiyo. Kwa mujibu wa marekebisho haya itakuwa ni kosa mtu asipohakikisha kwamba wanyama walio chini ya uangalizi wake wanaishi bila njaa, kiu, woga, maumivu au majeraha.

16. **Mheshimiwa Spika**, haieleweki ni kwa namna gani mfugaji anaweza kuadhibiwa ikiwa mnyama ambaye yuko chini ya uangalizi wake anaweza kupata woga ambao hata mwangalizi mwenyewe hawezi na au kufahamu hata chanzo

cha woga wa mnyama husika. Hata hivyo kiasi cha fedha kinachotajwa katika kifungu cha 7 cha muswada kwa kurekebisha kifungu cha 59(b) cha shilingi laki moja hadi milioni moja ni kiwango kikubwa sana kwa mfugaji wa kawaida na hivyo kinapaswa kupungua angalau kuwa kati ya elfu hamsini hadi laki tano.

17. Mheshimiwa Spika, tuangalie katika mazingira ambayo maeneo mengi ya malisho ya mifugo yanatwaliwa kwa ajili ya matumizi mengine kama vile shughuli za madini, kilimo na kuwa hifadhi za wanyamapori na hivyo wafugaji kukosa eneo la malisho, jambo hilo ni wazi kabisa kuwa mifugo itakuwa na njaa. Je, sheria hii kwa nini haitoi wajibu kwa Serikali kuhakikisha maeneo ya malisho na maji kwa ajili ya mifugo inapatikana kwa urahisi. Aidha, katika mazingira ambayo mabadiliko ya tabianchi yameathiri maeneo mengi ya malisho na vyanzo vya maji kukauka. Je, katika mazingira kama hayo, mfugaji anatakiwa kuadhibiwa kwa mifugo kuwa na kiu au njaa?

18. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 8 cha muswada kinarekebisha kifungu cha 60(1)(a) kwa kufuta neno hamsini elfu na kuweka neno laki tano. Kiwango hiki cha fedha ni kiwango kinachotokana na dhana ya kuffilisha kwa makosa ambayo yameanishwa chini ya kifungu cha 59(1) ambayo mengine yameongezwa na marekebisho ya muswada huu, hata hivyo, maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani kuhusiana na makosa ya kuffilisha ni yale yale. Aidha, Serikali iwekeze zaidi katika kuwajengea wananchi ufahamu wa kutovunja sheria za nchi katika sekta mbalimbali badala ya kuwavizia wafanye makosa ili Serikali ipate mapato yake.

III. Marekebisho ya Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, (Sura ya 197)

19. Mheshimiwa Spika, Sehemu ya (iv) ya muswada huu unafanya marekekebisho Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197 ambapo kifungu cha 10 cha muswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 34 cha sheria mama ya Benki Kuu ya Tanzania. Kwa mujibu wa kifungu cha 10 cha muswada huu, kifungu cha 34(1) cha sheria mama ya Benki

Kuu ya Tanzania kinarekebishwa ili kuweka matumizi sahihi ya neno “Serikali” ili kujumuisha Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar.

20. Mheshimiwa Spika, Hata hivyo, marekebisho haya hayana msingi wowote kwa sababu Sheria Namba 4 ya mwaka 2006 inayoitwa “The Bank of Tanzania Act, iliyochapishwa kwa amri ya Serikali katika Gazeti maalumu la Serikali ISSN 0856 – 0331X, Gazette No. 5 la tarehe 8th June, 2006 lenye kichwa cha habari kinachosema; “Act Supplement to the special Gazette of the United Republic of Tanzania No. 3 Vol. 87 dated 8th June, 2006 Printed by the Government Printer, Dar Es Salaam, by Order of the Government” limeandika sheria hii na kifungu hiki kama ambavyo Serikali inapendekeza sasa katika kifungu cha 10 cha muswada huu.

21. Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inataka Serikali sasa kuliambia Bunge lako tukufu nini dhamira ya kuleta mapendekezo haya ambayo tayari yako kwenye sheria za Tanzania na ikiwa ni ukosefu wa umakini, uko wapi uwajibikaji wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

IV. Marekebisho ya Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 431

22. Mheshimiwa Spika, sehemu ya sita ya muswada huu, unafanya marekebisho ya sheria ya Usimamizi na udhibiti wa VVU na UKIMWI ambapo jumla ya vifungu kumi vya sheria husika vinapendekezwa kufanyiwa marekebisho.

23. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 15 cha muswada huu kinapendekeza kufanya marekebisho kifungu cha 3 cha sheria mama, kwa kuongeza tafsiri ya neno mtoto. Kwa mujibu wa mapendekezo haya Mtoto, kwa maana ya kupima virusi vinavyosababisha HIV ni mtu ambaye ana umri wa miaka chini ya 15. Aidha, dhamira hasa ya mabadiliko haya ni kupunguza umri wa ridhaa ya upimaji kutoka miaka 18 ya awali hadi miaka 15 inayopendekezwa na Serikali katika muswada huu.

24. Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa lengo ni hilo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapendekeza kwamba, kifungu cha 15 cha muswada huu ambacho kinarekebisha kifungu cha 3 cha sheria mama kirekebishwe kwa kupunguza miaka kutoka 15 hadi miaka 12.

25. Mheshimiwa Spika, ziko sababu mbalimbali za kufanya mapendekezo haya. Mosi, tayari Tanzania inazo sheria nyingine ambazo zinatambua kuwa mtoto wa miaka 12 anaweza kuwajibika kisheria, Sheria ni pamoja na Sheria ya Kanuni ya Adhabu Sura ya 16 ambayo kifungu cha 15(1), (2) na (3) kinatambua kwamba mtu yeyote anaweza kufanya kosa la jinai akiwa na zaidi ya miaka 10 isipokuwa kwenye masuala ya kujamiiana ni kuanzia miaka 12, kwa hiyo marekebisho tunayopendekeza yataendana na kifungu hiki cha sheria hii.

26. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 33(2)(a) cha Sheria ya Kudhibiti na Kuzuia Maambukizi ya VVU No 28/2008 kinatoa jukumu kwa mtu yeyote mwenye maambukizi ya VVU kumlinda mwingine dhidi ya maambukizi, kifungu cha 4(1)(b) nacho kinatoa wajibu wa jumla wa kila mtu au taasisi kupambana na maambukizi ya VVU, sambamba na vifungu hivyo, kifungu cha 47 kinaeleza kusababisha maambukizi kwa mtu mwingine kwa kudhamiria itakuwa ni kosa ambalo kwa Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali Na. 7 ya mwaka 2019 (yaani muswada huu) kifungu cha 24(b) cha muswada huu kinachorekebisha kifungu cha 47 cha sheria mama kinaipatia mahakama uwezo wa kutoa amri ya kulipa fidia mtu atakayesababisha mwingine kuambukizwa VVU kwa makusudi. Ikimbukwe kwamba vifungu vyote nilivyotaja hapo juu havitaji umri isipokuwa mtu, wajibu huu ni mgumu kutekelezeka kama unavyoelekezwa katika vifungu hivyo hasa kwa watoto wenye umri wa chini ya miaka 15 ambao wameanza kujihusisha na vitendo vya ngono.

27. Mheshimiwa Spika, mwaka 2009 Bunge lilitunga Sheria ya Mtoto Namba 21, pamoja na kwamba kwa sheria hii mtoto ni mtu mwenye umri chini ya miaka 18, lakini kifungu cha 15 cha sheria hii kinampatia mtoto wajibu wa kulinda maadili

pamoja na kutumia uwezo wake na akili yake kwa manufaa mapana ya jamii na taifa kwa ujumla. Sheria hii pia mtoto amepewa nafasi katika masuala mengine yanayomhusu kwa mfano, kifungu cha 39(2)(d) mtoto wa miaka 7 anaweza kufanya maamuzi na kuchagua anayetaka kuishi naye kati ya Baba au Mama, lakini katika masuala yanayohusu afya yake kama upimaji wa VVU, Sheria ya UKIMWI inamkataza kupima VVU mpaka pale mzazi au mlezi atakapotoa ridhaa au atimize miaka 15 ambayo inapendekezwa sasa ni miaka hii 15 ambayo tunapendekeza sasa ishuke hadi 12.

28. Mheshimiwa Spika, kwa kuwa mtoto ana haki ya kutoa maoni na kushiriki kufanya maamuzi ya jambo lolote linaloathiri ustawi wake, upimaji wa VVU ni moja ya mambo yanayoathiri ustawi wake na hivyo ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kwamba Sheria ya UKIMWI inayomkataza mtoto kupima VVU bila ridhaa ya mzazi au mlezi wake inaathari za moja kwa moja haki yake ya kutoa maoni na kushiriki kufanya maamuzi. Kwa muktadha huo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaamini kwamba kwa kubadili kifungu cha 15 cha muswada huu kinachohusu ridhaa ya upimaji kwa mtoto, itasaidia kuwapatia watoto nafasi ya kushiriki kufanya maamuzi kuhusu afya zao na wakati huo huo ikisadia utekelezwaji wa misingi ya sheria, ikiwemo Sheria ya Mtoto ya mwaka 2009.

29. Mheshimiwa Spika, Tukiangalia uzoefu kutoka nchi nyingine za Afrika, zikiwemo nchi ya Afrika Kusini kupitia Sheria ya Mtoto Na. 38 ya mwaka 2005, kifungu cha 130(2)(a) kinaridhia mtoto kupima VVU akiwa na zaidi ya miaka 12 au chini ya miaka 12 ikiwa ana uelewa wa hatari, faida na athari za kijamii zinazohusiana na upimaji. Aidha nchi ya Afrika Kusini ilikwenda mbali zaidi kupitia kifungu cha 129 cha sheria hiyo, na kuruhusu ridhaa ya mtoto katika maswala mengine ya huduma za kiafya ikiwemo ridhaa ya matibabu na upasuaji kuwa miaka 12 na kuendelea.

30. Mheshimiwa Spika, Endapo Bunge lako tukufu litakubaliana na kupitisha marekebisho haya, Tanzania haitakuwa nchi ya kwanza kwa Afrika Mashariki kuwa na

sheria ya hivi, nchi jirani ya Uganda tayari inachokifungu kama hicho katika Sheria yake ya Kudhibiti na Kuzuia UKIMWI ya mwaka 2014. Katika sheria hiyo, kifungu cha 10 (1) na (2) kinaruhusu mtoto wa miaka 12 kupima maambukizi ya VVU bila kupata ridhaa ya mzazi na au mlezi wake. Sheria hiyo ya nchi ya Uganda inakwenda sambamba na sera ya ushauri nasaha inayoeleza kwamba mtoto mwenye umri wa miaka 12 au zaidi anaweza kufanya maamuzi ya kupima VVU bila kuwa na ridhaa ya mzazi au mlezi. Nchi nyingine yenye kifungu kama hicho katika ukanda wa nchi za Afrika Mashariki na Kusini mwa Jangwa la Sahara ni pamoja na nchi za Rwanda, Uganda, Lesotho, Malawi na Afrika Kusini.

31. Mheshimiwa Spika, Utafiti uliofanywa na Shirika la Afya Duniani mwaka 2017 kuhusu kushushwa umri wa ridhaa ya kupima, unaonesha kwamba kadri sheria zinazohusiana na kupunguza umri wa ridhaa ya upimaji zinavyorekebisha zinachangia kuongezeka kwa 11% upimaji wa VVU miongoni mwa watoto. Ni rai ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kwamba kwa kifungu cha 15 cha muswada huu kirekebishwe kutoka miaka 15 inayopendekezwa hadi miaka 12 kwa maslahi mapana ya Taifa hili.

32. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 18 cha muswada huu kinapendekeza kufanyia marekebisho kifungu cha 16 kwa kupendekeza kwamba endapo mtu mwenye umri wa chini ya miaka 18 atapimwa VVU kwamba wazazi, walezi au mtu yeyote wa kuaminiwa na mpimwaji aweze kupokea majibu kwa niaba yake. Kifungu cha 16(2)(a) kilikuwa kina ruhusu mzazi au mlezi kupokea majibu ya vipimo vya VVU kwa niaba ya mtoto.

33. Mheshimiwa Spika, Ni mapendekezo ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kwamba kifungu hicho kibaki kama kilivyo kwenye sheria mama kwa sababu kitaathiri malengo ya Taifa. Tunapendekeza kwamba watoto ambao wanahitaji ridhaa ya wazazi ambao kwa maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani ni watoto walio chini ya miaka 12, hao tu ndiyo wapewe nafasi ya kujua majibu ya vipimo vya watoto wao, hali hii itaepusha watoto ambao wanaogopa kwamba ikiwa

wazazi wao, walezi au mtu mwingine anaweza kujua hali ya afya zao basi hawatajitokeza kupima VVU na hivyo kukwamisha malengo ya Serikali ya mapambano dhidi ya UKIMWI.

34. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 19 cha muswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 16 kwa kuongeza vifungu vipya vya 16A, 16B, 16C, 16D na 16E. Katika marekebisho hayo, Serikali inapendekeza kuruhusu mtu kujipima VVU ikiwa ni pamoja na kueleza masharti yatakyoambatana na upimaji huo.

35. Mheshimiwa spika, Pamoja na nia nzuri ya Serikali katika mapendekezo haya, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapendekeza kwamba kifungu cha 16A(3) cha Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 7 ya mwaka 2019 kinachotaja kwamba; *“A person below the age of eighteen years shall not undertake self-testing or be provided with self-testing kits”* kiondolewe kwa sababu kifungu hicho kitawanyima watoto wenye umri wa chini ya miaka 18 kijipima VVU katika mazingira ambayo takwimu za Tanzania HIV Impact Survey (THIS) 2016/2017 zinaonesha kwamba watoto wengi wanajihusisha na vitendo vya ngono kuanzia miaka 10 na kwamba maambukizi mapya kwa vijana wa miaka 15 – 24 ni 40%.

VII. Marekebisho ya Sheria ya Madini, Sura ya 123

36. Mheshimiwa Spika, Sehemu ya nane ya muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Madini, Sura ya 123 kwa kile kinachosemwa na Serikali kwamba ni kuondoa changamoto ambazo zimejitokeza katika kutekeleza shughuli za kuongeza thamani ya madini.

37. Mheshimiwa Spika, itakumbukwa kwamba mapema mwaka huu, Bunge lako tukufu lilitunga na kupitisha Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 2 ya mwaka 2019, ambayo miongoni mwa sheria nyingine zilizofanyiwa marekebisho ilikuwemo Sheria ya Madini, Sura ya 123. Kwa mujibu wa marekebisho hayo, Sheria ya Madini sasa inawataka wamiliki wa dealers licence kufanya biashara ya

madini ndani ya soko la madini pekee, na hivyo kusababisha ugumu wa kufanya shughuli za uongezaji thamani madini katika masoko hayo.

38. Mheshimiwa Spika, kama Serikali ingekubali kupokea maoni mbadala huenda leo kabla hata ya mwaka kuisha yasingeletwa marekebisho haya, ni lazima sasa Serikali ijifunze kusikiliza maoni ya wadau na watu wengine kwa sababu mapendekezo yote yanalenga kuboresha na ni kwa maslahi mapana ya Taifa, kuliko Serikali kudhani kwamba kukubali ushauri ni kuonesha udhaifu.

39. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 42 cha muswada huu kinafanya marekebisho ya kifungu cha 73 kwa kufuta kifungu kidogo cha (3) cha Sheria ya Madini. Hata kama Serikali ingesoma sheria yote kwa ujumla wake ingegundua kwamba, kwa kupendekeza marekebisho katika kifungu cha 73(3) ilipaswa pia kupitia muswada huu kupendekeza kufanya marekebisho ya kifungu cha 75(4)(b) cha Sheria mama ya Madini, Sura ya 123.

40. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 42 cha muswada kinasema “the principle Act is amended in section 73, by-
(a) Deleting sub section 3; and
(b) Renumbering subsection (4) and (5) as subsection (3) and (4) respectively”.

41. Mheshimiwa Spika, Lakini kifungu cha 73(3) cha Sheria ya Madini ambacho kimefutwa kinasema “*An application for dealer licence in respect of gemstones shall be accompanied by commitment to acquire and utilize, in case of Tanzanian five lapidary machines and in the case of foreigner thirty (30) lapidary machines within three months from the date of grant of the licence.*”

42. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 75 ambacho kinatoa muda wa kuhuisha leseni kinasema katika kifungu kidogo kwamba; “75(4) The holder of a dealer licence who applies in the proper manner shall be granted a renewal of his licence for a maximum period of twelve months unless:-

- (a) he is in default;
- (b) he is disqualified from holding or renewing a dealer licence under subsection (3) of section 73 or subsection (2) of section 78.

43. Mheshimiwa Spika, kama unavyoona hapo, ni dhahiri kwamba kifungu hiki cha 75(4)(b) kinafanya marejeo kwenye kifungu cha 73(3) ambacho kwa mapendekezo ya kifungu cha 42 cha muswada kimefutwa. Kwa vyovyote vile kifungu hiki cha 75(4)(b) hakifanyi marejeo kwenye kifungu kipyaa cha 73(3) ambacho kimetokana na kuandikwa upya kwa kifungu kilichokuwa kifungu kidogo cha 4 na kifungu kidogo cha 5 ambacho sasa kinakuwa kifungu kidogo cha 4, kwa muktadha huo, kifungu cha 75(4)(b) kinapaswa kufutwa na Serikali wanapaswa kuingiza kifungu kipyaa kinachofanyia marekebisho kifungu cha 75.

44. Mheshimiwa spika, kifungu cha 43 cha muswada kinafanyia marekebisho sehemu ya V ya sheria mama ya Madini kwa kuongeza baada ya Kifungu cha 86B sehemu ndogo ya (iv) inayohusu utoaji wa leseni za ukataji na kung'arisha madini. Hata hivyo vifungu vya 86C, 86D, 86E havielezi kuhusu waombaji ambao watakuwa wameingia ubia. Kipindi cha leseni kinachotajwa chini ya kifungu kipyaa cha 86F kwa wenye leseni kubwa ni kidogo ukilinganisha na mtaji ambao utakuwa umewekezwa ambao kwa mujibu wa kifungu kidogo cha (1) na (2) cha kifungu cha 8 cha sheria mama ya madini ni kati ya \$100,00 hadi \$100,000,000.

45. Mheshimiwa Spika, ni vigumu mwekezaji kuwekeza kiasi kikubwa cha fedha kama hicho, halafu akanyimwa leseni ya kuendelea kwa sababu ambazo zinaelezwa katika kifungu kipyaa cha 86F(3). Pamoja na hayo, wakati Serikali ikifuta kifungu cha 73(3) ambacho kilikuwa kinamtaka mzawa kuwa na mashine tatu (3) kabla ya kupewa leseni kifungu kipyaa cha 86G(2)(a) kinawataka wazawa ambao wanaomba leseni kubwa kuwa na mashine 10, kifungu hiki hakitoi nafasi kwa wazawa kuwekeza katika sekta ya madini na kutoa fursa kwao kuchangia uchumi wa Taifa lao. Ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani kwamba idadi ya mashine

zinazotakiwa zipunguzwe ili kuwawezesha wazawa ambao mitaji yao siyo mikubwa sana lakini wanapenda kuwekeza katika aina hii kushiriki kujenga uchumi wa Taifa lao.

C. **HITIMISHO**

46. Mheshimiwa Spika, Naomba kuhitimisha kwa kuwakumbusha viongozi wetu popote walipo kwamba Kamati Kuu ya CHADEMA iliyokutana tarehe 7 Novemba, 2019 kutathimini mwenendo wa uchaguzi wa Serikali za Mitaa 2019, iliazimia na kutangaza rasmi CHADEMA kujitoa katika mchakato wa uchaguzi wa Serikali za Mitaa. Kwa muktadha huo, naomba kuwapongeza wagombea wetu wachache waliokuwa wameteuliwa kwa kuandika barua rasmi za kujitoa na kuwakumbusha waliobaki kama wapo, kuandika na kuwasilisha barua za kujitoa rasmi kwenye mchakato huo ili CCM wapate ushindi wa kishindo wa 100% kama walivyo kusudia.

47. Mheshimiwa Spika, Baada ya kusema hayo naomba kuwasilisha!

.....
Salome Wycliffe Makamba, (Mb)

K.n.y: **MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI
BUNGENI KATIKA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA**

12 Novemba, 2019

MWENYEKITI: Ahsante kwa kuwasilisha. Sasa namuita Susan Lyimo mchangiaji wetu mwanzo ajiandae Mheshimiwa Alberto.

MHE. SUSAN A.J. LYIMO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana kwa kunipatia fursa hii ya awali na mimi niweze kuchangia katika Muswada wa Marekebisho ya Sheria mbalimbali kama yalivyowasilishwa na Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la kwanza la ujumla ambalo nataka kulizungumzia ni suala zima la mabadiliko haya ambayo tumekuwa tukiyapata mara kwa mara. Mimi nadhani ni muda sasa umefika kwa Serikali kuwa na mpango maalumu wa kurekebisha sheria zote kwa pamoja yaani kufanya mabadiliko makubwa kwa sababu kuanzia nimeingia kwenye Bunge mwaka 2005 tunaona marekebisho madogo madogo lakini kwa kipindi hiki cha kipindi Awamu ya Tano yamekuwa mengi kweli kweli na ukiangalia sanasana ni kuongeza adhabu na mambo mengine. Nadhani kuna kila sababu ya kuwa na mpango maalum wa Serikali hasa kwa kutumia *Law Reform Commission* ili kufanya marekebisho makubwa au kutunga sheria hizi upya ili wananchi wawe na amani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nianze na Sheria ya Ustawi wa Wanyama, Sura ya 150. Tunaona marekebisho ya kifungu cha 59 cha Sheria mama kwa kuongeza adhabu kwa mfugaji anayefuga mifugo. Kama ambavyo ameongea Msemaji wa Kambi ni vigumu sana kujua mfugo au mnyama wako ana uoga, huo uoga unaupimaje? Kwa hiyo, nadhani tunavyotunga sheria na Mheshimiwa AG nashukuru umerudi tutunge sheria ambazo zinatekelezeka. Kwa sababu lengo la sheria yoyote ni kuhakikisha inaenda kutekelezeka lakini sheria kama hii kwa mfano ng'ombe hivi Mmasai anafuga ng'ombe mia moja na kuendelea atajuwaje ng'ombe huyu ana woga/wasiwasi na kwamba atachukuliwa hatua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile nataka kujua sheria hii inagusa wale wanyama ambao tunawafuga ndani kwa mfano sisi kule Uchagani tunafuga ng'ombe na mbuzi ndani, nani atakuja kuhakikisha kwamba ng'ombe huyo ana woga, njaa au vyovyote vile. Kwa hiyo, nadhani kuna kila sababu ya kuangalia jambo hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini tatizo kubwa lililopo hapa ni malisho na tunajua kwamba Serikali ilitwaa malisho mengi na kubadilisha maeneo hayo kuwa ama hifadhi za Serikali au mapori tengefu. Kwa hiyo, nadhani wakati umefika sasa tuhakikishe kwamba pamoja na kutunga sheria hii lakini

hatuwaadhibu wale wanaofuga mifugo kwa sababu Serikali yenyewe imeshindwa kuwapa maeneo ya kufugia mifugo yao lakini vilevile sehemu za kunywa maji, kwa hiyo, wanyama hao wanakufa. Tumeshuhudia wanyama wengi wanakufa kwa sababu ya kukosa maeneo ya kufugia. Vilevile tumeshuhudia matatizo makubwa au migogoro mikubwa kati ya wakulima na wafugaji ambayo imepelekea sehemu nyingine wanyama wamekuwa wakiuwawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nadhani kwanza Serikali itimize wajibu wake kuhakikisha kwamba mnapoleta hii sheria mmeweka mazingira wezeshi hii mifugo isife njaa kwa sababu hakuna mfugaji atakayekuwa anafuga mifugo ambayo anaamini huo ndiyo urithi wake kwa watoto, hicho ndicho chakula chake cha kila siku halafu mnyama huyo afe kwa makusudi. Kwa hiyo, nadhani ni jukumu la Serikali kuhakikisha kwamba wanakuwa na maeneo maalumu ili wafugaji wetu waweze kufuga mifugo yao. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niendeleo kwenye sheria nyingine ambayo ni *National Leaders Funeral Act*, Sura 419. Najua kwamba sheria mama ilitungwa mwaka 2006 na ni bahati nzuri na nashukuru Mungu kwamba hakuna mpaka leo Kiongozi wa Kitaifa ambaye amefariki katika kipindi hicho. Wote tunajua kwamba kwa mila na desturi zetu hakuna mtu anayeweza kuachia ndugu yake kwa kuwa labda ni Rais, Makamu wa Rais au ni Waziri Mkuu aende akazikwe kwenye hilo eneo ambalo limetengwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nadhani kuna kila sababu ya kuirejea sheria hii na kuona kama tunaondoka kwenye hizo mila na kama ni hivyo basi tuambiwe hilo eneo lililotengwa liko wapi na kweli tunaamini kwamba wakifa hao viongozi kwa sababu wote hapa ni wasafiri tutakufa tu itakuwa ni lazima kuzikwa katika eneo hilo. Kwa hiyo, mnatulazimisha kutoka kwenye mila na desturi zetu kwa sababu huyo ameshakuwa ni kiongozi *then abandon* mila zetu tunampeleka huyu mtu kumzika katika eneo maalum.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nadhani tuangalie uhalisia wa mambo haya tusitunge tu sheria kwa sababu ni sheria au tumeichukua kwa watu lakini tuangalie katika mazingira tunayoishi hivi kweli nani atakayekubali ndugu yake anatoka labda kule Songea aende akazikwe kama ni Dodoma hayo makaburi yatakuwepo au ni Dar es Salaam siyo rahisi sana. Kwa hiyo, nadhani tuangalie ni jinsi gani tutalifanya jambo hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nije sasa kwenye sheria ambayo inananihusu sana Sheria ya Virusi na UKIMWI. Nimesikiliza kwa makini na nimepitia vifungu kwa vifungu nikaona kwamba jambo ambalo linagombaniwa sana, kwanza niipongeze Serikali na kuishukuru kwa kuleta mabadiliko haya ya umri kwa sababu natoka kwenye Kamati ya Huduma za Jamii na jambo hili tumelisisitiza sana kwamba kutoka umri wa miaka 18 waruhusiwe kujipima wenyewe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, takwimu ndizo ambazo zinatungoza na tunajua matukio yanayotokea, watoto wa chini ya miaka 15 ni wengi sana ambao wanapata maambukizi. Nazungumza hilo kama mshauri maana nimekuwa nikishauri baadgi ya wazazi na watoto. Kwa mfano, kwa Mkoa wa Shinyanga zaidi ya asilimia 50 ya watoto wa kike wanapata ujauzito chini ya miaka 18 na wote tunajua kwamba Virusi vya UKIMWI vinatokana na tendo la kujamiana na tendo hilo hilo ndilo linapelekea mtu kupata mimba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hivi tumeshuhudia watoto wa miaka 12 wanapata ujauzito ina maana nao wamefanya vitendo hivi. Pia kuna wale wengine ambao hawajavunja ungo kwa sababu wote tunajua huwezi kupata mimba kabla hujavunja ungo na watoto wanaovunja ungo ni kuanzia miaka hiyo 11 na kuendelea, kwa hiyo, tunaamini kwamba watoto hawa wengi wana virusi vya UKIMWI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile tunapozungumzia miaka 12 tunajua kwamba kuna baadhi ya wazazi wamekuwa wanawalawiti na kuwabaka watoto wao na wazazi hao wengine wanaweza wakawa na virusi vya

UKIMWI. Kwa hiyo, itakuwa vigumu sana mzazi ambaye ana virusi vya UKIMWI kuruhusu mtoto wake kwenda kupima au kwenda kumuelezea apimwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nadhani mtoto wa miaka 12 ni mkubwa tu kwa mazingira ya kawaida na ana uelewa wa kutosha. Katika shule zetu za msingi kuanzia darasa la pili ambapo ni mtoto mwenye miaka sita, saba na nane wanaanza kufundishwa elimu ya virusi UKIMWI na UKIMWI.

Kwa hiyo, suala la kwamba sisi sijui Tanzania mila na desturi, hizi mila na desturi zetu ni tofauti na za Kenya, Uganda, Malawi au Rwanda? Hakuna tofauti. Hata kama zingekuwa tofauti sisi tunaamini kwamba hawa watoto wakijitambua wataweza kujipima na kutambua hali zao za kiafya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nasisitiza na nimepeleka Jedwali la Mabadiliko nadhani litakuja kwamba umri uwe miaka 12. Sitaki kurudia yale yaliyosemwa na Msemaji wetu wa Kambi kwani ameeleza waziwazi kwamba tunavyopunguza umri wa kwenda kupima maana yake tunapata watu wengi zaidi ambao watapima virusi vya UKIMWI na kujua afya zao. Naamini kabisa Tanzania kama nchi tunapaswa kuwa mstari wa mbele kwa sababu hatuwezi kufikia ile 90, 90, 90...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Mheshimiwa kengele ya pili hiyo.

MHE. SUSAN A.J. LYIMO: Mheshimiwa Mwenyekiti, siyo ya kwanza?

MWENYEKITI: Ya pili.

Waheshimiwa Wabunge, nilimtaja Mheshimiwa Alberto lakini kuna dharura ya kiafya ya Mheshimiwa Sixtus, naomba achangele dakika tano.

MHE. SIXTUS R. MAPUNDA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuchangia. Awali ya yote nichukue fursa hii kuipongeza Serikali kwa kuja na marekebisho haya makubwa ya sheria yakiwa na maslahi mapana ya nchi yetu. Kwa haraka sana niungane na hoja zote zilizotolewa na Kamati ya Kudumu ya Katiba na Sheria, tulipata muda wa kutosha wa kuangalia maeneo yote na tuliwasiliza wadau, kwa kweli majibu tuliyopewa na Serikali kwa umoja wetu yalituridhisha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na hayo, naomba nichangie vitu vingine viwili ambavyo havikusemwa; moja, niseme kwa kifupi kwenye Sheria ya Kudhibiti Ugaidi na pili nitaongelea kidogo kwenye *NIDA*. Septemba, 2015 mpaka Desemba, 2016 nchi yetu ilifanya tathmini ya kuona uwezekano wa nchi yetu kufadhili vitendo vya kigaidi. Baada ya kufanya hiyo stadi kwa kina na ukienda kuisoma kwenye *financial intelligence unit report* inaeleza nchi yetu ilikuwa na maeneo kama manne ambayo yanaweza yakasababisha ufadhili wa ugaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la kwanza lilikuwa ni kwamba tumezungukwa na nchi ambazo usalama wake hauko sawasawa; Jambo la pili lilikuwa kuwepo kwa vikundi vya ugaidi majirani zetu kama *Al-Shabaab*; Jambo la tatu lilikuwa kuna baadhi ya nchi zina vita za wenyewe kwa wenyewe; Jambo la nne mfumo wa uchumi wetu wa kutumia *cash*, miamala ya fedha, inaweza ikasababisha nchi yetu ikawa katika *level* ya kufadhili ugaidi. Sasa nchi yetu ikawa katika *rate* ya *moderate*, haiko kwenye kubaya sana haiko kwenye kuzuri sana, ila tusipofanya *management* nzuri tunaweza tukadondokea kwenye ubaya. Sasa Serikali kuja na sheria hii kwa upande wangu naona inajibu kabisa hili tatizo ambalo lilikuwa linaisumbua kwa muda mrefu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili ninalotaka niliseme sasa kwenye maboresho ya hiyo sheria; mwaka 2015 kiongozi mmoja anayesadikika alikuwa ni wa kigaidi kutoka kwenye kikundi fulani cha *ADF* alishikwa na milipuko hapa

nchini, kesi yake ikashindikana kwa sababu sheria ilikuwa na upungufu ikabidi apelekwe nchini kwao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo Serikali inapokuja kumwongezea Waziri nguvu ya kutunga kanuni ni jambo jema sana ila niombe Serikali iangalie kitu kimoja; kwenye kifungu cha 20 kiongezwe kifungu cha 20A kitakachoeleza *offence*, kielezee ile *offence*, matendo gani yatakuwa yanaonekana kuwa ni matendo ya kufadhili ugaidi. Tukiyaacha kama yalivyo tutamkamata mtu kama yule tuliyemkamata, kwa sababu Sheria ya Ugaidi haijaelezea vitendo gani ni vya ugaidi, ingawa tuna Sheria ya *Armament Act* na *Firearm* na *Ammunition Control Act* ambazo zinaelezea yale matendo, kwenye Sheria ya Ugaidi hayapo. Sasa niombe Serikali waweke kifungu kimoja wakienda ku-*craft* kutoka kwenye zile sheria mbili watapata kabisa *offence* watakayoitengeza, kwa hiyo mtu atakapokamatwa mwingine hataweza kupelekwa kwao, atahukumiwa kwa sheria zetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la mwisho, wameongelea vizuri sana kumfanya *NIDA* awe *custodian* wa taarifa zote za watu waliojiandikisha. Hata hivyo, nadhani kuna kitu kimoja wamekiacha; waweke na *exception* kwenye ile sheria kwa vyombo vya uchunguzi wawe na uwezo wa kuzipata zile taarifa, wakimwacha *NIDA* peke yake akafanya kila kitu, vyombo vya uchunguzi havitaweza ku-*access* zile *information* kwa ajili ya maslahi na usalama mpana wa nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana kwa kunipa nafasi. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Alberto, jiandae Mheshimiwa Mariam Kisangi.

MHE. ALLY SALEH ALLY: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kwanza nataka niseme kama ambavyo mara nyingi nasema na pengine Mheshimiwa Susan na Kambi imesema kwamba vitu vinakuja kwa dharura kila mara. Si tatizo kwamba Serikali inafanya mabadiliko kwa sababu ni lazima

ifanye mabadiliko, lakini hii dharura kama ambavyo msemaji wa mwisho, Mheshimiwa Sixtus, amezungumza hapa suala la namna ya kukabiliana na ugaidi ambalo hatukatai linaweza kuwa tishio katika nchi yetu, lakini ukileta kwa dharura ina maana unakosa wadau.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano mara hii, wadau tuliopata ni mmoja tu kuhusiana na eneo moja tu la *HIV*. Tunakwenda kumpa Waziri mamlaka ya kutunga kanuni kuhusu ugaidi, kanuni ambazo zitaishia kutengenezwa na Waziri hazikupitishwa kwenye sheria. Matokeo yake kunaweza kukawa na kanuni halafu zikaja zikatubana kupita kiasi kama nchi au vingine, matokeo yake ikawa kila aliye ndiye anakamatwa na aliye siye anakamatwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pili, kwenye suala la *NIDA*; hatukupata maoni kutoka kwa wadau, namna gani hizi *data* ambazo zinawekwa katika eneo hili zitalindwa, wadau wenyewe wana nafasi gani, zinaweza zikatumika vipi, kwa sababu *data* dunia ya sasa ni suala muhimu sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatu, tunazungumzia kuhusiana, kama alivyosema Mheshimiwa Susan, unaleta sheria hapa kuhusu maziko ya kitaifa, lakini wakati huo huo unasema kwamba mtu anaweza kuona hiari asizikwe katika eneo la kitaifa. Sasa maana yake nini, maana yake nani atakwenda kuzikwa kule? Kwa sababu kama mtu ana hiari yake *family* itasema hapana, sisi tunataka tumzike Chwaka, tunataka tumzike Tandahimba, hatutaki kumzika katika eneo lililotengwa na kwa hali hiyo...

TAARIFA

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, naelewa hofu ya Mheshimiwa Ally Saleh, ni kwamba tunapoleta kufanya mabadiliko ya mazishi ya viongozi lengo letu sasa ni kufanya mazishi ya viongozi kwa kuzingatia utaratibu wa kimila, utaratibu wa kidini, kila mtu kwa mahali ambapo anataka kwenda kuzikwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja hiyohiyo inakwenda kwamba sasa kama kulikuwa na sheria ya mwanzo inapofutwa lile eneo litafanywa nini na Mheshimiwa dada Susan ameniuliza; yale maeneo yote tulishayarejeshwa sasa tunarudi kwenye utaratibu mmoja, kila kiongozi atakwenda kuzikwa pale anapotaka kwa kuzingatia matakwa ya familia na taratibu zote zitatafanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utaratibu sasa wa mazishi hayo ya kitaifa unabaki kwenye *Principle Act* ambayo imetoa maelezo yote sasa utaratibu wa mazishi yenyewe utafanyikaje hata kama sio pale kwenye makaburi ya kitaifa. Kwa hiyo kila kitu kimekuwa *under control* na Mheshimiwa Saleh wala asiwe na wasiwasi, mfumo umetengenezwa kwa viongozi wote pande zote mbili za Muungano.

MHE. ALLY SALEH ALLY: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Pamoja na maelezo yake bado nina wasiwasi; unawekaje mahali pa maziko ya kitaifa lakini bado maziko yanafanyika kwingine? Pale patalala mbwa tu, patalala paka tu kwa sababu hapatumiki, *anyway*, tunasonga mbele.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo ambalo nataka nilizungumze kwa undani kidogo, ni kuhusu hii Sheria ya UKIMWI na *HIV*. Tumesema kwamba Serikali imekuja na nia nzuri na naona sio mbaya kutoka 18 kuja 15, lakini mimi binafsi naunga mkono wanaosema 12 na binafsi nilikuwa nimejitayarisha kwa *compromise* ya 14, lakini nikapigwa *technical knockout* kwamba nimechelewa dakika tano kupeleka *amendment* hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nahisi ama 14 au 12 nitaunga mkono lakini kwa sababu *amendment* iliyopo na kama italetwa humu nitaunga mkono kwenye 12 kwa sababu nimevutiwa sana na hoja za *NACOPHA* kuliko hoja za Serikali katika suala hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa takwimu, watoto miaka sifuri mpaka tisa ni asilimia 30 ya *population* yetu; 10 mpaka 14 ni milioni saba ni asilimia 12; 15 mpaka 19

ni milioni sita, asilimia 10.9. Kwa maana nyingine hao wa miaka 10 mpaka 14, 15 mpaka 19 ni *twenty four percent* ya *population* yetu. Kama ni *twenty four percent* ya *population* yetu ina maana kwamba humu kuanzia 14 mpaka 12 ni karibu asilimia 18 ya watu wetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kama tunasema mtu ambaye anaweza kujipima ni kuanzia 15 kwenda juu unamwacha 14, unamwacha wa 13 unamwacha wa 12 wakati tunaamini sote, kila mmoja katika sisi anaamini kwamba watoto miaka 12 wanaingia katika mambo ya ngono, hasa wanawake, ama kwa kubakwa au kwa kushawishiwa au kwa chochote kile. Kwa hiyo tusifanye *denial* kwamba watoto kuanzia miaka 12 mambo hayo yapo mpaka 14 – 15. Sasa kwa nini tukatae watoto wasijipime wakati hili ni suala la hiari. Tumesema kujipima ni hiari, angalau basi watoto hawa wakiruhusiwa kujipima ina maana tunakuwa na *chance* ya kuokoa watu wengi ambao ni nje ya 15 kwenda juu. Tukisema tunakataa ina maana tunawaweka watoto wenye miaka 14 kwenda chini *at risk*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunajua sote kwamba mtu akianza kutumia dawa, nafasi ya kuambukiza mtu mwingine inapungua, lakini kama watoto hawa wenye umri wa miaka 12 mpaka 14 ambao wameshaingia katika ngono ambao wanapata *HIV* au wanapata *UKIMWI*, matokeo yake ni kwamba unawakataza wasipime, wazazi wao hawawapeleki na kama alivyosema Mheshimiwa Susan kuwa watoto hawa pengine mjomba, ami, kaka anahusika au pengine baba, ina maana kwamba unatengeneza bomu ambalo sasa hivi unaweza ukaona *prevalence* au *incidence* ni ndogo, lakini inaweza ikawa kubwa ghafla akifika miaka 15 ndiyo anaanza kupima unaona kuna ongezeko kubwa limeongezeka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii ya Serikali ya kusema kwamba ziko nchi zimefanya taratibu kama hiyo kwa mfano Afrika Kusini lakini bado *prevalence* imeongezeka, au kusema kwamba zipo nchi zenye kujaribu hilo lakini bado maambukizi yako makubwa, hii haina msingi. Wala haina msingi kusema kwamba kwa mila zetu au kwa utamaduni wetu; kama mila

mtoto wa miaka 15 anaruhusiwa kupima kwa nini mila kwa mtoto wa 12 asiruhusiwe kupima?

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika sheria za nchi hii hii kwa mujibu wa sheria ya kiislamu, mtoto wa miaka 14 anaruhusiwa kuolewa na wengi wameolewa kwa ruhusa ya wazazi wao. Kama hotuba ya Kambi ilivyosema mtoto anabanwa katika sehemu nyingi za kisheria, sina haja ya kurudia, kama alivyoeleza kwenye kambi, lakini bado kuna haja ya Serikali kutazama suala hili, kwamba tukiwaacha miaka 12 mpaka 14 nje ya *net* hii, maana yake tunakusanya bomu baadaye wakija wakifika miaka 15 wakiweza kupima matokeo yake yanakuwa ni athari kubwa, bora tuzuie sasa hivi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sioni tatizo kubwa sana la kusema huyu aende akapimwe na mzazi wake, lakini kama hata kwa mzazi wake haruhusiwi lakini pia haruhusiwi kupima yeye mwenyewe, hili ni tatizo. Ni tatizo kwa sababu mtoto, watu wengi katika umri huo wana usiri mkubwa na kwa sababu hawana uwezo matokeo yake wanaweza wakadanganywa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, halafu vilevile utafiti unaonesha kwamba nchi ambazo zimejaribu kufanya hivyo, ingawa Serikali imetuletea mfano wa Lesotho na *South Africa*, lakini kuna nchi nyingi ambazo zimeweza kufanikiwa. Sisi kama tunataka kulenga 90, 90, 90 basi 90 ya mwanzo ni muhimu kabla ya 90 ya pili na kabla ya 90 ya tatu. 90 ya mwanzo ina-include watoto wa miaka 12 mpaka 14 ambao pia wamejiingiza au wameingizwa katika masuala ya ngono.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitaunga mkono hoja yoyote ambayo inasema twende miaka 12. Ahsante sana.
(*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Kisangi, jiandae Mheshimiwa Mwakasaka.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi nami niweze kuchangia katika Muswada huu wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali. Kwanza napenda nimpongeze Mheshimiwa Rais wetu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, kwa kuleta Muswada huu hara sana Bungeni kwa njia ya dharura. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia napenda nimpongeze Mheshimiwa Spika kwa kupokea Muswada huu kwa haraka na yeye kuufanyia kazi kwa haraka. Pia napenda nimpongeze Mheshimiwa Waziri Mkuu na wasaidizi wake akiwemo Mheshimiwa Jenista Mhagama, Waziri wa Uratibu wa Bunge, kwa kufanya kazi hizi kwa umahiri mkubwa sana lakini pia kwa haraka sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia napenda nimshukuru sana Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu kwa kuweza kuwasilisha vizuri Muswada huu wa sheria ya mabadiliko ya sheria mbalimbali. Napenda pia nimpongeze Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Katiba na Sheria kwa kuweza kuujadili Muswada huu kwa umahiri mkubwa sana pamoja na Wanakamati wote. Pia niwapongeze Makatibu wa Kamati hiyo ya Katiba na Sheria kwa kufanya kazi nzuri sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango wangu katika Muswada huu wa Mabadiliko ya Sheria Mbalimbali utajikita katika maeneo makuu matatu; kwanza, Sheria ya Usimamizi na Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, Sura ya 43; Sheria ya Bandari, Sura ya 166; na Sheria ya Wanyama, Sura ya 156.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nikianza na Sheria ya Udhhibiti wa VVU na UKIMWI, nitachangia katika eneo ambalo mchangiaji mwenzangu alianza kuzungumzia. Katika eneo la umri wa mtoto kuwa na hiari ya kupima UKIMWI ni mtoto wa miaka 15. Nakubaliana kabisa na maelezo ya Serikali na yale yaliyotolewa. Mtoto wa miaka 15 ni mtoto ambaye angalau anakuwa amemaliza shule ya msingi sasa anakwenda sekondari, kwa maneno mengine tunasema

kwamba katika umri huo wa miaka 15 mtoto angalau ameweza kujitambua.

T A A R I F A

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kumpa taarifa mama yangu, Mheshimiwa Mariam Kisangi kwamba kwa sasa hivi watoto wengi wanaomaliza darasa la saba ni kuanzia miaka 12 hadi 13 na sio miaka 15 kama ilivyokuwa zamani.

MWENYEKITI: Taarifa hiyo.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa yake sitambui kwa sababu mimi ni Mwalimu wa shule ya msingi, najua mtoto anapokelewa kuanzia miaka sita, saba na kuendelea na anamaliza miaka 15 au 14 kwa wengine, sio wote.

Mheshimiwa Mwenyekiti...

(Hapa baadhi ya Wabunge walizungumza bila kufuata utaratibu)

MHE. MARIAM N. KISANGI: ...nimesema sio wote...

MWENYEKITI: *Order, order!*

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nikija kabisa katika suala zima la sheria hiyo, nakubaliana na mapendekezo ya Serikali, Serikali imefanya jambo la maana, umri huo ndiyo unaofaa. Haya ni masuala ya maisha ya watu, kwa fikra zangu, hivi mtoto wa miaka 12 hata kama ndiyo, atakuwa amemaliza darasa la saba, ni kadogo hivi, unakapeleka kale kaende kakajipime kakaelezwe, kakapewe mambo mbalimbali ikiwemo jinsi huo UKIMWI na mambo yake jinsi umeupataje na jinsi ya kujihifadhi. Hivi mtoto wa miaka 12 unaanza kumwelekeza matumzi ya *condom*, hivi kweli mnalitakia heri Taifa hili?

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka nieleze wazi, katika masuala ya maisha na watu tusifanye ushabiki, haya ni maisha ya watu na wale ni watoto wetu.

MHE. JOYCE B. SOKOMBI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti, katika suala la umri huu wa miaka 15...

MWENYEKITI: Taarifa.

T A A R I F A

MHE. JOYCE B. SOKOMBI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka tu nimpe taarifa dada yangu, Mheshimiwa Mariam Kisangi, kwamba mtoto wa darasa la tano tu anapewa mimba kwa hiyo tayari anakuwa ameshaelewa ni nini kinachofanyika. Naomba tu Mheshimiwa dada Kisangi usifikiri kwamba watoto wanaomaliza darasa la saba wote wanakuwa na miaka 15, hapana, mtoto anamaliza darasa la saba...

MWENYEKITI: Ahsante; Mheshimiwa Mariam Kisangi.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa yake siipokei kwa sababu masuala ya mimba na uzazi na masuala ya UKIMWI, hapa tunazungumzia masuala mazima ya uambukizi wa VVU.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninaposema kwamba mtoto wa miaka kumi tuna-*assume* kwamba hayo maambukizi ameyapata kutoka kwa wazazi wake. Jambo ambalo hakatazwi kupima lakini atapimwa kwa uangalizi wa wazazi wake au kwa uangalizi wa mlezi wake, lakini mtoto wa kwenda mwenyewe kwa Daktari na kuomba kupimwa UKIMWI anatakiwa awe na umri wa miaka 15.

MHE. LUCY S. MAGERELI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Umri ambao katika sheria za kidini au sheria... wewe acha Ukigambini wako hapa...

MHE. LUCY S. MAGERELI: Taarifa

MHE. MARIAM N. KISANGI: Wewe acha Ukigamboni wako hapa. Analeta ushabiki wa Dar es Salaam hapa.

MHE. LUCY S. MAGERELI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti...

MWENYEKITI: Waheshimiwa, muda wake ni dakika tano tu, kaa chini.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti, usinilindie muda wangu.

MBUNGE FULANI: Asikulindie?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwakasaka, jiandae Mheshimiwa Amina Mollel.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti, sijamaliza muda wangu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kisangi, muda wako umekwisha; Mheshimiwa Mwakasaka.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Wewe nyamaza wewe Magereli.

MHE. EMANUEL A. MWAKASAKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kwa kuwa dakika ni chache, nilikuwa na vifungu vingi vya kuzungumzia, lakini naomba niongelee tu kimoja zaidi kwenye hii sehemu ya sita kwenye hii Sura 431, kifungu cha 15 ambayo inahusiana kwa ujumla na suala hili la watoto wadogo kufanya *self-testing* kwenye mambo haya ya UKIMWI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nianze na *data*: kwa kuwa nchi nyingi hapa zimetajwa ikiwemo Lesotho, *South Africa*, Uganda na zingine, mimi nakwenda kwenye hii iliyoendelea zaidi yaani kwa maana ya Afrika Kusini. Kwa *data* zilizopo ni kwamba Afrika Kusini mwaka 2012 walikuwa na maambukizi kwa asilimia 12.2 lakini mpaka 2018 wamekuwa na maambukizi kwa asilimia 24.7, imepanda karibu mara mbili na hawa ndiyo ambao wanatolewa mfano mzuri huo wa miaka 12.

Kwa hiyo, napenda niishukuru Serikali kwa kuleta Muswada huu lakini pia kuleta ufafanuzi wa *e-age of consent* kwa sababu pamoja na Afrika Kusini kwamba ni nchi imeendelea sana lakini pia imetolewa mfano, baada ya wao kuruhusu hii miaka 12 kwamba ndiyo iwe ya kupima, haijaonesha *improvement* yoyote. Afrika Kusini sasa maambukizi yameongezeka maradufu, na kama walivyosema wenzangu naunga mkono, mtoto yule bado ni mdogo sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mtoto wa miaka 12 wa kwetu sisi huwezi kumlinganisha na mtoto kwa mfano wa kizungu, hata *appearance* yake ni tofauti kabisa, ni katoto kadogo sana. Kwa *data* hizo hizo, watoto ambao wanaathirika kuanzia maika 10 mpaka 14 kwa ripoti zetu za ndani ni asilimia 0.03 kwa mujibu wa data zilizopo. Wengi wa watoto hawa wanapata maambukizi kupitia kwa wazazi wao na hasa wakati wa kujifungua, ndo *data* zilizopo. Kwa hiyo, suala la kusema watoto wapime katika umri huo haliwezi kuwa *justified* katika miaka 12, miaka 15 inatosha kabisa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kwa sababu muda ni mfupi nitoe tu ushauri, mara nyingi tunasema moja ya maambukizi ni pamoja na watu kutumia madawa mbalimbali, ni kweli *data* zile zinatisha za watu kutumia hizi dawa mbalimbali, lakini kwanini wanazitumia! Kwa mfano watu wanapotumia hizi dawa za kuongeza nguvu na nyingine, tunasema wengine ni kwa ajili ya chakula na *style* yetu ya maisha, lakini hatuongelei sana akili, hatuongelei jinsi

ubongo wetu unavyoathirika. Sasa hivi kuna tatizo moja linawapata vijana wadogo sana na hasa wenye umri mdogo kutumia hizi dawa mbalimbali. Kwa ushauri wangu watu wa afya wanapotoa ushauri mbalimbali, vijana wengi wanakutwa na msongo wa mawazo wengine kwa sababu ya maombi tu mbalimbali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata mtoto mdogo, kama mmemuona mtoto mdogo anapokuwa anajisaidia ile haja ndogo, anapokojoa kwa mfano ukimstua yule mtoto ule mkojo unarudi ndani, haendelei. Sawa sawa na kijana leo ana mshahara mdogo labda wa 1,000,000 ukitoa makato mbalimbali anabaki labda na 500,000, 600,000 ghafla anakuja, anaweza kuwa mvulana au msichana analeta ombi la 1,000,000. Huyu hizi nguvu anatoa wapi! Ni lazima awe na mfadhaiko wa mawazo, lakini athari za kutumia hizi dawa tuwe wakweli, tuambiane kwa *data*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano kuna nchi moja ya hapa karibuni ya...

MWENYEKITI: Ahsante, Mheshimiwa Mollel.

MHE. EMANUEL A.MWAKASAKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante, naunga mkono hoja. (*Makofi*)

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Naanza kwa kuipongeza Serikali kwa mabadiliko haya ya sheria ya mara kwa mara ambayo yamekuwa na tija kubwa. Kabla ya Sheria ya Madini kufanyiwa marekebisho, tulikuwa tunakusanya kati ya bilioni 130 -150, baada ya marekebisho mwaka 2018/2019 tulikusanya zaidi ya bilioni 328. Mwaka huu lengo kwa Serikali kupitia Wizara ya Madini ni kukusanya bilioni 470 na tayari mafanikio yanaonekana kwamba tutafika huko. Hii inaonesha kwamba, mabadiliko haya ya sheria yamekuwa na tija kubwa sana na nimpongeze Mheshimiwa Rais kwa kweli kwa kazi kubwa anayoifanya kwa sababu yale yaliyosemwa kwa mfano *ACCACIA* kwamba tungeshtakiwa, lakini sasa hivi tunaona matokeo mazuri ambapo sasa ubia

tayari unakwenda kuingiwa na kwa kuanzishwa kampuni nyingine ambayo itakuwa na tija.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tunapongeza sana mabadiliko haya ya sheria na sisi kama Wabunge, Bunge kazi yake ni kutunga sheria. Wakati wowote sheria zitakapoletwa sisi kama Wabunge tutawajibika. Kwa hili nimpongeze Mheshimiwa Spika na Kamati yetu ya Katiba na Sheria ambayo imekuwa ikifanya kazi hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, takwimu zinaonesha kwamba, katika maambukizi ya Virus vya UKIMWI asilimia kubwa ni vijana na ni kuanzia miaka 15 – 24, na Serikali imeleta mabadiliko kushusha mpaka miaka 15. Naipongeza kwa mabadiliko haya. Mabadiliko haya yatakuwa na tija kwa sababu vijana wengi kwangu naona kwamba hasa wale wa sekondari tayari wana ufahamu mkubwa na utawasaidia wao wenyewe kwenda kufanya mabadiliko haya kupima ili tuweze kujua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika nchi ambazo zinatolewa mfano ikiwemo nchi ya Afrika Kusini ambayo wao wameshusha mpaka miaka 12, matarajio ilikuwa ni kuona ni kwa jinsi gani wanapunguza lakini matokeo yake maambukizi yapo juu zaidi. Kwa hiyo, miaka hii 15 kwa Serikali kuleta mabadiliko haya ni mwanzo mzuri, na endapo kutakuwa na changamoto kazi ya Bunge ni kutunga sheria na niwajibu wetu basi sheria hizo zitakapokuja, tutaweza kufanyia marekebisha ili kunusuru kizazi hiki ambacho hivi sasa kimekuwa na maambukizi makubwa ya Virus vya UKIMWI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lengo la Serikali katika ule mpango wa 90, 90, 90, ni kuhakikisha kwamba wataanzania wengi wanapima. Wakishapima 90 ya pili, ni wanapata dawa kwa ajili ya kunusuru/kupunguza makali ya Virus vya UKIMWI. 90 ya tatu wale wanaotumia dawa maambukizi yanakuwa ni madogo kwa sababu tayari dawa zile zinafanya kazi. Hatuwezi kufanikiwa hii 90 ya tatu pasipo 90 ya kwanza kuweza kukamilisha na ndiyo maana katika sheria hii, Serikali imeleta sheria hii ili basi vijana ambao ni kuanzia miaka 15 –

24 ambao 80% wameathirika kwa kiasi kikubwa tutaweza kusaidia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu wakishajua vijana miaka hiyo 15 chini ya wazazi wataweza kuanza kutumia dawa ambayo tunakwenda katika 90 ya kwanza, wakitumia dawa 90 ya pili kwa sababu bado vijana wana matamano mengi 90 ya pili, kama anatomia dawa ipasavyo 90 ya pili itamsaidia kuweza kutumia dawa. 90 ya tatu dawa hizi zitasaidia asiweze tena kuambukiza *Virus* vya UKIMWI au hata yeye mwenyewe kwa sababu tayari atakuwa amepitia zile *stage* za ushauri na chini ya uangalizi utamsaidia sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo marekebisho haya ya sheria, ninaipongeza sana Serikali kwa kutuletea mabadiliko haya na kazi yetu sisi Wabunge ni kutunga sheria. Tuko hapa tutaendelea kutunga sheria, Mheshimiwa Rais wetu aendeleo kufanya kazi sisi kama Wabunge atuletee sheria tutabadilisha hizo sheria ili ziweze kumsaidia. Lengo letu ni kuhakikisha kwamba tunaelekea katika uchumi wa kati, uchumi wa viwanda mwaka 2025. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo nasema kwamba, Serikali pamoja na sisi Wabunge tuko pamoja, tutaendelea kuisimamia Serikali, kuishauri pale tunapohitaji kuishauri lakini vilevile kuhakikisha kwamba mabadiliko yote ya sheria tunayafanya kazi, 90, 90, 90, ili iweze kufanikiwa ni pamoja...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante, Mheshimiwa Salome dakika mbili. Unataka kukaa chini!

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa dakika mbili japo ni chache nitajitahidi. Nilitaka kuongelea mambo makubwa mawili, jambo la kwanza ni kuhusu Tume ya Marekebisho ya Sheria. Tume kuwa tunaona sheria nyingi zinaletwa ndani ya Bunge kwa ajili ya kufanyiwa marekebisho tangu 2015 nimeingia hapa Bungeni

na marekebisho hayo yanalengo la kuongeza Vifungu vya faini au kifungu, yaliyo mengi. Jambo ambalo kiukweli ninaona sheria karibu zote zimeshapitwa na wakati kwenye Vifungu vya faini na kifungu. Zipo sheria zinasema mpaka mtu atatozwa faini shilingi mia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii Tume ya Mabadiliko ya Sheria wanafanya nini pale ofisini? Kwa nini wasifanye marekebisho ya sheria? Sheria ya *Role Visions Act* inataka marekebisho ya sheria yafanyike kila baada ya miaka kumi. Marekebisho ya kwanza yalifanyika mwaka 1966, ya pili tumefanya 2002, miaka 36 baadaye. Nimuombe *Attorney General* asiendele kutumia rasilimali za watanzania kuleta marekebisho madogo madogo, liko tatizo la msingi iitwe Tume ifanye mabadiliko ya sheria zote ili ziendane na wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili nilitaka kuzungumza, ni kuhusu hili la kuffilisha kosa. Bado naendelea kung'ang'ania pale kwamba kama mtu amekiri, kosa limefilishwa, yule mtu ameshindwa kulipa, ninaamini ziko.., Mheshimiwa AG nakuomba unisikilize tafadhali. Kama kosa limefilishwa, mtu ameshindwa kulipa ziko sababu nyingi hasa kwa mazingira ya sasa ya mtu kushindwa kulipa fedha au faini ambayo kosa lake limefilishwa. Kwa mantiki hiyo...

T A A R I F A

MWENYEKITI: Taarifa!

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante, ninapenda tu kumfahamisha...

MWENYEKITI: Muda wake umekwisha, kaa na wewe.
(Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Ummy.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nianza kwanza kwa kumshukuru Mwanasheria Mkuu wa Serikali pamoja na timu

yake kwa maandalizi mazuri ya Muswada huu wa Sheria mbalimbali. Pili, nimshukuru sana Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria, Wakili msomi Mheshimiwa Mohamed Mchengerwa pamoja na Wajumbe ambao wameutendea haki Muswada huu ambao uko mbele ya Bunge lako tukufu. Namshukuru pia Msemaji wa Kambi ya Upinzani kwa taarifa yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ya muda, jambo la kwanza muhimu, lengo la Serikali kuleta mapendekezo ya Marekebisho ya Sheria ya Udhhibiti wa UKIMWI. Kubwa ni kutaka kuongeza kasi ya kuweza kufikia lengo la kutokomeza UKIMWI ifikapo mwaka 2030, na hili linawezekana. Kwa hiyo tumejiwekea malengo mpaka mwaka 2020, tuwe angalau tumefikia zile 90 tatu. Kwa hiyo 90 ya pili tunafanya vizuri, watu ambao wanatumia ARV na 90 ya tatu tunafanya vizuri kwa wale watu ambao wanatumia ARV kwamba, kiwango cha Virus vya UKIMWI kimeweza kupungua (*Viral load suppression*). Kwa hiyo, changamoto iko kwenye 90 ya kwanza, tuko kwenye asilimia 62, kwa hiyo tumeona kama Serikali tuje na mikakati mbalimbali ambayo itasukuma watanania kupima UKIMWI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja kubwa ambayo inabishaniwa, ambayo imeletwa labda na wenzetu wa Kambi ya Upinzani ni kushusha umri wa mtoto kujipima bila ridhaa ya wazazi hadi miaka 12. Kwanza kubwa, mtoto mwenye umri wa chini ya miaka 15 hakatazwi kupima lakini kama anataka kupima, bado msimamo wa Serikali apime kwa ridhaa ya wazazi au walezi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tusitake tu kuiga mambo ambayo yanatokea, na tunao ushahidi wa nchi za SADC, hali ikoje. Kwa hiyo, ndiyo maana tumekuja, ilikuwa miaka 18, tumepima, hebu tushushe mpaka miaka 15 na tunazo takwimu zinaongea. Maambukizi ya UKIMWI kwa watu wa umri wa chini ya miaka 14 ni 0.04%, sasa hawa unasema wakajipime bila ridhaa ya wazazi. Na tukiangalia ni *mother to child transmission*, wengi wamepata haya maambukizi. Kwa hiyo, bado ni msimamo wa Serikali, pale ambapo mtu

ana umri wa chini ya miaka 15 na anataka kupima, basi atapima pale ambapo kuna ridhaa ya wazazi au walezi. Kama wa miaka 15 ndiyo tunamruhusu kujipima na amesema Mheshimiwa Mwakasaka, umenisaidia sana. Ametoa hoja South Afrika wameshuka mpaka *12 years*, maambukizi yametoka *12 percent* yameenda *20.4 percent*, Lesotho pia yalikuwa *31 very insignificant*. Rwanda wao ni *15 years*, hawajashusha siyo *12 years*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kwa sababu ya muda, lakini pia takwimu *TDHS (Tanzania Demographic and Health Survey)* ya 2015/2016 inaonesha mihemuko ya kufanya mapenzi (ngono) inaanzia miaka 15 siyo chini. Tunazo takwimu hapa, *I mean* tukiangalia mabadiliko ya kibaiolojia yanaonesha kwamba kwanye *TDHS 2015/2016 age of first sexual intercourse*, inaonesha ni 43% kwa *15 – 24 years*. Hao watoto wanachohitaji ni kuwapa elimu ya kujikinga na Virus vya UKIMWI, elimu kuhusu afya ya uzazi, *my body, my protection*, elimu ya kujikinga na ubakaji, ulawiti lakini tusiwaingize watoto hawa kwamba waende moja kwa moja kujipima bila mzazi kujua. Halafu akishajipima mzazi hajui anafanyaje! Anaenda kunywa dawa kimya bila mzazi kujua!

Mheshimiwa Mwenyekiti, niliona nisisitize hilo. Jambo la pili ambalo nataka kuisitiza, upo utaratibu kama nilivyosema wa kutoa huduma za upimaji wa Virus vya UKIMWI kwa watoto wa chini ya miaka 15. Kwa hiyo, nimalize tumeshusha umri miaka 18 – 15, tutafanya utekelezaji, baada ya muda hii sheria siyo biblia wala si msaafu, tutakuja kuona hali halisi. Tutafanya...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri ahsante, umeieleza vizuri sana na yule ambaye alikwa haelewi sasa ameelewa. Mheshimiwa *Attorney General*.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichukue fursa hii kukushukuru tena kwa

kunipa nafasi ya kufanya majumuisho ya mjadala kuhusu Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 7 wa mwaka 2019. Nianze kwa kuishukuru tena Kamati ya Bunge ya Katiba na Sheria kwa kupitia Muswada huu na kutushauri vema, na ushauri pamoja na maoni yao tumeyachukua vema kama ambavyo inaonekana kwenye Jedwali la Marekebisho.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda pia kuwashukuru Waheshimiwa Wabunge mbalimbali waliochangia Muswada huu na kutoa maoni yao. Tumepata Waheshimiwa Wabunge 7 waliochangia kwa mdomo, Mheshimiwa Susan Lyimo, Mheshimiwa Sixtus, Mheshimiwa Ally Saleh, Mheshimiwa Mariam Kisangi, Mheshimiwa Mwakasaka, Mheshimiwa Amina Mollel na Mheshimiwa Salome Makamba. Pia, tumepata michango miwili kwa maandishi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda pia nichukue nafasi hii kumshukuru sana Mheshimiwa Waziri, Umyy Mwalimu pia kwa kutoa maelezo kwa ufasaha na kwa kina kwenye baadhi ya hoja zilizoibuliwa na Waheshimiwa Wabunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu hiyo, mimi nitagusia maeneo machache tu ambayo yaligusiwa katika michango ya baadhi ya Waheshimiwa Wabunge. Nitaanza na mchango wa Mheshimiwa Suzan Lyimo aliyechangia mojawapo katika mchango wake kuhusu Sheria ya *Animal Welfare* na akagusia yale makosa kwa wanyama. Nilipenda kumueleza kwamba, kuna maneno ambayo tulikuwa tumeyasahau wakati tunamalizia huu Muswada na sasa tumeyaleta katika *Schedule of Amendments*. Tume-qualify yale makosa kwamba kama haya makosa yatafanyika kwa makusudi na kwa nia mbaya jedwali linaonesha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna mchango wa Mheshimiwa Sixtus Mapunda ambaye aligusia pamoja na mambo mengine Sheria ya Ugaidi. Basi alipenda kufahamu ni matendo ya kigaidi yaorodheshwe katika sheria hiyo. Napenda tu labda kumueleza Mheshimiwa Sixtus kwamba

maoni yake tumeyapokea, tutaendelea kuyatafakari vizuri zaidi na kwa kuwa Bunge litakuwepo basi tutakuwa na nafasi pengine ya kutumia nafasi nyingine kuweza kuyaingiza hayo katika Sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango wa Mheshimiwa Ally Saleh aliyegusia kuhusu Sheria ya Ugaidi, na katika mchango wake basi alipenda kwamba sheria hiyo itaje, linapokuja suala la utengenezaji wa kanuni na Mheshimiwa Waziri mhusika kwamba hizo kanuni ni lazima ziwasilishwe Bungeni. Basi, ningependa tu pia kumuondoa hofu Mheshimiwa Ally Saleh kama anavyofahamu, utaratibu huu wa kuleta hizo Sheria Ndogo kwa sababu Kanuni ni sehemu ya Sheria Ndogo, kuzileta Bungeni upo tayari kisheria. Kwa hiyo, pengine hakuna haja sana ya kuandika kwenye sheria yenyewe husika kwamba hizo Kanuni zitakazotengenezwa na Mheshimiwa Waziri mhusika, basi ziletwe Bungeni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tena niwashukuru kwa mara nyingine Waheshimiwa Wabunge kwa michango yao mizuri, kama nilivyosema tumepokea maoni mengi mazuri ambayo yamelenga kuboresha si Muswada tu bali hata masharti mengine. Na kwamba mengine yameweza kufanyiwa kazi kwa sasa hivi lakini mengine bado yana nafasi ya kufanyiwa kazi siku za usoni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa ujumla maoni na ushauri uliotolewa na Waheshimiwa Wabunge ni ushahidi kwamba suala la marekebisho ya sheria kwa lengo la kuboresha utekelezaji madhubuti wa sheria zilizopo ni jambo muhimu siku zote na ni jambo endelevu na ndio maana kila mwaka Serikali huwa inaleta Miswada ya aina hii kwa ajili ya kuboresha sheria zetu na kuzifanya ziendane na wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, naomba tena kutoa hoja.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

MWENYEKITI: Ahsante hoja imeungwa mkono.

Waheshimiwa Wajumbe, wa Kamati ya Kanuni, baada ya shughuli za Bunge mchana mnaombwa kwenda kwenye Ukumbi wa Spika kushirikiana na Kamati ya mambo ya Kanuni.

Katibu.

NDG. BAKARI KISHOMA – KATIBU MEZANI:

KAMATI YA BUNGE ZIMA

**Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali
(Na. 7) wa Mwaka 2019 *(The Written Laws (Miscellaneous
Amendments) (No. 7) Bill, 2019***

Ibara ya 1
Ibara ya 2
Ibara ya 3
Ibara ya 4
Ibara ya 5
Ibara ya 6

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 7

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 8
Ibara ya 9
Ibara ya 10
Ibara ya 11
Ibara ya 12

Ibara ya 13
Ibara ya 14
Ibara ya 15
Ibara ya 16
Ibara ya 17
Ibara ya 18

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 19

MWENYEKITI: Ehe, Mheshimiwa Susan.

MHE. SUSAN A. JEROME LYIMO: Mheshimiwa Mwenyekiti kifungu cha 19, kifungu cha 16A(3) kifungu cha tatu, lengo la Muswada huu ilikuwa ni kuhakikisha kwamba tunashusa umri wa watoto kutoka miaka 18 kwenda 15, lakini ukiangalia kwenye ile *section three* pale chini, bado ameendelea kuzungumzia miaka 18 (*under eighteen*). Kwa hiyo, nilikuwa nadhani pale badala ya *eighteen* ingekuwa *fifteen*.

MWENYEKITI: AG.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti kifungu cha 16A (3) kinazungumia *self testing*. Kwa hiyo, katika kujipima hatujashusa umri, itabaki ni *above 18 years*, lakini kupima kwenye *facillity* ndiyo inakuwa *15 years*. Kwa hiyo, hii ni hoja mbili tofauti. Hapa ni *self testing*, ni kujipima.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 20
Ibara ya 21
Ibara ya 22
Ibara ya 23
Ibara ya 24

Ibara ya 25
Ibara ya 26
Ibara ya 27
Ibara ya 28
Ibara ya 29
Ibara ya 30
Ibara ya 31
Ibara ya 32

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 33

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti,...

MWENYEKITI: Mheshimiwa, unayo *ammendment*? Kaa chini. *(Kicheko/Makofi)*

MBUNGE FULANI: Sina.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 34
Ibara ya 35
Ibara ya 36
Ibara ya 37
Ibara ya 38
Ibara ya 39
Ibara ya 40
Ibara ya 41
Ibara ya 42

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 43

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 44
Ibara ya 45
Ibara ya 46
Ibara ya 47
Ibara ya 48
Ibara ya 49
Ibara ya 50
Ibara ya 51
Ibara ya 52
Ibara ya 53
Ibara ya 54
Ibara ya 55
Ibara ya 56
Ibara ya 57
Ibara ya 58
Ibara ya 59
Ibara ya 60
Ibara ya 61
Ibara ya 62
Ibara ya 63
Ibara ya 64
Ibara ya 65
Ibara ya 66
Ibara ya 67
Ibara ya 68
Ibara ya 69
Ibara ya 70
Ibara ya 71
Ibara ya 72
Ibara ya 73
Ibara ya 74
Ibara ya 75

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 76

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na Marekebisho yake)*

Ibara ya 77

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila Mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 78

*Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho yake)*

NDG. BAKARI KISHOMA – KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti naomba kutoa taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imemaliza kazi yake.

MWENYEKITI: Bunge linarejea.

(Bunge lllirudia)

MWENYEKITI: Tukae. Mtoa hoja.

T A A R I F A

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Kanuni ya 89(1)ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari, 2016, napenda kutoa Taarifa kwamba Kamati ya Bunge zima imeupitia Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali (Na. 7) wa Mwaka 2019 *(The Written Laws Miscellaneous Amendments (No. 7) Bill, 2019)* Ibara kwa Ibara na kuukubali pamoja na marekebisho yaliyofanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 7) wa Mwaka 2019 *(The Written Laws Miscellaneous Amendments (No. 7) Bill, 2019)* kama ulivyorekebisha katika Kamati ya Bunge Zima sasa ukubaliwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninaomba kutoa hoja.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki.

(Hoja Ilitolewa lamuliwe)

MWENYEKITI: Hoja imeungwa mkono. Sasa nitawahoji kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Namba 7 ya mwaka 2019 *(The Written Laws Miscellaneous Amendments No. 7 Bill, 2019)* pamoja na marekebisho yake.

(Hoja Iliamuliwa na Kuafikiwa)

Walioafiki wameshinda na Bunge Zima wamesema ndiyo.

Katibu.

NDG. NEEMA MSANGI – KATIBU MEZANI:

(Muswada wa Sheria Kwa ajili ya Kufanya Marekebisho Katika Sheria Mbalimbali kwa Lengo la Kuondoa Upungufu ambao umejitokeza katika Sheria Hizo Wakati wa Utekelezaji wa Baadhi ya Masharti katika Sheria Hizo (A Bill for an Act to Amend Certain Written Laws)

(Kusomwa Mara ya Tatu)

MWENYEKITI: Ahsante.

Waheshimiwa Wabunge, sasa hatua za kazi ya Bunge zimekwisha. Sheria imeshapita na Bunge limeridhia, iliyobaki ni hatua ya mamlaka ya juu. Nampongeza sana AG na Serikali, Mheshimiwa Waziri wa Afya umeeleza vizuri tu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, vitu vingine siyo lazima tuige. Tukianza kuiga vitu vya nchi nyingine, tutaleta ushoga nchini hapa. Mkitaka kuiga kila kitu, mwisho wake mtaleta sheria za ushoga hapa. *(Makofi)*

Kwa hiyo, nakupongeza AG na Serikali na Wabunge wote kwa kazi nzuri mliyoifanya na hongereni sana.

Naahirisha shughuli za Bunge mpaka kesho saa 3.00 asubuhi.

(Saa 6.47 Mchana Bunge liliahirishwa hadi Siku ya Jumatano, Tarehe 13 Novemba, 2019 Saa Tatu Asubuhi)